

T.C
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

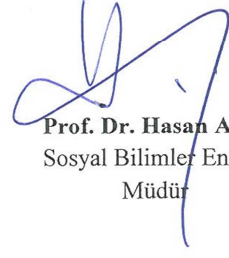
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SADRAZAM BAYRAM PAŞA VE İCRAATLARI

GÜLNUR HEDİYE ÇINAR

130121013

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ABDÜLKADİR ÖZCAN

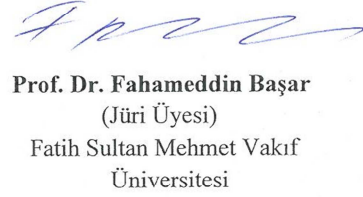
FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı 130121013 numaralı öğrencisi Gülnur Hediye Çınar'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları "Sadrazam Bayram Paşa ve İcraatları" başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 21/06/2016 oy birliği ile kabul edilmiştir.

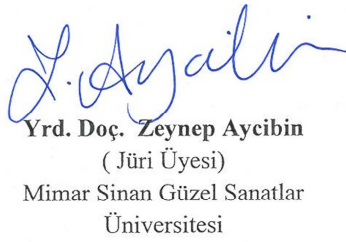
Prof. Dr. Hasan Akay
Sosyal Bilimler Enstitü
Müdür

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan
(Jüri Başkanı – Danışman)
Fatih Sultam Mehmet Vakıf
Üniversitesi

Prof. Dr. Fahameddin Başar
(Jüri Üyesi)
Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi

Yrd. Doç. Zeynep Aycibin
(Jüri Üyesi)
Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

GÜLNUR HEDİYE ÇINAR

ÖZ

Bu çalışmada tarihi seyir açısından önemli ve Osmanlı Devleti açısından hayli sıkıntılı bir dönemini ele aldık. Burada 17. Yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve Sultan IV. Murad'ın sadrazamı olan Bayram Paşa'nın hayatı, icraatları ve yaptırdığı eserler hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmamızda temel kaynak olarak kronikler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde ettiğimiz belgeler kullanılarak, literatürde bulunan diğer çalışmalar ile desteklenmiştir. Bu malzemeler ile hem Bayram Paşa'nın şahsı, hem devlet işlerindeki tutumu ve devrin siyasî, sosyal ve iktisadî durumları paylaşılmıştır. Daha sonra kurduğu vakıf için İstanbul'da inşa edilen külliye ve bölümleri anlatılmıştır. Ayrıca külliye ile alâkalı menkıbelere yer verilmiştir.

En son paşanın Anadolu ve Rumeli bölgelerinde bulunan diğer hayır eserlerini anlattık. Ayrıca tablolar kısmına paşanın muhalefat kaydı, şahsı için yetiştirilen at listesi ve haslarını ihtiva eden liste bulunmaktadır. Ekler bölümünde ise eserlerinden günümüze kadar gelen Bayram Paşa Külliyesi'nin resimlerinin bir kısmı paylaştık.

Bu tez ile biyografi ve dönem çalışmalarına katkı sağlamış olduğumuzu düşünüyoruz.

ABSTRACT

This study deals with a rather difficult, but at the same time crucial period within the history of the Ottoman Empire. The life, activities and contributions of Bayram Pasha, who lived during the first half of the 17th century and became the Grand Vizier of Sultan IV. Murad are explained in a detailed analysis.

As the primary source of this study, chronicles and documents from the State Archives of the Prime Ministry of the Republic of Turkey are used and the study is supported with other academic works within the literature. Both the personality and attitude of Bayram Pasha during his reign and the political, social and economic situation and conditions of his times are analysed in the light of those materials. In the next chapter, the social complex that was built in İstanbul for his foundation and the sections of this building are explained in detail. In addition, the significant sections such as madrasah, sheikh and lodge within this complex are highlighted with special emphasise on legendary works related with this social complex.

In the final chapter, other works that were built for charity purposes under his auspices in Anatolia and Rumelia. Moreover, the list of his personal belongings during the military expeditions, the list of the horses raised under the auspices of Pasha and a list containing the information on his landed properties are added under the tables section of this study. The appendix section includes some of the photographs of the Bayram Pasha Complex that have survived until today.

With this dissertation, it is expected to make a valuable contribution to the biographical studies and other academic studies on this specific era.

ÖNSÖZ

Tarih ilmi içinde ‘‘biyografi’’ adı altında oluşturulan çalışmalar her daim ilgi çekmektedir. Bunu hem devletin en üst mekanizmasını oluşturan devlet adamları hem de alanında tanınmış şahsiyetler hakkında yapılan çalışmalardan anlıyoruz. Biz de bu çalışmamızda IV. Murad’ın sadrazamı Bayram Paşa’yı konu edindik.

Çalışmamızda temel kaynak olarak kronikler ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden elde ettiğimiz vesikalar kullanılırken, aynı zamanda literatürde yer alan bilgilerden de büyük ölçüde yararlandık.

Üç bölüm üzere tertip ettiğimiz çalışmamızın birinci bölümde Bayram Paşa’nın doğduğu bölge ve ailesine dair bilgi verilmiştir. Ne yazık ki yaptığımız araştırmalarda doğum tarihi ve büyüdüğü ortamlar hakkında pek bilgi yoktur. Döneminde yazılan kronikler vasıtasıyla devlet hizmetine girmesi, sırasıyla yeniçeri ağalığına yükselmesi, padişah damadı olması ile Mısır ve Sofya valilikleri görevi sonrası sadrazamlık göreviyle Bağdat’a gitmesini anlattık. Ancak vali olduğu dönemlerdeki atama kararları Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde bulunamamıştır. Şöyle ki; atama kararının bulunduğu tahvil defterlerinde Bayram Paşa’nın yaşadığı dönemi de içine alan 1619-1690 tarih aralığı yoktur. Ama 87 numaralı mühimme defterinin taranmasıyla hem sadrazamlık mührünün, hem de Bağdat Seferi için karar alınan hükümleri gördük.

İkinci bölümde ölümünden yaklaşık üç yıl önce yaptırmış olduğu kendi adıyla anılan külliyesini konu edinerek, külliye vakfiyesine göre değerlendirdik. Aslında bu bölümde amaç şartlar doğrultusunda oluşturulan bir külliye ögesini anlatmak ve 17. yüzyılın sosyal yanına ışık tutmak. Ayrıca çalışmamızın konusu ‘‘vakıf’’ olmadığı için buranın malî kayıtlarına yer vermedik. Sadece misal teşkil etmesi ve vakfın işlevliği açısından bir buçuk yıl gibi bir zamanı içeren hesap muhasebesini koyduk. Bu sayede bir vakfiye incelemenin yanı sıra, sosyal devlet anlayışı ile halk merkezli bir yapılanmayı görmüş olduk. Ayrıca vakıf konulu çalışmalara da ışık tutmayı amaçladık. Bayram Paşa Külliyesi 1995 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edildikten sonra, Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı’na verilerek vakıf kültürünün yaşatılmasına katkıda bulunmuştur. Külliye içinde bulunan bu vakıf günümüzde kendi bütçeleri ve şartları dahilinde halka hizmet vermektedir.

Üçüncü bölümde ise Bayram Paşa'nın Anadolu ve Rumeli'de bulunduğu sırada yaptırdığı diğer eserleri aktardık.

İlk baştan itibaren çalışmalarımı titiz bir şekilde takip edip ve beni değerli fikirleri ile yönlendiren sayın hocam Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'a müteşekkirim. Vakfiye çalışması sırasında bilgilerini esirgemeyen Said Nohut'a ve teknik konuda bana sürekli yardımcı olan Firdevs Eskin'e teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında beni her zaman destekleyen Mehmet Lütfü Bayguta'ya ve daima arkamda duran aileme şükranlarımı sunuyorum.

Gülnur Hediye Çınar

Mayıs 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
TABLolar.....	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	2

Birinci Bölüm

Sadrazam Bayram Paşa'nın Hayatı

A. Hayatının İlk Devreleri	7
1.Devlet Hizmeti ve Sultan II. Osman Vakası	7
2.Yeniçeri Ocağında Yükselmesi ve İzdivacı	8
B. Sultan IV. Murad'ın Cülûsu.....	11
C. Mısır Beylerbeyliğine Atanması.....	12
D. Bayram Paşa'nın Hüsrev Paşa ile Mücadelesi.....	15
E. Rumeli Beylerbeyliğine Tayini	18
F. Sadaret Kaymakamlığı.....	20
1.Karaçelebizade Abdülaziz'in Katledilmekten Kurtarması.....	21
2.Ermenilerin Katli.....	22
3.Ma'noğlu Fahreddin'in Katli	23

4.İstanbul'daki İcraatları	24
G. Nef'î'nin Katli Meselesi	28
H. Bayram Paşa'nın Sadrazamlığı ve Bağdat Üzerine Serdar Kılınması.....	32
1.Bayram Paşa'nın Vefatı	36
2.Bayram Paşa'nı Sefer Sırasında Yanında Bulundurduğu Eşyaları, Atları ve Mevcut Bulunan Hasları.....	38

İkinci Bölüm

Vakfiyesine Göre Bayram Paşa Külliyesi

A.Vakıf ve Vakfiye Kavramlarının Tanımı.....	43
B. Bayram Paşa Külliyesi	43
1.Vakfiyeye Göre Külliye	45
2. Vakıf İşlemleri	46
3. Medrese	46
4. Türbe	47
5. Derviş ve Şeyh Efendilere Odalar	47
6. Hamam ve Hankâh	48
7. Kütüphane	48
8. Su Temini Edilmesi.....	49
9.Çeşme Ve Sebil	49
10.Vakfın Gelirleri	50
11.Para Vakfı.....	59
12. Vakfın Şartları	59

13. Türbede Görevler	62
14. Vefat Sonrası Hizmetlerin Devam Etmesi	62
15. Medresede Derslerin Başlaması ve Müderris Ataması	63
16. Medresede Bulunan Görevliler	64
17. Mevcut Kitapların Korunması.....	65
18. <i>Kur'ân-ı Kerim</i> Okumaları.....	65
19. Türbe Hizmetleri	67
20. Muhtaçlara Yardım Etmek	67
21. Külliye Sıbyan Mektebi.....	68
22. Vakıf Nazırlığı.....	69
23. Müteveli Görevi	69
24. Türbe ve Hankâh İhtiyaçları.....	70
25. Vakıf Hesaplarının Teftiş Edilmesi ve Vakıf Bünyesinde Yerine Getirilmesi Gereken Kurallar.....	70
26. Kitapların Vakfiyeti.....	72
27. Şahitler	73
28. Vakfın Bir Buçuk Yıllık İhracat ve Mahsulât Kaydı	75
C. Bayram Paşa Tekke Şeyhleri.....	76
D. Bayram Paşa Medresesi'nin Müderrisleri	71
E. Külliye İle Bütünleşen Menkıbeler	79
1. Şeyh Baba Efendi'nin Çocuk Tedavisi	79
2. Kekeme Çocukların Tedavisi	80
F. Külliye Bahçesinde Yer Alan Mezar Taşları.....	81

Üçüncü Bölüm

Anadolu ve Rumeli’de Bulunan Diğer Hayır Eserleri

A. Kayseri Mevlevihanesi	87
1.Mevlevihanenin 1637 Tarihli Vakfiye Transkribi	89
B. Bayram Paşa Kervansarayları	94
1.Konya’da Yapılan Kervansaray	94
2. Tarsus’da Bayram Paşa Sarayı (Çakıd Han)	95
C. Eğridere Kalesi	97
D. Sivas Çeşmeleri	100
E. Diğer Hayır Eserleri	102
1.Bulgurlu Mescidi’nin Minberi	102
2. Otakçılar Mescidi’nin Minberi	102
3.Kepekçiler Mescidi’nin Minberi	103
4.Erdebil Tekyesi’nin Minberi	103
5.İsa Fenari Mescidi’nin Minberi.....	103
6.Hasköy Bayram Paşa Dergâhı’na Çeşme	103
7. Esir Pazarı Mescidi.....	103
SONUÇ.....	104
BİBLİYOGRAFYA.....	107

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1: Bayram Paşa'nı Sefer Sırasında Yanında Bulundurduğu Eşyaları, Atları ve Mevcut Bulunan Hasları.....	38-42
Tablo 2: Vakfın Gelirleri	44
Tablo 3: Kutsal Yerlerde Bulunan Görevliler ve Ücretleri	54
Tablo 4: Medrese Görevlileri	58
Tablo 5: Türbe ve Hankâh Görevlileri	64
Tablo 6: Medrese Şeyhleri.....	71

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser

a.g.m : Adı geçen makale

a.e. : aynı eser

bkz: bakınız

c. : cilt

ed.: editör

hk. : hüküm

s. : sayfa

vrk. : varak

yy. : yüzyıl

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DİA. :Diyanet İslam Ansiklopedisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

C.MF. : Cevdet Maarif

C.EV. : Cevdet Evkaf

C.BLD. : Cevdet Belediye

D. : Defter

EV.d. : Evkaf

İ.EV. : İbnü'l Emin Evkaf

KK.T. : Kâmil Kepeci Tasnifi

MAD. : Maliyeden Müdevver

MHD. : Mühimme Defteri

GİRİŞ

Tabakat islâm telif türünde tanınmış şahsiyetlerin hayatlarını konu edinen yazı türüdür. Bu yazılar İslâm tarihinde tefsir, kelâm, hadis, fıkıh vs. kendi sahasında önemli kişilerin hayatlarını konu edinirken¹, Osmanlı'ya kadar süre gelmiş ve tecüme-i hâl ismini almıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nde bu gelenek XVI. yüzyılın ortalarından itibaren menakıbnameler dışında müstakil biyografiler olarak kabul edilen tezkirelerle yaygınlık kazanmıştır. Bu dönem söz konusu olduğunda tabakat türünde ki en önemli eserlerden biri olarak *eş-Şaka'iku'n-nu'mâniye*'yi söylemek yanlış olmaz.² Bu yazılar belli bir meslek türüne hitap ettiği gibi, sadece kadı, şeyh, müderris gibi ilmiye sınıfını içine alarak dönemin meslek erbabları hakkında da bilgi verebilir. Hem dönem hemde çalışma konumuzun bir sadrazam olması hasebiyle XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılı içine alan ve vezirlerin hayatlarını konu edinen eser olan Osmanzâde Taib'in *Hâdikatü'l-Vüzerâ* isimli zikretmeden geçemeyeceğiz.

Biyografi yazılarının en önemli işlevlerinden biri kişinin şahsi hayatının tanıtılması ve fikirlerinin açığa çıkarılması hususudur. Ancak bunların yanı sıra, yine şahıs üzerinden yola çıkılarak yaşanan coğrafya ve döneminde uygulanan politikalar hakkında da bilgi vermesi açısından son derece önemlidir.

Biz de bu çalışmada Bayram Paşa'nın yaşam penceresinden hareket ile 17. yüzyıl Osmanlı Devletinin hem siyasi, hem de sosyal yönlerinin anlaşılmasına bir nebze katkıda bulunmayı amaçladık. Gerek devlet kademesinde bulunduğu işlerde gerçekleştirdiği icraatlar, gerekse sosyal devlet adamı kapsamında yaptığı hayırlara ve bu doğrultuda oluşturulan eserlere baktığımızda hem şahsı hemde yaptığı işler hakkında fikir sahibi oluyoruz.

Askerin, sosyal yaşamın ve maliyenin bozuk olduğu bir dönem ve sık padişah değişikliklerinin yaşandığı bir ortamda, turnacı başlıktan sadrazamlığa kadar

---

¹ İsmail Durmuş, "Tabakat", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Ankara 2010, c. 39, s.288.

² Abdülkadir Özcan, "Tabakat; Osmanlı Dönemi", **DİA**, Ankara 2010, c. 39, s. 300.

yükselen Bayram Paşa bu kritik zaman diliminde görev almıştır. Nitekim devlet kademesine girdiği zamandan itibaren yönetim ile paralellik sağlayan hizmeti sonucu kendi açısından sağlam icraatlar gerçekleştirmiştir. Zira üç padişah görmüş biri olarak yönetimde ters giden birşeyleri görüp müdahil olması açısından da son derece önemlidir.

Osmanlı Devleti yönetiminde kanunlara göre hareket etme ve kadim anlayışı hâkim olmuştur. Klâsik dönem olarak adlandırılan bu zamanlarda Avrupa Osmanlı Devleti'ni takip ediyordu diyebiliriz.

16. yüzyıl sonlarına kadar gelinen dönemde Osmanlı Devleti düzenli işleyen kurumsal yapıları ile düzenli ordular ve tutarlı iç siyaset sayesinde başarılı diplomatik ilişkiler ve hemen her seferden zaferle dönüş vardır. Fakat 16. yüzyılın sonu 17. yüzyılın başına gelindiğinde değişen dünya ile birlikte Osmanlı Devleti'nde siyasi, sosyal ve mali çözülmeyi bir arada görüyoruz. Bu dönemde Avrupa'nın savaş tekniğinde ilerlemesi ve gümüşün bolluğundan faydalanması karşısında Osmanlı Devleti klâsik düzeni fazla direnememiştir.

Devletin kendi içinde çözülmesinin en önemli sebeplerinden biri ise yönetimde padişahın etkin olmamasıdır. Çünkü valide sultanlar, nüfuzlu kişiler, padişah eşleri veya devlet kademesinde olup kendi çıkarlarını gözetenler yönetime sürekli müdahale ediyordu. Yönetimin bozulmasıyla birlikte devlet içindeki işleyiş mekanizması da çöktü. III. Murad zamanında başlayan bu çözüme her alanda kendini gösterdi. Askeri alanda başlayan sarsıntılar Osmanlı Devleti'ni ileriki zamanlarında reform yaptırmaya ve yeni ordular kurmaya zorladı. Her şeyden önce devşirme usulünün tüm kaideleri çiğnenir olmuştu. Bu dönemden itibaren artık herkes istediği gibi ocağa girip asker oluyordu. Devşirme kurallarının değişmesinde nüfus artışı da önemliydi. Çünkü ateşli silahların git gide yaygınlaşması eli tüfek tutan asker ihtiyacını doğurdu.

Bozulmalar mali konuda da piyasaları alt üst etti. Amerikan gümüşü Osmanlı ekonomisine giriş yaptı. Tımar sisteminin de bozulmasıyla birlikte hazinede önlenemeyen bir açık oluştu. Bu sebeple ilk çare vergilerin çeşitlendirilmesi oldu. Savaşların uzun sürmesi eldeki tüm kaynakların kullanılmasına yol açtı. Nitekim bu

dönemde yaygınlaşan iltizam sistemi ile halk ve devlet arasında aracı gibi görünen halkı sömüren bir grup ortaya çıkmıştı. Merkezi otoritenin sarsılması, yerel güçlere olanak sağladı. Çünkü kendilerine sağlanan vergi ve güvenlik konusundaki aşırı yetkiler, bir süre sonra halkı mevcut düzenden bezdirmiştir.³

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız tüm bu sebepler 17. yüzyılın en büyük bunalımından biri olan Celâli İsyanları'nı hazırladı. II. Selim döneminde başlayan suhte isyanları git gide genişleyerek 17. yüzyıl Anadolu'sunda tam bir kaos ortamı yarattı. Aslında isyan etme ve ya tehditkar davranarak merkeze istediğini yaptırma nadir görülen bir durum değildi. Fakat bu dönem de başlayan Avusturya-Osmanlı savaşı ile isyanlar daha fazla arttı.

Celâli isyanlarının önlenemez büyümesinde padişah olan I. Ahmed, yaşının da küçük olması sebebiyle etrafında bulunan kişilerin baskısı altındaydı. Tam anlamı ile devlet yönetimine hâkim değildi. Fakat yönetimde gözle görülür bir bozulma söz konusu olduğundan, ıslahat çalışmaları başlatılmıştır. Bu doğrultuda örfi kanunlar, şerileştirilmek suretiyle *Kanûnnâme-i Cedid* çıkarılmıştır. Aynı zamanda devletin askeri gücünün bel kemiğini oluşturan yeniçeriler unutulmadı. Yeniçeri ordusunda da ıslahat amaçlı *Kavânin-i Yeniçeriyân* kanunnamesi yazılmıştır. Ancak bu kanunnamede dikkat çeken husus şudur ki değişen dünya düzeni ve askeri gelişmelere karşı yenilik yapılmamış, kadim anlayışı ile geleneksel yöntemlerin uygulanması öngörülmüştür. Bu dönemde ıslahat ve lâyhacıların ortak düşüncesinde gelinen nokta bozukluk ve kargaşanın temel nedeni kanun-i kadime aykırı hareket etmektir⁴. Bu dönemde yönetimde meydana gelen diğer bir gelişme ise saltanatın artık babadan oğula geçme kuralının kaldırılması ve ekber-erşed denilen sistemin getirilmesidir. Değişen yönetim ile birlikte I.Ahmed kardeşi Mustafa'yı öldürmeyerek, kardeş katli uygulamasını da yerine getirmemiş oldu. I. Ahmed'in vefatından sonra yerine gelen kardeşi I. Mustafa'nın gözle görülür olan akıl hastalığı sebebiyle üç ay süren bir saltanat sonrası yerini II.Osman'a bırakmıştır.

---

³ Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Balkan Ciltevi, Ankara 1999, c. I, s.110.

⁴ Halil İnalçık, **Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.162.

II. Osman'ın tahta çıkması ile birlikte tarihi seyir tümüyle değişir. Onun da çocuk yaşta tahta çıkması ve akıl hocalarının tesiri altında kalması konusunda bir değişiklik yoktur. Fakat bu dönem askeri teşkilâtın önemli bir kolu olan Kapıkulu Ocağı başına buyruk hareket eder olmuştur. Bu sırada ocağın kaldırılma dedikoduları üzerine, sarayı basıp padişahı kaçıran ve boğmak suretiyle öldürülen bir askeri düzen oluşmuştu. Halk bu işte etkili olduğunu düşündükleri başta sadrazam olmak üzere devlet yöneticilerine karşı cephe almıştır. İç düzen hepten bozulmuş ve kendi istedikleri gibi davranan sadrazamlar peyda olmuştur. Bunun yanında I. Mustafa'nın tekrar tahta çıkması ipleri kopma noktasına getirmiştir.

I. Mustafa ikinci defa tahtta iken devletin ileri gelenleri toplanarak IV. Murad'ın tahta geçmesine karar verdiler. Tam bu dönemde Osmanlı Devletini uzun süre uğraştıracak olan bir isim olan Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa ortaya çıkar. Abaza II. Osman'ın kanını bahane ederek peş peşe isyanlar çıkarmıştır. Artık devletin hem merkezinde, hem de taşrasında açıktan başlayan isyanların önü alınamaz hale gelmiştir. Bu dönemde Anadolu'daki halkı yerinden eden Celâli isyanları hız kesmeden, devleti içten bitirmeye zorlayan bir hastalık gibi yayılmaya devam etmiştir.

II. Osman'ın öldürülmesi, I. Mustafa'nın rahatsızlığı, yönetime müdahil olanlar ve çıkar ilişkisi gözetenlerin vs. hepsini bir araya getirdiğimizde devletin zirvesinin tam anlamı ile yıkılmış olduğunu görüyoruz. Fakat düzen değiştirilmeden yeni bir padişah için karar kılındı ve IV. Murad tahta çıkarıldı. Padişah olduğu ilk dönemlerde yaşının küçük olması sebebiyle yönetim annesi Mahpeyker Kösem Sultan'ın elindeydi. Lakin 1632 yılından sonra tüm kontrolü eline geçiren Murad, mizacının da verdiği etkiyle, yönetimine sert başlamıştı.

Yönetimin ve askeri teşkilâtın bozuk olması sebebiyle ayaklanan halk ile viran olmuş bir Anadolu söz konusuydu. Bu sebeple temizleme girişimlerine başlayan Sultan Murad, Anadolu'da ne kadar asi ve yanlış yapan varsa ortadan kaldırdı. Ayrıca içki ve tütün yasağı getirerek tüm kahvehanelerin kapatılmasını istedi. Sefere çıktığı sırada merkez ile irtibat halinde olan padişah Celâli isyanlarından dolayı toprağını terk eden ve Anadolu'yu ıssız bırakan halkı yerlerine

geri döndürme niyetinde idi. Nitekim kontrol altına alınan bu durum neticesinde karışıklıklardan birinin giderilmesiyle Anadolu'da huzurlu bir ortam başladı.⁵ Fakat IV. Murad'ın yönetimi ele alırken etrafındaki kişileri de kendine göre seçmiş ve hatta gördüğü yerde affetmemiştir. IV. Murad ile devlet tekrar toparlanmaya başlamıştır.

Bayram Paşa ise tüm bu kaos dönemlerini bizzat görerek bulunduğu görev kademesinde uyguluyabileceği ölçüde önlemler almıştır. İstanbul söz konusu olduğunda alınan tedbirler ve yapılan yenilikler, İstanbul'un gerek başkent kimliği açısından gerekse şehir tarihi açısından dönemine göre güçlü bir değişiklik yapıldığını gösterir.

Siyasette olduğu kadar halk nazarında da hayırlı işlerde bulunan paşa Anadolu ve Rumeli'de viran olan yerleri imara tabi tutmak suretiyle bir takım yenilikler gerçekleştirmiştir. Bu yeniliklerin bir kısmını çıktığı ilk ve son seferi olan Bağdat Seferi sırasında gerçekleştirmiş ve sefer yolunda vefat etmiştir.

---

⁵ Mücteba İlgürel, "Celâli İsyânları", **DİA**, İstanbul 1997, c. 7, s. 254.

Birinci Bölüm

Sadrazam Bayram Paşa'nın Hayatı

A. Hayatının İlk Devreleri

17. yüz yıl Osmanlı Devleti siyasi tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Sadrazam Bayram Paşa, bu asrın ilk yarısında yaşamıştır.

Bayram Paşa, o dönemki coğrafi sınırlar göz önüne alındığında, İstanbul yakınlarında dünyaya gelmiştir.⁶ Aslında doğum yeri bugünkü Davutpaşa semtidir. Ailesinin menşei o yıllarda Samsun şehrine bağlı Ladik ilçesi olup, babası ise “Kurd Ağa” isimli biridir.⁷ Kendisi sarayın harem kısmında eğitim⁸ almış ve daha sonra yeniçeri ocağına geçerek burada yetişmiştir.

1. İlk Devlet Hizmeti ve Sultan II. Osman Vakası

Bayram Paşa kroniklerde ilk olarak 1622 yılında, Sultan II. Osman zamanında, “Turnacıbaşı Bayram Ağa” ünvanı ile geçer. Kendisi bu görevde iken devlet hizmetine girmiş ve Kapudan Halil Paşa'nın başında bulunduğu donanmada memur edilerek, kadirgaların yapılmasında bulunmuştur.⁹ Karadeniz’de kadirgaların yapımları tamamlandıktan sonra donanmaya memur olan yeniçeriler ve ağaları Bayram Ağa ile birlikte zabıtlar, cebeciler ve topçular tersane-i âmire kuralları gereğince kadirgalara girip, Saray-ı Hümayûn önünde bir gece şenlik

---

⁶ Osman Taib, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, Haz. Prof. Dr. Mehmet Arslan, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 103.

⁷ Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, Hikmet Matbaası, İstanbul 1924, s. 62; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, c.III, s. 370.

⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Haz. Mustafa Keskin, Ayhan Öztürk, Ramazan Tosun, Sebül Yayınevi, İstanbul 1996, c.II, s. 40.

⁹ Nevzade Atayi, *Şakaik-i Numaniye ve Zeyleri II*, Haz. Abdülkâdir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1979, c. II, 769; Naima Mustafa Efendi, *Tarihi Naima*, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2007, c. II, s.475.

düzenlemişlerdir.¹⁰ Ferman gereğince Yedikule'den hareket edip, Gelibolu ve Boğaz Hisarı'na gidecekken, İstanbul'da Sultan Osman Vak'ası meydana gelmiştir.

II. Osman'ın yeniçeriler tarafından vahim bir şekilde Yedikule zindanlarında öldürülmesinin ardından I. Mustafa tekrar tahta çıkarıldı. İkinci defa tahta oturtulmuştu ama devleti yönetemeyeceği açık bir şekilde görülüyordu. Davud Paşa dönemin yeni vezir-i azamı olarak ilân edilse de II. Osman'ın şehit edilmesinden sonra makamında fazla kalamadı. Dönemin şeyhülislâmı Yahya Efendi valide sultana bir mektup yazarak Davud Paşa'nın yerine Mısır Valiliği'nden azlolunan Mere Hüseyin Paşa'nın vezir-i azam olmasını sağlamıştır.¹¹ Fakat bu makam değişikliği sadece Davud Paşa'nın azli ile kalmamış, kısa zaman içinde sadrazamlık Gürcü Mehmed Paşa ile Mere Hüseyin Paşa arasında el değiştirmiştir.

Bayram Ağa bu dönemde hiçbir karışıklığın içinde bulunmamıştır. 1623 yılının ortalarına gelindiğinde kendisi Zağarcıbaşı'ya yükselmiştir. Bu görev sırasında Mehmed Ağa ve Kurd Ağa ile birlikte Rumeli bölgesine yeniçeri adayı devşirmeye gitmiştir.¹²

2.Yeniçeri Ocağında Yükselmesi ve İzdivacı

Devlet içinde karışıklık bitmiyordu. Fatih Camii Vakası'ndan¹³ bir-iki gün sonra Bahşi Efendi, Şerif Efendi ve Ali Çelebizâde ile sekiz müderris ve birkaç kadı sürgüne gönderildi. Bu sırada görev değişikliğiyle Bayram Ağa yeniçeri kethüdalığına yükseltilmişti.

---

¹⁰Topçular Kâtibi **Abdülkadir Efendi Tarihi**, Haz. Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s. 763.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi Ankara 2007,3.bs. cilt II, s. 143.

¹² Katip Çelebi, **Fezleke**, Haz. Zeynep Aycibin: basılmamış doktora tezi, İstanbul 2007, c. III, s.700.

¹³ Mere Hüseyin Paşa sadarete ikinci defa geldiği için hayli özgüvenli bir şekilde davranıyordu. Hatta bu özgüvenle bir kadıyı dövmeye kalkınca, yapılan şikâyet üzere konunun görüşülmesi amacıyla ulema Fatih Sultan Mehmet Camii'nde toplandı. Durumu haber alan Mere Hüseyin Paşa yeniçeri ocağına giderek, toplantının dağılması için haber gönderdi. Dağılmayan cemiyet karşısında acemi oğlanlar bölgeye sevk edilerek zorla dağıtıldı ve bu olay Osmanlı Tarihi'ne "Fatih Camii Vakası" olarak geçti. Solak-zade Mehmed Hemedi, **Solak-zade Tarihi**, Haz. Dr. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, no 1089, s. 505.

Bayram Ağa, kul kethüdası iken, Sultan I. Ahmed'in kızlarından Hanzade Sultan ile evlendirildi¹⁴. Bu evlilik münasebetiyle, devletin tüm ileri gelenleri davet edilerek büyük bir şenlik yapıldı. Tören sırasında vüzerâ kanunu gereğince, Bayram Ağa ve beraberindeki kişiler 1624 yılının Nisan ayında (1033 Cumadelahire) gelin Hanzade Sultan'ı oturduğu Topkapı Sarayı'ndan alarak büyük bir gösteri ile kendi sarayına getirdiler.¹⁵ Aslında bu izdivaç Osmanlı Tarihi'nde nadir bir durumdur. Çünkü Bayram Paşa kendisine vezirlik payesi verilmediği halde “damad-ı şehriyarî” olmuştur. Bir rivayete göre, Bayram Ağa gençlik yıllarında çok yakışıklı bir kişi olduğu için, Hanzade Sultan da kendisine aşık olarak, evlenme isteğini ağabeyi Osman'a nakletmiş ve bu evliliği sağlamıştır.¹⁶ Devlet kademesinde yükselmeye başlamasında Bayram Ağa'nın bu siyasi izdivacı kadar, vakarlı duruşu ve devleti hayra götürmek istemesi de etkili olmuştur.

Aynı dönemde sadrazam olan Mere Hüseyin Paşa, yeniçeri gücüne dayanarak serbest hareket etmeye başladı. Aynı zamanda sipahi zümresini kırdırmak istiyor ve askerler arasında bunun hazırlığında bulunduğu söylentileri dolaşıyordu. Nitekim kendisi yeniçeri taifesinden bir gurup ile bu hususu görüşerek, hem saray içinde hem de saray dışında adamlarını hazır etmiştir.

Planlarını hayata geçirmek için ilk olarak “Elçi geliyor” adı altında bir düzenleme yapıldı. “Ne kadar hizmete ayrılmış kimse varsa Divân-ı hümayun'a âzim olalar” diye emir çıkarıldı. Sarayda toplanan taife hiç duraksamadan hemen, sipahi mülâzimlerini kırmaya başlamıştı. Mere Hüseyin Paşa'ya göre amaç “kimsenin buradan sağ çıkmaması” şekline dönüşmüştü. Her iki taraf da ciddi bir mücadeleye hazırlanırken, Ramazan Bayramı'nın gelmesi nedeniyle herhangi bir olay çıkmadı. Aynı dönemde Mere Hüseyin Paşa, yandaşları olan iç oğlanlar için bir dükkân tutup geleni geçeni seyrederken, sipahi zümresinden zorbalıkları ile meşhur birkaç kişi

¹⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, cilt I, s. 92.

¹⁵ Burası “Bayram Paşa Sarayı” olarak bilinir, fakat bulunduğu yer tam anlamı ile tespit edilememiştir. Ayasofya ile Sarayın Cankurtan kapısı arasındaki yerde olduğu tahmin edilmekte ve 17. asrın en güzel saraylarından biri olarak zikredilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz: Reşad Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1960, c.IV, s. 2309.

¹⁶ Reşad Ekrem Koçu, “Bayram Paşa”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1961, c.IV, s. 2302.

gelerek o dükkâna oturmak istedi. İç oğlanlardan birkaçı bunlara “Vezir-i azam hademesidir. Burada dedikodu etmek edepsizliktir. Varın başka menzile” dediklerinde, sipahiler: “Biz sipahileriz. Riayete daima uymuşuzdur. Sizi kaldırıp istediğimiz mahalde otururuz” diye karşılık vermişlerdir. Bu sözler üzerine iç oğlanlar, “Sizin tedarikiniz görülmüştür. Bayramdan sonra belânızı bulursunuz” deyince, sipahiler bu durumdan kuşkulananarak durumu hemen diğer arkadaşlarına bildirdiler. Daha sonra Divan-ı Hümayun’a varıp Mere Hüseyin Paşa’nın karşısına çıkarak, “Bizi kırdırmak tedarikinde bulunmuşsun, bize ehl-i garaz vezir gerekmez, pür-garaz olanın bu makamda karar eylediğini dilemezüz” dediler. Mere Hüseyin olanları inkâr ederek, yeniçeri ağasının sarayına sığındı. Bu sırada yeniçerilerin odabaşları sadrazamdan yana olarak “Biz, bu vezir-i bî-nazîrden râzı vü şâkir ve âyât-ı medh ü senasını tâli vü zâkirüz, tebdîlini istemezüz” dediler.

O sırada yeniçeri kethüdası olan Bayram Paşa yeniçeri ve sipahi taifesi arasında düşmanlık çıkmasına rıza göstermeyip yeniçeri neferatına giderek onlara şöyle hitap etti: “Odabaşılar Mere Hüseyin Paşa’nun her zaman bahş ü atâyâsını almağla, himâyet üzrelerdür. Ammâ size ol atâyâdan hisse değmez ki siz dahi sıyânet eyleyesiz. Şöyle ki, odabaşılara tabi’ ve sipâh zümresini dâfi olasız sonraistirâhat idemezsiniz. Bâğ u râğ ve deşt ü tağda sizi buldukça helâk ve âgeşte-i hûn iderler. Siz belde-i İstanbul’da, kesret ü vefret ciheti ile galebeleri câridür. Aranızda adavet olmak ne lâzım! Hemen siz dahi sipah tarafına iânete âzim olun. Ben dahi size mu’în ve bu ma’nâda cümnenize karîn olurum. Zabıtlarunuzdan vehm ü havf iş’âr itmeyüp, bu re’yümüz üzre karar idün”¹⁷ dedi.

Şüphesiz Kethüda Bayram Ağa’nın kendinden emin duruşu, devlet içinde düşmanlık ortamını istemeyişi ve tesirli sözleri sayesinde ortalık durulmuştur. Bu konuşma üzerine sipahiler “Elbette biz garazı olmayan vezir isteriz” demeleriyle, yeniçeriler davet edilerek onlara da sual edildi. Kethüda Bayram Efendi’nin sözleri öylesine etki etmişti ki yeniçerilerin hepsi “Biz dahi garaz içinde olan bu veziri istemiyoruz. Sipahi neredeyse biz de oradayız. El-hamdu lillâhi te’âlâ padişahımızın

¹⁷ Hasan Beyzade Ahmed Paşa, **Hasan Beyzade Tarihi**, Haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK Ankara 2004, c.III, s. 971; Solakzade, **a.g.e**, s. 511-512; Naima, s. 513.

vezarete lâıyk kulları çoktur. Bu hususda garazı bulunmayan bir kulunu vezir edip, her taifeyi mutmain ve hatırlarını şâd eylesinler.’’¹⁸ cevabını verdiler.

Hepsinin Mere Hüseyn Paşa’nın azledilmesi konusunda birlik olması sebebiyle vezaret mührü Hüseyn Paşa’dan alınarak Müftü Efendi’ye verildi. Müftü Efendi de mührü mendil içine koyarak kapıcılar kethüdası ile padişaha gönderdi ve 1623 yılının Eylül ayında (1033 Zilkade) Kemankeş Ali Paşa, padişah tarafından vezir-i azam olarak tayin edildi.

B. IV. Murad’ın Cülûsu

IV. Murad, I. Ahmed ve Mahpeyker (Kösem) Sultan’ın oğlu olup,10 Eylül 1623’de (15 Zilkade 1032) Osmanlı Devleti’nin on yedinci padişahı olarak tahta çıkmıştır. şüphesiz daha 11 yaşında iken bu sorumluluğu yüklenmesinde amcası I. Mustafa’nın akli dengesinin yerinde olmaması, devleti idaresinde her gün biraz daha beliren karışıklığın ortadan kaldırılmak istenmesi ve annesi Kösem Sultan etkili olmuştur. Zira Kösem Sultan “valide sultan” olmak amacı ile başta Divan-ı Hümayun üyeleri olmak üzere, devlet kademesindeki nüfuzlu kişileri yanına çekmiş, yeniçeriler ile sipahiler arasındaki husumeti ve ulema sınıfının memnuniyetsizliğini de kullanmıştır.¹⁹ Sultan Murad’ın saltanatının ilk dokuz yılı annesinin vesayeti altında geçmiştir. 1632 yılından itibaren idareyi eline alınca, I. Mustafa döneminin eseri olan Anadolu’daki kaos ortamını düzeltmek amacıyla sıkı bir yönetime geçecektir. Onu bu kadar şiddetli davranmaya yönelten, şüphesiz devleti felâkete sürükleyen zorbaların varlığı ve ortalığın yönetimsiz kalmasından doğan zarurettir.²⁰

Sultan Murad’ın yaşı küçük olmasına rağmen kendisi bir kurtarıcı olarak görölmüştür. Zira kendisi için kroniklerde “İslâm halifelerinin en namlısı, Âl-i

---

¹⁸ Naima, s. 513.

¹⁹Johann Wilhem Zinkeisen, **Osmanlı İmpartorluğu Tarihi**, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, Yeditepe yayınları, İstanbul 2011, c.IV, s.13.

²⁰ Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Haz. Mümin Çevik- Erol Kılıç, Üçdal Yayınları, İstanbul 1990, cilt V, s 14, ; Naima, s. 264.

Osman'ın sahip-kıranı, ilim ve irfanda müstesna, cihangirlik fenninde benzersiz²¹ denilirken, halk arasında ise “ Devlet sanki ölü iken yeniden dirilmiş; zengin ve fakirin yüzü gözü gülmüştür.”²² şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

Sultan Murad tahta çıktığı ilk yıllarda zorbalara fenalıkları bitmemişti. Anadolu adeta bir savaş meydanıydı. Bu dönemde Bayram Ağa yeniçeri ağalığına yükselmişti. Fakat aradan çok geçmeden 1033 Muharremi'nde (1623 Kasım) zorba odabaşlarının toplanarak “Ocaktan ağa istemeyiz, ağamız ma'zul olsun” demeleri üzerine Bayram Ağa görevden alındı²³ ve kubbe vezirliğine getirildi.

IV. Murad tahta çıktıktan sonra da sular durulmadı. Devleti kendi içinde uzun zamandır meşgul eden kişilerden biri olan “Abaza Mehmed Paşa” yeni bir karışıklıkla gündeme gelmişti. Murad'ın padişah olmasında kendisinin büyük etkisinin olduğunu söyleyen Kemankeş Ali Paşa ise iyiden iyiye keyfi hareketlerde bulunmuş, Halil ve Gürcü Mehmed Paşa'ları Abaza isyanına destek vermekle suçlamıştır. Bu kişilerin Abaza'ya mektup göndererek onu kışkırttığını öne sürünce, her ikisi de bu mektupların ortaya çıkmasını isteyerek padişaha arzda bulundular. Konunun araştırılması üzerine sözü geçen mektupların ortaya çıkmaması ile her iki paşanın da masum olduğu anlaşılınca, başka bir karışıklık yaratmadan Kemankeş Ali Paşa idam edildi ve yerine Çerkes Mehmed Paşa vezir-i azam oldu.²⁴

C. Mısır Beylerbeyliğine Atanması

Coğrafi olarak önemli bir bölgede bulunan Mısır, Osmanlı zamanında da devlet nezdinde ciddi tedbir alınması gereken bir yer haline gelmiştir. Sultan Murad karakteri ve yönetiminden de anlaşılacağı gibi etrafında yer alan ve kendisinden emin olduğu kişileri önemli görevlere getirmiştir. Bu sebeple Bayram Paşa'yı (1035 Ramazan)1625 yılının Haziran ayında Mısır eyâletine vali olarak

²¹ Solakzade, a.g.e, s. 515.

²² Peçevi İbrahim Efendi **Peçevi Tarihi** , Haz .Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, c II, s.37

²³ Topçular Katibi, s. 785, Şeyhi Mehmed Efendi, **Şakaik-i Numaniye ve Zeylleri**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, c III, s 678; Hammer, a.g.e, s.30

²⁴ İsmail Hami Danişmend, a.g.e, s. 329.

atadı.²⁵ Yemen ve Haremeyn muhafazasının kilit ismi olan Bayram Paşa görevinin önemi konusunda padişah tarafından şöyle uyarılmıştı: “*Sen ki Mısır muhafazasında vezirim Bayram Paşa’sın. Hatt-ı hümayun-ı sa’âdet makrûnum vasıl oldukda ma’lûm ola ki, diyâr-ı Mısırriyye ki, âb-ı rû-yı memâlik-i ma’mûredir; zabt ü rabt ve kabz ü bast ve hıfz ü hiraseti ile muhkem tekayyüd eylesiz. Ve cenâvib-i erba’asının himâyet ü siyâneti bâbında gaflet ü müsahele eylemeyüp, re’ayâ ü berâyâ ve fukara vü zu’afanın hallerine mukayyed olup, zulme ve ehl-i fesada vücûd virmeyesiz. Eyyâm-ı devlet ve hengâm-ı sa’âdet-i saltanatımda ibâdullah ve ra’iyyet, asayiş ve refahiyyet üzre olup, bekâ-yı ömr ü devletim için hayır du’âlar itmek gereksin. Ve Haremeyn-i Muhteremeyn ahali ve fukarasının dahi zehâyir ve mersûmatına ve sâ’ir ahvâllerine ve keyfiyet-i hâllerine mukayyed olup, vakti zamanıyla me’ûnet ve vazifeciklerin tahmil ü irsal idüp her taraftan ve Yemen ve Habeş caniblerine dahi ale’t-tevâlî çeşm ü gûş tutup ve âdemlerin eksük etmeyüp, her vechile hâllerine nâzır ü nigerân olup, mümkün olan mertebe lâzım gelen husûslarına imdâd ü mu’âvenet ve tedbîr ü tedârük üzre olasın ve zuhûr iden hallerine ale’l-acele Rikâb-ı Hümayunuma i’lâm ü irsalden hâlî olmayasız.*”²⁶

Vali Bayram Paşa ilk olarak Bulak bölgesine geldi. Burada bulunan tüm devlet adamları kendisini şaşaalı bir şekilde karşıladı. Paşa bu karşılama esnasında ümera ve bölük ağalarına parlak renkli hil’âtler hediye etti. Burada bir gün kaldıktan sonra Yemen Kalesi’ne geçti. Bayram Paşa’nın karşılanma töreni şaşaalı olduğu kadar maiyeti de son derece göz dolduruyordu. Zira kendisi “Böyle bir vezîr-i rûşen, erkânı muntazam, kapı kulları mükemmel sâhib-i devlet görülmemiştir” şeklinde zikredilmiştir.²⁷ Bayram Paşa Mısır Valisi sıfatıyla bölgeye gelmek üzere iken, aynı zamanda İstanbul civarında şiddetli bir veba salgını meydana geldi. Ölüm miktarı bini aştığı vakit âdet olduğu üzere hemen tersane arkasında duaya çıkıldı. Bu afetin

²⁵ Süheylî, *Tarihi Mısırî Cedid*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, no: 705, vrk. 65b, Topçular Katibi s. 825; Osman Taib, *a.g.e.*, s. 42; M. Süreyya, *a.g.e.*, s. 40.

²⁶ Önder Bayır, *Sultan Dördüncü Murad’ın Hatt-ı Hümayûnları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014, s. 52.

²⁷ Süheylî, vrk 66.

yanı sıra aynı dönem, Mısır eyâleti yıllık vergisinin ancak yarısını gönderebildi. Bu vaka tarihi kaynaklara “Bayram Paşa Taunu” olarak geçmiştir.²⁸

Bu sırada Yemen ve San’a’da ciddi olaylar zuhur etti. Yemen’de Zeydi mezhebine mensup Araplar “İmam Mehmed”adlı kişinin başkanlığında isyan etmişlerdi. İmam Mehmed kendiliğinden ortaya çıkardığı “seyyidlik” davası ile Arapları kendi safına çekmeyi başarmıştır. Bu dönemde Yemen Valisi Haydar Paşa art niyetli olduğundan tedbir almamış, buna mukabil Mısır valisi olan Bayram Paşa büyüyen tehlike karşısında tedbir alma konusunda ihmalkârlık etmişti. Asilerin bu yanlışlıklardan istifade etmesi sonucu isyan gittikçe büyümüştür. Haydar Paşa San’a’da alıkonulunca çok sıkıntı çekmiş ve bu nedenle merkezden yardım istemek zorunda kalmıştır. Bu sırada Habeş eyaletinden ma’zul Gürcü Ahmed Paşa beylerbeyi olarak Yemen’e gönderilmiştir. Birçok devlet adamı hizmetinde bulunan, gayet sert ve dirayetli biri olan Ahmed Paşa Mısır’a varınca kendisine ziyadesiyle iltifat edilip çok güzel bir şekilde karşılandı. Vali Bayram Paşa’dan rahatsız olan ve Gürcü Ahmed’in hoş muhabbetine iştirak eden ahalinin “Biz Ahmed Paşa’yı alıyoruz. Mısır’a vali olmasını arz ederiz” demeleri üzerine Bayram Paşa huzursuz bir şekilde, makamının da elden gitmesini göze alamayarak Ahmed Paşa’yı alelacele gemi ile Süveyş’ten gönderir. Fakat Bayram Paşa o aralar mali olarak hiç müsait bir durumda olmadığından, Ahmed Paşa’yı göndermeden önce kendisinden bir miktar borç para ister. Ahmed Paşa bu parayı vermeyince Bayram Paşa sinirlenerek Mekke şerifine bir mektup yazar. Mekke Şerifinin gemi kaptanına “Ahmed Paşa’yı Yemen’e sağ ihrac etmeyesün” diye tenbihte bulunması üzerine, kaptan gemiyi bilerek kayalıklara vurur. Gemi içindeki bütün malların telef olmasına rağmen, kişilere hiç bir şey olmaz. Gürcü Ahmed Paşa, kaptanı katletmek isteyince, kaptan can korkusuna kendisine verilen mektubu gösterir. Eldeki delil merkeze bildirilerek Mekke şerifi azl edilir. Yeni Şerif ise Ahmed Paşa’nın mal varlığına göz dikerek düzenlediği bir ziyafet sırasında onu zehirletir.²⁹

---

²⁸ Bu miktar Süheylî’de iki yüz bin altın olarak geçerken (vrk 65 b) , Hammer’ göre üç yüz bin dukadır. , a.g.e, s 58.

²⁹ Fezleke a.g.e, s. 723; Naima, s. 617; Hammer, a.g.e s. 82.

Fakat olaylar bununla sınırlı kalmamıştır. Yemen'deki isyan gittikçe büyüyordu. Gürcü Ahmed Paşa'nın Cidde'de vefat ettiği haberi Mısır'a gelince, burada vali olarak bulunan Bayram Paşa, Yemen'deki isyanlardan dolayı, Mısır'dan asker ve mühimmat göndermek mecburiyetinde idi. Fakat kendisinin de eyalet idaresi içinde maddi sıkıntı çekmesi, onu bu yardımı göndermekten sarf-ı nazar ettirdi. Bayram Paşa asker ve mühimmat gönderemeyince mesuliyet altında kalmamak için, mültezimlik ve mal tahsili ile meşhur olan Habeş Valisi Aydın Paşa'yı Yemen'e serdar nasb ederek hemen Sevakın'den Yemen'e geçmesi emrini gönderdi. Aydın Paşa 1037 yılında adamlarıyla Muha'ya geldi. Burada Haydar Paşa'nın bir takım eşya ve nakit paralarını görünce bölgeye memur olmak fikri geldi. Askerlerin ulufelerini dağıtıp kendi zevkiyle meşgul olurken, mahallelerden gelen yardım çığlıklarına kulaklarını tıkayarak, "Ben sadece muhafaza için gönderildim, ceng etmek için değil" diyerek karşılık verdi. Bölgede muhafaza amaçlı bulunan Aydın Paşa son bir hamle ile 1629 (1039) yılında Haydar Paşa'yı Karaman Ceziresi'ne sürgün ettirdi.³⁰ Daha sonra Bayram Paşa 1037 Zilhiccesinde (1628 Ağustos) bu görevinden alınarak kubbe veziri olmuştur.³¹

D. Bayram Paşa'nın Hüsrev Paşa İle Mücadelesi

Yukarıda bahsedildiği gibi Mısır valiliğinden azledildikten sonra Bayram Paşa'yı Divanı Hümayun'da altıncı vezir olarak görüyoruz. Hüsrev Paşa ise bu sırada vezir-i azam idi ve şüphesiz Abaza galesinin kendisi tarafından halledilmiş olmasının gururu içindeydi. İlk olarak dönemin baş defterdarlarından olan Mustafa Paşa ve Bekir Paşa'yı hile ve gammazlık ile suçlayınca Yedikule zindanında birkaç gün alıkonulacak ve daha sonra serbest bırakılacaktır.³² Aradan çok geçmeden asker taifesi içinde bir takım şirretlikler ile devlet düzenini bozucu hal ve hareketler zuhura getirmişti. Bu olayı fırsat bilen Hüsrev Paşa kendisine rakip gördüğü Bayram Paşa'nın ayağını kaydırmak için huzur-ı hümayuna çıkarak "Bu fitneye muharrik

³⁰ Ahmed Raşid, **Tarih-i Yemen ve San'a**, İstanbul 1291, s.240.

³¹ Naima, s. 638.

³² Hasanbeyzade, **a.g.e**, s.1018.

Bayram Paşa'dır" diye arzda bulundu. Bunun üzerine Sultan Murad hem eniştesi hem de veziri bulunan Bayram Paşa'yı önce bir hafta Yedikule zindanlarında, sonra da bir hafta boyunca kapıcılar odasında hapseyledi.³³ Ayrıca ne kadar malı mülkü var ise onlar da müsadere olundu. Vezirinin her zaman duruşundan emin olan padişah, Bayram Paşa'nın böyle bir fitneye karışacağına inanmıyordu. Zira inanmış olsa ve akabinde deliller ile doğrulansa, rütbesi ve kişiliği ne olursa olsun padişah vezirini direkt olarak siyaseten katlederdi. Nitekim zeki bir kişilik olan padişah iki hafta sonra Bayram Paşa'yı affederek eski rütbesine geri döndürdü.

Sadrazam Hüsrev Paşa Bağdat'ın alınması için görevlendirildi. Fakat kendisi burada İran içlerine sefer yapmakla vakit geçirmiş ve Bağdat'ı alamadan geri dönmüştür. Bu nedenle azledilmiş ve yerine ikinci defalığına Hafız Ahmed Paşa sadrazam yapılmıştır. Bu değişiklikten en çok yeniçeriler etkilenmiştir. Çünkü Hüsrev Paşa'nın zorba ve gaddar bir kişiliğe sahip oluşu yeniçerilerin işine yarayarak, onların başlarına buyruk hareket etmesine dayanak olmuştu. Hüsrev Paşa'nın azl haberi yeniçeriler arasında yayılmış, isyan sesleri çıkmaya başlamış ve Hüsrev Paşa bunları el altından teşvik etmiştir. Yeniçeriler Anadolu'yu kasıp kavurarak çoğu yerleri viran etti. Devlet erkânı ise askerlerin durumunu görüşmek amacıyla ocak ağalarını İstanbul'a davet etmek zorunda kaldı. Fakat Hafız Ahmed Paşa'nın düşmanı bir tane değildi. Vezirlerden Recep Paşa vezir-i azamlık ümit ederken, tekrar Hafız Ahmed Paşa'nın sadrazam olması, arada soğukluk yaratmıştı. Bu arada Recep Paşa el altından askeri tahrik etmeye başladı.³⁴ Bu zorbalar At Meydanı'nda toplanarak Hüsrev Paşa'nın azline sebep olan başta Hafız Ahmed Paşa olmak üzere tam on yedi kişinin idamını istiyorlardı. Gece de dağılmayıp buldukları mahalde sabahladılar. Ertesi gün çatlak sesler çoğaldı ve saraya hücum etmeye karar verdiler. O dönem de vezirlerden biri olan Bayram Paşa kan dökülmemesi için uğraşıyordu. Bir adamı ile hemen vezir-i azama haber göndererek şöyle der: "Meded, zinhâr devletlü sultanım, olmaya ki bugün meşverettir deyü divâna gelesin. Hemen ihtifâ eylesesiz. İnşâallah bu cem'iyette tefrika gelir ve illâ havf mukarrerdir. Bir zarar terettüb etmekten hazer olunur." Hafız Ahmed Paşa ise

³³ Naima, s. 638; Topçular Katibi, s. 889.

³⁴ Solakzade, a.g.e, s. 531.

olaylardan bî-haber olup, maiyeti ile birlikte sarayından çıkarak o gün Topkapı Sarayı'nda akdedilecek olan divana geliyordu. Haberci Bayram Paşa'nın sözlerini olduğu gibi iletmiştir. Vezir-i azam ise "Var bizden selâm eyle. Zuhur edecek kazâ-i mübremi rüyâmda müşahâde eyledim, ölmekten gam çekmem" şeklinde karşılık verdi.³⁵

Hafız Ahmed Paşa saraya ilk girdiğinde taşa tutulmuş, ancak kaçarak kurtulmuştur. Daha sonra sadrazamlık mührünü padişaha geri vererek kaçmasına izin verilmiştir. Paşa kaçtıktan sonra zorbalar Sultan Murad'ı ayak divanına zorlamışlardır. Aslında padişahın kesin kararı idamları istenen bu on yedi kişiyi vermemektir. Fakat görüşmenin uzaması ve tarafların isteklerinde ısrarlı olması karşısında zorbalar cüretkâr bir biçimde padişaha "Siz bu on yedi kişiyi bize vermezseniz biz işimizi biliriz" diye konuşunca devlet erkânından Recep Paşa sultana mezkûr paşanın verilmesi konusunda ısrarcı olur. İkna olan padişah paşayı geri çağırır. Henüz Üsküdar'a varan Hafız Ahmed Paşa çağırılınca durumun vahametini anladı. Abdestini alarak sonunu bekleyen paşa ilk önce Sultan Murad'ın karşısına çıkarak "Padişahım bu kulunun haksız yere kanımı döküp şehit etsinler, lütfedip cesedimi Üsküdar'a defnettiresin" dedikten sonra "*Bismillâhirrahmânirrahim ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l'aliyyi'l-azîm. İnnâ lillâhi ve in35nâ ileyhi râci'un*"³⁶ diyerek asilerin içine daldı ve feci şekilde öldürüldü.

Her zaman tedbirlî ve bir o kadar da iyi niyetli olan Bayram Paşa, olacakları önceden sezindiği için elinden geleni yapsa da Hafız Ahmed Paşa'yı hazin sondan kurtaramamıştı.

---

³⁵Katip Çelebi, a.g.e, s 824; Naima, s 700

³⁶Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Güç ve kudret ancak yüce ve ulu Allah'a aittir. Biz Allah'a aidiz ve vakti geldiğinde elbette ona döneceğiz. Kur'an 2/15

E. Rumeli Beylerbeyliğine Tayini

Bayram Paşa bir süre payitahta kubbe veziri olduktan sonra 1633 yılındaki görev değişikliği içinde yer alan isimlerden biri oldu. Bu dönemde Anadolu yine karışık bir durumda idi. Dolayısıyla devletin zeminini oluşturan tımarlar tehlike altına girmişti. Durum Rumeli’de de aynıydı. Çünkü devletin bel kemiğini oluşturan tımarlı sipahiler Kanuni Sultan Süleyman zamanındaki nizamını kaybetmiş, kanunlar çiğnenir olmuştu. Ayrıca bu dönemde mütegalibeler de ortaya çıkarak, tımar topraklarını kendi istekleri doğrultusunda dağıtmaya başlamıştı. Hatta yeniçeri taifesinden olan kişiler dahi kendi işlerini terk ederek tımar sahibi olmaya başlamışlardı. Bu nedenle Tayyar Mehmed Paşa Anadolu valisi yapılarak bölgenin tımar yoklamasına memur edilmişti. Vezirlerden Hüseyin Paşa ise Sofya’da bulunup haftada iki gün divan kurarak tımarların yoklanması görevinde bulunuyordu. Fakat eceli ile vefat edince yerine vüzeradan Bayram Paşa getirilerek Sofya’ya gönderilmişti.³⁷ Sultan Murad son derece itimad ettiği vezirine işini lâıykıyla yapması için şöyle bir hatt-ı hümayun göndermiştir:

“Sen ki Rumeli’de zeâmet ve tîmar yoklamasına tâ’yin olunan Vezirim Bayram Paşa’sın. Selâm-ı selâmet-encâm-ı şâhânemle mesrûr ü şâd-kam kıldığımdan sonra mâ’lûm ola ki: Sen vüzerâ-yı izâmımın umûr-dîde ve ihtiyârı ve Devlet-i Aliyyeme müte’âllik nice hidemât-ı nâfi’ada bulunmuş vükelâ-yı kirâmımın emekdârı olup, hüsn-i firaset ve tedârüküne i’timad-ı şerifim ve yoklama hususunda külli ihtimam vüçûda getürmen me’mûl-i hümayunum olmağla, hizmet-i mezbûreye tâyin olup, gönderilmiş idin. Merâhil ü menâzilde eğlenmeyüp, mahal-i me’mûra vusule, müsêrat ve fermanı hümayunum olduğı vech üzere yoklama umûruna mübâşeret idüp erbâb-ı seyf ü siâhı gereğı gibi tashîh ü islâha ihtimam üzere olduğı sem-i hümayunumavasıl ve sa’y ü dikkatine ilm-i şerifim hasıl oldu. Berhûdar olasın: ni’am-ı celilem sana helâl olsun. Hizmetin meşkûr olup, mazhar-ı hayır du’âm olmuşsundur. İmdi, min’bad göreyim seni. Din ü devletim hizmetinde dâmen-dermiyân idüp, eğer yoklama hususudur ve eğer intizam-ı ahvali vilâyetdir, eğer

³⁷ Topçular Katibi, s. 980; Katip Çelebi, a.g.e, s. 835; Naima, s. 739; M. Süreyya, a.g.e, s. 40.

*istirâhat-i fukara vü ar'iyettir, her birinde me'mur olduğun vech üzre itmâm-ı mesâlihde mücidd ü sa'i olasin. Ve bi'l-cümle yoklama hususunda ziyade ihtimam-ı hümayunum olmağla, bi'l-müşâfehe tenbih-i şerifim olduğu üzre kılıçları zuhura getirüp, defteri icmal mucibince ze'âmet ve timarın tashihinde gereği gibi mukayyed olup, rızâ-yı hümayunuma muhâlif bir vechile sıyânet olunmayup, ferman-ı şerifimi ri'âyet edüp, yerine getürmekle du'â-i hayrım ile hüsn-i teveccüh ve iltifatıma mazhar olmağla sa'y-i cemil ve ihtimam-ı cezil vücûda getüresin ve bu ana değin sebk iden mesâ'i-i cemilen mukâbelesinde hâssa hi'lâtlerimden sana iki hil'ât-i serâsker irsali ile iltifatıma mazhar kıldım. Vusulünde i'zâz-ı tam ile istikbâlden sonra alup giyüp du'â-i hayrıma ve hidemât-ı hümayunuma iştigâl gösteresin ve's-selâm.'*³⁸

Bayram Paşa iyi bir devlet adamı olarak irsal olunan güvene fazlasıyla lâyük olmuştur. Zira Rumeli'deki timar ve zeametlerde dönemin en iyi islahatını gerçekleştirmiştir. Görevli bulunduğu Sofya'da evvelâ herkesin kanuna göre hareket etmesi gerektiğini, halk dâhil en alttan en üst seviyeye kadar herkese bildirmiştir. Bunun yanında öncelikli görevi timar yoklamaları olduğu için kendisi mücevveze ve sorgucunu giyerek divanlar akdetmiştir. Divanın toplandığı günlerde Bayram Paşa ve maiyeti bölge ahalisi ile timar ve ze'âmetlerin durumlarını en ince ayrıntısına kadar öğrenmiş, daha sonra bölgede türeyen mütegalibeler belirlenerek geri alınan topraklar ise devlete yararı dokunacak, toprağı boş bırakmayacak ehil kişilere verilmiştir.

Paşa ve maiyeti timar ve zeametleri dağıtıp, bunların beratlarını defterlere işlerken, kişilerin tanınması amacıyla toprak kime verildi ise o kişinin boyu, yüz hatları, saç ve göz rengi gibi ayrıntıları da deftere geçirerek eşkâl defterlerini oluşturmuştur.³⁹ Görevde kaldığı zaman içinde devlet meselelerinin yanında bulunduğu bölgenin imarına önem veren Paşa, bir nevi eşkiya yuvası şeklini

---

³⁸ Önder Bayır, **a.g.e**, s 115.

³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, KK.d, 388/1042; Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 1999, cilt III, s. 22.

alan Eğridere Kalesi'ni onarımdan geçirterek bölgeyi insanların yaşayabileceği bir yer haline getirmiştir.

F. Sadaret Kaymakamlığı

Sultan Murad yönetimi tam anlamı ile eline almasıyla merkez ve taşradaki işleyişten haberdar olmaktaydı. Bayram Paşa'nın Sofya yönetiminde elde ettiği başarılar da gelen haberler arasında idi. Bu başarılar üzerine hünkâr, Paşa'yı İstanbul'a çağırıp kendisini ikinci vezir tayin etti. Henüz Revan Seferi gerçekleşmemiş iken Lehlerin sıkıntılı durumu sultanın öncelikli olarak onların üzerine yoğunlaşmasını sağladı. 1620'li yılların başından itibaren Avusturya, Osmanlı Devleti'nden başta Vaç (Vayçen) Kalesi başta olmak üzere, Fülele ve Uyvar Kalelerini talep etmiştir. Aradaki diplomatik durumu bozmak istemeyen Osmanlı, barış görüşmeleriyle 13 Eylül 1627 yılında Lehlerle karşılıklı olarak antlaşma imzaladı. Fakat Avusturya elçisi Von Kufstein'in antlaşma imzalandıktan sonra içinde bulunduğu tavırlar barışın sürmesini güçleştirdi. Bu nedenle Sultan Murad Lehistan Seferi için 1634 yılında Davutpaşa'dan hareketle Edirne'ye gitti. Ancak yapılan karşılıklı görüşmeler sonucu Lehistan ile anlaşmaya varıldı. Aynı dönem Almanlarla aradaki iyi komşuluk ilişkileri devam ederken, yine Avusturya elçisinin bu diplomatik ilişkilere dâhil olması sebebiyle aradaki durum gerilmeye başladı. Bu sebeple dostluk antlaşmasının yenilenmesi için padişahın verdiği emirle Vezir Bayram Paşa, merkezde imzalanacak olan barış antlaşması için, İstanbul'da bulunan Alman Kayseri'ni elinden geldiğince memnun etmeye çalışıyordu.⁴⁰

Sultan Murad İstanbul'a geldiğinde Revan'dan gelen haberler üzerine 1043 (1634) yılında sefer kararı aldı. Fakat merkezden ayrılmadan önce yerine vekil olarak birini bırakması gerekiyordu. Bu kişinin hem iş bilir hem de güvenilir olması lâzımdı. Sultan IV. Murad her zaman itimad ettiği Bayram Paşa'yı Asitane'de

---

⁴⁰ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 20011, s. 22.

sadaret kaymakamı olarak görevlendirdi. Bu sayede aralarındaki yakınlık bir kat daha arttı. Zira padişahın tam da yönetim gücünü eline aldığı zamanlarda bu önemli göreve gelen Paşa, sultanın aldığı kararlar ile uyum göstermekte idi. Her zaman iyi niyetli olan ve devlet içindeki fesatlıkları bertaraf eden Bayram Paşa İstanbul'da kaymakam olarak bulunduğu görev boyunca şehirde tam bir disiplin sağlamıştı.

1.Karaçelebizade Abdülaziz'i Katledilmekten Kurtarması

Osmanlı şeyhülislâmlarından biri olan Karaçelebizade Abdülaziz Efendi merkezin asayişini için padişah tarafından İstanbul kadılığına yükseltilmişti. Sultan Murad henüz merkeze dönmeden önce yine Edirne'de bulunurken, İstanbul'da yağ sıkıntısı baş gösterdi. Halk bu durumdan çok fazla rahatsız olup, Abdülaziz Efendi hakkında şikâyetinde bulundu.⁴¹ Padişah bu sıkıntının sebebini kadının narh konusundaki şiddetine bağlayıp, akabinde “İstanbul kadısını deryâya çıkarıp, adalardan birinde boğup deryaya bıraka” şeklinde bir emir gönderdi.⁴² Bunun üzerine emri alan Bostancıbaşı Dûçe Mehmed Ağa kadını bir kayığa bindirerek denize doğru açıldı. Fakat bu haber aynı zamanda Bayram Paşa'ya da ulaşmıştı. Vakit kaybetmeden harekete geçen Paşa, Karaçelebizade'nin affi için padişah huzuruna çıktı ve vezirin isteği padişah tarafından kabul edildi. Bunun üzerine kadının affedilmesine dair bir hat alan Bayram Paşa süratle bunu ulak vasıtasıyla bostancıbaşıya gönderdi. Tam Kızıl adalara gelindiğinde affolunduğunun hattı Dûçeye ulaştı ve Karaçelebizade Abdülaziz Efendi, Bayram Paşa eliyle ölümden kurtulmuştur.

---

⁴¹ Hammer a.g.e, s. 183.

⁴² Naima, s.788.

2. Ermenilerin Katli

Bayram Paşa'nın katlolunmaktan kurtardığı kadar, kurtaramadıkları da vardır. Şöyle ki, her daim Osmanlı'da iç karışıklığa sebep olan Abaza Paşa tekrar dikkatleri üzerine çekiyordu. Padişahın affına mazhar olduktan sonra aldığı valilik görevleriyle göz doldursa da yaptığı işler devlet ricali tarafından hoş karşılanmıyordu. Nitekim Ermeniler ve Rumlarla iş birliği yaptığı ortaya çıkmıştı. Ermeniler ve Rumlar "Kızıl Yumurta" günü, yani Paskalya için anlaşmazlık içine düşünce, kavga ederek divana kadar çıkarlar. Aynı zamanda Ermeniler Kudüs-i Şerif'te bulunan Kamame Kilisesi'ni mülk edinmek amacıyla Abaza'ya el altından elli bin kuruş vererek yardımını isterler. Abaza ise meblağın yüksekliği karşısında hiç düşünmeden bu teklifi kabul eder. Fakat bu haber padişaha da ulaşır. Padişah bu sırada Edirne'den dönmüş, henüz saraya geçmemiş ve Ayasofya'da bulunuyordu. Durumdan haberdar olunca, "Divana varan Ermeniler katledile" hükmünü çıkardı. Bu emri divana götürmek için yola çıkan bostancıbaşı yolda bir Rumeli gazisini görünce tanınmamak için ondan elbiselerini alıp giyer ve divana varır. O gün ise Kaymakam Bayram Paşa divanda halkın şikâyetlerini dinleyerek dava akdediyordu. Bostancıbaşı Duçe Mehmed Ağa şikâyetçi kılığında içeri girer. Elindeki sahte arzuhali Paşa'ya doğru uzatır. Bayram Paşa görür ki, aslında şikâyetçi kılığındaki kişi bostancıbaşıdır "Tebdîl-i kıyâfet gelmesinde bir hikmet vardır." diyerek kendisini tanımamış gibi davranır. Bu emri tezkireciler okurken Paşa aynı anda işin aslını öğrenmek için işaret eder. Duçe Mehmed durum anlaşılmasın diye dişlerini sıkarak konuşmaya başladı ve padişahın Ayasofya'da bulunduğunu bildirdi. Bayram Paşa bu emrin herhangi bir kızgınlık olmadığını anlar. Ardından Duçe Mehmed'i yanına çağırarak durumun aslını sorar. Duçe de "Ermeniler cümle katlolunmak fermanı buyuruldu" diyerek Bayram Paşa'nın yanından ayrılır. Paşa durumu ilk olarak kadıaskerlere anlatıp, sonrasında cellâdlara el işaretleri ile tenbihte bulunur. O sırada gelen Ermenilerden bir kaçı tutularak boyunları vurulmak suretiyle katlolunur. Ardından Padişah saraya girer ve Abaza çağırılarak önce hapsedilir. Daha sonra kendisi için yazılan hattı görünce namazını kılar ve ardından bostancılar tarafından öldürülür.

1044 yılının Şevval ayında (Mart 1635) Revan Seferi kararı açıklanarak padişahın orduya kumandan olacağı duyurulmuştu. Bu durum askerinin motivasyonu açısından önemliydi. Çünkü Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra bu usul terk edilmişti. Bayram Paşa o sırada payitahtta sadaret kaymakamı olarak görevine devam ediyordu. Padişah bu seferin önemini vurgularcasına hazırlıklar için Bayram Paşa'ya, başta sefer mühimmatlarını denetlemek ve bu mühimmatları askerler ile birlikte Üsküdar'da bulunan Vezir Mehmed Paşa'ya teslim etmesini⁴³ emreder. Bunun üzerine Bayram Paşa gerekli hazırlıklara başladı. Sefere çıkılmadan önce adet olduğu üzere esnaf kethüdaları, ihtisap ağası, bakkal başılar, kasaplar kendi kaidelerince alay düzenledi. Ehl-i hiref de alay gösterileri ile birlikte padişahın önünden geçtikten sonra Bayram Paşa'da padişahın önüne gelerek hayır dua da bulundu. Sultan Murad daha sonra ordu-yı hümayun ile birlikte Üsküdar'a geçerek Revan'a doğru yola çıktı. Bayram Paşa ise sadaret kaymakamı olarak merkezde kaldı.

3. Ma'noğlu Fahreddin'in katli

Bu sıralarda Ma'noğlu Fahreddin'in⁴⁴ devlet içerisinde uygunsuz tavırlarda bulunduğu haberi merkeze intikal etmişti. Zira 1618 ve 1635 yılları arasında Lübnan'daki gücü iyiden iyiye yayılmıştı. IV. Murad'ın tahta geçmesiyle ilk başlarda asayişin sağlanamaması ve Ma'noğlu Fahreddin'in merkezden uzak oluşu, onu başına buyruk hareket etmeye sevk etmişti. Fakat onun bu kadar sivrilmesi bölgedeki Arap ailelerinin de karşı tepkisine yol açıyordu. Bu durumda Ma'noğlu Fahreddin'in hakkından gelinmesi için Şam Beylerbeyi olan Küçük Ahmed Paşa görevlendirildi. Küçük Ahmed Paşa kuvvetleri karşısında Ma'noğlu mağlup olarak Cizzin'de Sakif Tirun'a çekildi. Osmanlı kuvvetleri her yanı sardığı için bir mağaraya gizlenmiş ve yardım alamadığı için de teslim olmak zorunda kalmıştı. Bu teslimiyetten sonra Küçük Ahmed Paşa nezaretinde İstanbul'a getirilmişti ki henüz padişah merkezden ayrılmamıştı. Kendisi hapsolunarak oğulları Galata-saray

---

⁴³ Topçular Katibi, s. 1007

⁴⁴ Ma'noğlu Fahreddin: Lübnan'da bağımsız bir idare kurmak amacıyla, Osmanlı Devletine isyan eden bir Dürzi emiridir (daha fazla bilgi için bkz: Feridun Emecen, "Fahreddin Ma'noğlu", DiA, Ankara 1995, c. 12, s. 80.

mektebine alındı. Padişah hareket ettikten bir süre sonra Bayram Paşa'ya gönderdiği ferman ile Ma'noğlu'nun katlini emretti.⁴⁵ Bayram Paşa da, Ma'noğlu Fahreddin'i Arslanhane önünde boynunu vurdurdu.

Fakat Kemah'lı Grigor'a göre durum daha farklıdır. Şam Beylerbeyi olan Ahmed Paşa Ma'noğlu Fahreddin'e karşı iyi niyetli değildi. Bu sebeple Ma'noğlu Fahreddin'i padişaha kötöleyerek, ona karşı savaşma isteğini elde etmişti. Büyük bir ordu ile Ma'noğlu üzerine yürümüş ve Fahreddin'i kale içinde sıkıştırmak suretiyle öldürmüştür. Ardından 1635 yılının Şubat ayında babası İstanbul'a getirildi. Padişah tebdil-i kıyafet ile yanına giderek Ma'noğlu'nun babasını uzun bir sorgudan geçirdi. Birkaç gün sonra padişah İran seferine çıkacağı zaman Ahmed Paşa, padişahı yaşlı adamın söylediklerine inanmaması konusunda ikna etti. Bunun üzerine padişah Bayram Paşa'ya Ma'noğlu ve ailesinin katledilmesi için emir yollandı.⁴⁶

4. İstanbul'daki İcraatları

IV. Murad sefer sırasında maiyeti ile birlikte ilerlerken Anadolu'da birçok bölgede özellikle Kayseri'de ahalinin olmadığını fark etti. Bunun sebebini sorduğunda Celâli isyanları sebebi ile insanların yurtlarını terk ederek çoğunun merkeze göç ettiğini öğrendi. Bu durum karşısında İstanbul'da bulunan Bayram Paşa'ya emir göndererek, bu kişilerin tespit edilmesi amacı ile İstanbul'da teftişe çıkmasını emretti. Paşa aldığı emir karşısında hemen Mısır valiliğinden ma'zul Seyyid Mehmed Efendi'yi ve Hüseyin Ağa'yı mübaşir tayin edip bir heyet oluşturarak İstanbul'u teftişe çıktı.⁴⁷ Fakat dönemin şartları göz önüne alındığında, bu ciddi anlamda zorlu bir görevdi. Nitekim İstanbul en ücra köşelerine varıncaya kadar araştırılmış, fakat neticeye varılamamıştı. Durum padişaha uygun bir lisan ile bildirilmiştir.

---

⁴⁵ Katip Çelebi, **a.g.e.**, s. 851.

⁴⁶ Hrand D. Andresyan, **Polonyalı Simeon'un Seyehatnamesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no:1073, İstanbul 1964, s.185.

⁴⁷ Katip Çelebi, **a.g.e.**, s. 853; Naima, s. 809.

Bayram Paşa'nın merkezdeki faaliyetleri bununla sınırlı kalmamıştır. İsyanlardan kaçıp bölgeye yerleşen insanları çıkarmak mümkün olmasa da, teftişe çıktığı sırada şehrin çehresini bozan birçok kaçak yapıyı fark etmiş ve bunların birçoğunu yıktırmıştır. Evkaf nezdinde olanlar ise müsadere edilerek devlet zimmetine geçirilmiştir. Padişah seferde iken kaymakam Bayram Paşa bir gün dost meclisinde, “İstanbul’un ilk yapıcısı kim ola?” sorusu sorulunca Evliya Çelebi'nin babası söze girerek, “Sultanım İstanbul dokuz kere imar ve dokuz kere de harap olmuştur. Ama bu ana kadar böyle harap olamamıştır ki yıkılan her yerinden arabalar girip çıkar. Yedi iklim padişahları arasında meliklerin hasreti bir İstanbul ola ve Osmanoğlu taht merkezi ola, lââyık değildir ki, sizin hükümetiniz zamanında bu kale böyle harap ola. Bin yıldan beri bütün duvarları kara yüzlü kala. Yüce din gayretine ve Osmanoğlu büyüklüğüne şunun tamir edilmesine gayret sarfedin”⁴⁸ deyince mecliste bulunan kişiler de bu fikri onayladılar. Başta Bayram Paşa olmak üzere İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar kadıları bir araya gelip şehremini, dört mimarbaşı, sekbanbaşı ve tüm iş erlerine emirler verilerek, İstanbul’un toplam 4.700 mahallesinin imamları da tenbih edilip İstanbul surlarının onarımı için yardım etmeleri istendi. Bir sene içinde İstanbul surları, Galata kaleleri ve selâtin camileri onarılmıştır. Ayrıca Bayram Paşa'nın talimatı ile İstanbul surları beyaza boyanmıştır.⁴⁹ Bunun yanında Yalı kapı, Edirnekapı ve Yedikule arasındaki hisarlar boyanıp tamir edilmiştir. Harap olan cami ve medreseler onarılmış, Topkapı'daki çayırklar bostan haline getirilerek vakfedilmiştir.⁵⁰ Bu tamir işlemleri gerçekleşikten sonra Bayram Paşa tarafından surların beyaz badana edildiğine dair şu kitabe hazırlanmıştır:

Padişah-ı bahr ü ber çün Hazret-i Sultan Murad

Müctehidler hizmetinde gayet içtihad talihi cihad

Kahraman-ı saf şiken sahibkırân-ı rüzgâr

Serfiraz-ı Âlî-i Osman Rüstem-i âlî-nijâd

⁴⁸ Evliya Çelebi a.g.e, s. 21.

⁴⁹ Evliya Çelebi a.g.e, s. 853; Hammer a.g.e, s. 211.

⁵⁰ Toçular Katibi, s.1033

O mezaliminden bîm-î hasmın galib
Dâimâ mağlûb ola şâh-i pelid ü bed-nihâd
Feth ü nusretle gelüp taht-ı şîr nakde
Eyleye ömrüyle devlet (kırık)..... ber-ziyad
Ak libasiyle ser sûrur-ı tezyîn eyledi
Ak sakalu ve ...(kırık)..... olsun hemşire ber-murâd
Himmet-i Bayram Paşa'yı vezîr-î nâmdâ
Hüsn-i tedbiri müselleme Âsâf pâk- itikad
Yüzü (kırık)..... devletin el-hak tamâm
Îlâ âlemde yüzün ak eylesün Rabbü'l-ibâd
Cümle lem niyazed ve ciay-ı şay diditaht-ı tarihi^ni
Cümleten dünyâyı mamûr eyledi Sultan Murad⁵¹

(1045=1635)

O dönemde Ahırkapı ile Demirkapı arasında İstanbul'a açılan sekiz adet kapı bulunmaktaydı. Bu kapıların yedisi deniz kıyısında, doğu yönünde yer alıyordu. Bayram Paşa burada muhtelif yerlere rıhtımlar yaptırmıştır. Fakat lodos rüzgârı çok şiddetli estiğinden Paşa'nın deniz kıyısına yaptırdığı rıhtımlar zamanla hasar görmüştür.

İstanbul'da Bayram Paşa bu işlerle uğraşırken doğuda asrın en önemli olaylarından biri olan Revan'ın fethi gerçekleşmiştir. Ancak bu önemli kale 21 yıl Osmanlı idaresinde kaldıktan sonra tekrar Safevi'lerin eline geçecektir. Nitekim bölge coğrafi ve askeri açıdan önem teşkil ettiği için padişahın orduya bizzat

---

⁵¹ Topkapı Sarayı Müzesi, envanter no: 37. 1045 tarihli olan bu kitabe Hamdi'nin beyanatıdır.

kumandan olması tesadüf değildir. Revan'ın fetihnâmesi ile birlikte, padişah gizli bir hatt-ı hümayunu bostancıbaşı vasıtasıyla Bayram Paşa'ya gönderdi. Verilen emire göre kardeşlerinden olan şehzade Süleyman ve Bayezid boğulacaktı. Bu vazife karşısında Bayram Paşa ve Duçe Mehmed Harem-i hümayuna vararak bu iki şehzadeyi götürmek istedi. Durumu anlayan şehzadeler ne kadar ağlayıp yalvardılarsa da tesir etmedi. Çünkü padişahın verdiği ferman bu yönde idi. Fakat onları götürürken Bayram Paşa ve Duçe Mehmed de ağlamaya başlamıştı. Nitekim emir uygulandı, şehzade Süleyman ve Bayezid boğulmak suretiyle öldürüldüler.⁵²

Sultan Murad 1045 yılında Recep ayının 9. günü (19 Aralık 1635) payitahta ihtişamlı bir şekilde giriş yapmıştır. Halk dâhil başta kaymakam Bayram Paşa olmak üzere devletin ileri gelenleri padişahı karşılama töreninde idi. Sultan Murad'ın şehre girişi kadar karşılama töreni de görkemliydi. Aslında Bayram Paşa'nın aldığı kararlar ve İstanbul'u teftiş meselesi, merkezdeki ahalinin epeyce canını sıkıyordu. Bu şikâyetler elbette daha öncesinde padişahın kulağına gitmişti. Fakat Sultan Murad İstanbul'dan içeri girip Edirnekapı tarafında bulunan surları görünce keyiflenerek, Bayram Paşa'ya olan kızgınlığı bir anda silindi. Hemen Bayram Paşa'yı affederek kendisine samur kürk verip, törenle Fatih Sultan Mehmed Câmii'ne girdi. Padişah her fırsatta İstanbul'da meydana gelen bu imar faaliyetini zikretmekten ve başkalarından dinlemekten geri kalmazdı. Sanata ve sanatçıya verdiği destek de bilinmekle birlikte maarif erbabı ile muhabbet etmeyi, fikirlerini öğrenmeyi çok severdi. Yine 1048 yılında tarihçilerle hoş sohbetinde bulunduğu bir sırada, bazı eski devlet adamlarının yaptığı hayırlı işler konuşulmuştu. Bayram Paşa 1048'de (1638) ahirete intikal etmiş olmakla, arkasında hayır dua ile yâd edilmişti. Muhabbet esnasında padişah söz arasına girerek mecliste bulunanlara şöyle bir sual etmiştir. “Acaba bu direksiz mavi renkli kubbenin altında benim on yedinci tahtım olan Kostantiniyye gibi mamur ve bakımlı büyük bir şehrin, sevinç yerlerinin vasıflarını tarihçiler yazmışlar mı, seyyahlar görmüşler mi?” deyince Şeyhülislâm Yahya Efendi Söze girerek ; “Padişahım Kuran-ı azîmde ve Furkan mecidinde âyet ‘Elif, lâm, mîm, Rûmlar mağlub oldu.

---

⁵² Naima 825.

Allah'ın nazarı taalluk ettiğinden ilk yapıcısı Hz. Süleyman'dır. İkinci yapıcısı İskender-i Zülkarneyn'dir. Resulullahın doğumuna gelinceye kadar 882 yıl, ondan atanız Fatih Sultan Mehmed Han'a gelinceye kadar 857 yıldır ki, bu tarihte atanız Mehmed Han onarmıştır. Dördüncü tamir saadetle Revan fethine gittiğinizde, kaymakam ve lâlanız olan Bayram Paşa, Galata ve İstanbul'u yeniden tamir edince böyle bir beyaz inciye benzer cevher gibi bir kale oldu⁵³” diyerek Bayram Paşa bir kez daha anılmıştır.

G. Nef'î'nin Katli Meselesi

Nef'î Türk edebiyat tarihinde hiciv ve kasideleri ile ünlü divan şairlerinden biridir. Gerçek ismi Ömer olup aslen Erzurum'ludur. Şiire olan ilgisiyle sanatının ilk yıllarında “Darrî” mahlâsını kullansa da, daha sonra Gelibolulu Âlî tarafından kendisine Nef'î mahlâsı verilmiştir⁵⁴. İstanbul'a geldiğinde sanatı I. Ahmed tarafından beğenilerek sarayda kabul görmüş ve devlet hizmetine girmiştir. İlk başlarda yazdığı eserler çok beğenilmesinin yanında, devletin ileri gelenleri tarafından da takdir görmekte idi. Sanatının doruklarına IV. Murad zamanında çıkmış ve padişahın sevgisini de kazanmıştır. Sanata ve sanatçıya her zaman önem veren padişah, Nef'î gibi önemli bir değerın hamisi olmaktan kaçınmamıştı. Devamlı caizeler ile teşvik edilmesi bu sebeptir. Fakat bu durum fazla uzun sürmedi. Çünkü Nef'î hiciv yazmaktan hiçbir zaman geri kalmamış, yazdığı hicivler yüzünden etrafındaki kişiler de artık ondan geri durmaya başlamıştır. Bu durum padişah tarafından bilinmekteydi. Padişah 1039 yılının Zilka'de ayının 14. Günü (25 Haziran 1630) Beşiktaş'ta I. Ahmed sarayında otururken Nef'î' huzura getirildi. Kendisi de *Siham-ı Kazâ* adlı eserinden beyitler okuduğu sırada büyük bir gök gürültüsüyle padişah tahtının yakınına yıldırım düşer. Bu durumu uğursuzluk sayan padişah, Nef'î'yi hem azarlar hem de bir daha hiciv yazmaması için tövbe ettirir. Nef'î padişaha karşı yeminini şöyle eder;

⁵³ Evliya Çelebi, a.g.e, 1.cilt, s. 464.

⁵⁴ Metin Akkuş, “Nef'î”, *DİA*, İstanbul 2006, c. 32, s.523.

‘‘Bugünden ahdüm olsun kimseyi hicv itmeyeyüm ilâ

Vireydün ger icâzet hicv ederdüm baht-ı nâ-sâzı’’⁵⁵

Hatta dönemin ileri gelenlerinden Vehbi, Nef’î’nin durumu üzerine şu beyiti yazmıştır;

‘‘Gökten nazîre indi Sihâm-ı Kazâ’sına

Nef’î diliyle uğradı Hakk’ın belâsına’’

Fakat bildiğinden şaşmayan Nef’î, padişaha verdiği sözü ve ettiği yemini tutamaz, hiciv yazmaya devam eder. Çünkü karakter yapısı buna müsait biridir. Yaradılış itibariye hırçın, sözünü kimseden esirgemeyen, pervasız bir kişiliği vardır. Övmek istediği kişiyi göklere çıkartırken, yermek istediği kişiyi ise itibar ve haysiyetini umursamadan yerle bir ederdi. İlk başlarda sanatı dolayısı ile takdir gören bu kişi, zamanla saray içinde de istenmeyen biri olmuştur. Devletin ileri gelenlerini de fütursuzca hicvetmesi, her geçen gün düşman kazanmasına neden olmuştu. Hicve tövbe ettirilmesi üzerinden belli bir süre geçmesinden sonra tekrar padişah huzuruna çıkar. Sultan bu defa şairi denemek için ‘‘Nef’î taze bir hicvin yok mudur?’’ diye sorar. O da yeni hicvini okumaya başlar. O beyitler bugün tam olarak bilinmemektedir. Yaygın olan bilgilerden biri Nef’î’nin Vezir Bayram Paşa’yı hicvetmiş olmasıdır. Zira Naima’ya göre; Bayram Paşa bu hiciv üzerine bir daha insan içine zor çıkacağını, şerefının yerle bir olduğunu söylemiştir⁵⁶. Başka bir rivayete göre Bayram Paşa devrin şairlerinden biri olan Nailî’ye Nef’î hakkında bir hiciv yazmasını ister. Nailî’nin istek üzere yazdığı bu hicivi Nef’î’ye okutur. Nef’î kendisine yazılan bu hicvi okuduktan sonra çok sinirlenip, kâğıdı Bayram Paşa’nın yüzüne fırlatır. Bayram Paşa yaptığı bu saygısızlık üzerine Nef’î’yi öldürtür.⁵⁷ Bu bilgiler genel-geçer olmakla birlikte duruma tafsilatlı açıklama getirecek ve aradaki bağlantıları izah edecek nitelikte değildir. Kuvvetle muhtemel diğer bir rivayet ise

⁵⁵ ‘‘Artık hiç kimseyi yermemek üzere söz veriyorum. Ancak müsaade etseydin de (hiç olmazsa), kara bahtımı yerseydim’’

⁵⁶ Naima, s. 700.

⁵⁷ Metin Akkuş, **Hicivin Ankâları Nef’î ve Sihâm-ı Kaza**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 100.

Sultan Murad ve doğrudan Nef'î arasında geçen olaydan kaynaklanmaktadır. Padişah her ne kadar sanatına saygı duysa da belli bir süreliğine ağır ithamlarla dolu hicivleri görmezden gelmiştir. Fakat bir gün yine huzura çıkarıldığı bir zamanda doğrudan padişahı itham edici hiciv okuması Sultan Murad'ın sabrını zorlamış olmalıdır. Bugün o beyitler bilinmemekle birlikte, ‘‘Hicv-i Nef'î bâ-ibrâm-ı Sultan Murâd ve sebab-i katleş’’ adlı beş beyitlik bir manzumesi bulunmaktadır. Nef'î'nin burada Yeniçeri ağası, kızlar ağası ve kendini hicvettiği mısralardan sonra yer alan şu mısralar kendisinin katline sebep olmuş olabilir;

Sahib-i hilâfet, oldu dev âfet

Kuzgun kıyafet anlar da bunda

Nef'î vefâdır şi'riyle nâdir

Ol-puş-ı kâfir onlar da bunda

Dönem itibariyle düşünüldüğünde burada kastedilen ‘‘hilâfet sahibi’’ Sultan Murad'dan başkası değildir. Zira asrın önemli kaynaklarından birinin müellifi olan Katip Çelebi dahi ‘‘Sultan Murad'ın kılıcı ile katl olundu’’ demektedir. Padişah gereğinin yapılması için emir vermiş ve bu zorlu görevi veziri Bayram Paşa'ya bırakmıştır. Paşa 8 Şaban 1044 (27 Ocak 1635) tarihinde Boynueğri Mehmed Paşa, Nef'î'nin önü sıra giderek ‘‘Gel Nef'î Efendi odunlukta bir hiciv düzecek kişi vardır, gel gör’’ deyince Nef'î olacakları anlayarak ‘‘Yürü bildiğinden geri kalma bre mel'ûn’’ demiştir. Ardından edep dışı sözler devam etmiştir. Daha sonra boğdurulmak suretiyle öldürülmüş⁵⁸, daha sonra ruhsuz bedeni bir parça hasıra sarılarak Sarayburnu'ndan denize bırakılmıştı. Ama na'sının ne olduğu konusu ihtilâflıdır. Çünkü bir kısım rivayetler denize atıldığını iddia ederken, bir kısım rivayetlerde saray zindanlarının birinde kaldığı söylenmektedir. Fakat bu rivayetleri çürüten *Sefînetü's-Safî* adlı eserin müellifi *Sihâm-ı Kaza* adlı mecmuanın bir sayfasında şunları zikretmektedir:

⁵⁸ Katip Çelebi, a.g.e, s. 870; Naima, s. 799-800; Hammer, a.g.e, s. 188.

“Sadrazam Bayram Paşa sa’ âyitle (1044) sene-i hicriyesinde katl edilen Nef’î merhumun saray odunluğunda habs edilerek ba’de boğdurulup deryaya atıldığı Naima tarihinde muharrer ise de Nef’î’nin Sadr-ı azamların ol vakt konağı olan bâb-ı âli’nün tomruk dairesi odunluğunda ba’de’l-katl Bâb-ı âli’nün Sirkeci iskelesi cihetine nazır olan kapısı yanına defn edildiği, Sultan Mahmud-ı Sani ve Abdülmecid zamanlarında bakıyye kalkmış olan bâb-ı âli hûlefâ-yı kudemasından pek çok zevatdan işidilmişdür. Sabâvetümüz zamanı olan 1270 (1853) tarihlerinden Bâb-ı âli’nün bir nev bağçe hükmünde olan havlısına li-ecli’t-tenezzüh ekseriya gider idük. Sirkeci iskelesi tarafında ki kapudan girildiği vakt sol tarafda Mevlevi sikkesiyle yazıdan âri bir mezar var idi ki Nef’î’nün kabridür. 1288 (1871) senesinde Mahmud Nedim’ün ilk sadaretinde seng-i mezar oradan kaldırılarak biraz sol tarafa konulmuş ve sonra Cevâd Paşa’nun sadaretinde kütübhanenün inşası cihetiyle mezar oradan dahi kâmilen kaldırulup Bâb-ı âli’nün hariciye dairesi karşusundaki bağçeye götürülmüşdür. Seng-i mezar o bağçede el-yevm mevcûd ise de bağçeye girmek memnû’dur. 27 Cemâziyelâhir 1336(1918) 11 Mart 1334 pazartesi Sefînetü’s-Saifi muharriri Ed ‘afü’l-‘ibad Ahmed Safî.”⁵⁹

Şu bir gerçektir ki Nef’î’nin ölümüne üzülenler kadar sevinenler de olmuştur. Hatta ölüm haberi duyulduktan sonra onu sevmeyenler şu Farsça beyti söylemişlerdir:

An şairi heyca gûki nami ost Nef’î

Katleş be çar mezhep vacip çü katli ef’î⁶⁰

(Nef’î gibi hiciv söyleyen şairin katli, Engerek yılanının katli gibi dört mezhebe göre de vaciptir.)

Aslında Nef’î gibi asrın önemli bir cevherinin ardından bu tür sözler söylenmesi gayet üzücüdür. Fakat şu da bir gerçektir ki, şairin katline fermanı IV. Murad vermiştir. Nitekim kararın padişah tarafından verilmesi durumu biraz daha aydınlatıcı niteliktedir. Fakat bu emir Nef’î’nin padişahın şahsına yaptığı hakaret

⁵⁹ Metin Akkuş, a.g.e, s. 102.

⁶⁰ Süleyman Külçe, **Şair Nef’î Neden ve Nasıl Öldürüldü?**, Nefaset Matbaası, İzmir 1948, s.13.

veya sözünü tutmadığından mı yoksa etrafa karşı olan aykırı edebiyatından mı gelmiştir, bunu pek kestiremiyoruz.

H. Bayram Paşanın Sadrazamlığı ve Bağdat Üzerine Serdar Kılınması

Revan fethedildikten sonra Safeviler hemen harekete geçerek buradaki Osmanlı askerlerine rağmen kaleyi kuşatmıştır. Durumu haber alan dönemin veziri Tabanıyassı Mehmed Paşa hemen yola çıkarak yardım ulaştırmaya çalışmıştır. Erzurum'dan hareket edecek olan yeniçeri taifesi, mevsimin kış olmasından dolayı sefere iştirak edememişti. Kale İranlılar tarafından kuşatılmış, merkezde alınan karar doğrultusunda Osmanlı kuvvetlerinin Kars üzerinden Revan'a gitmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda bölgenin kontrol mekanizmasını elinde bulunduran Murtaza Paşa da kuşatma sırasında aldığı yaraların etkisiyle komutayı kethüdası Zülfikâr Ağa'ya bırakmış ve akabinde vefat etmiştir. Daha sonra Revan'ın teslim olduğu haberi merkeze gelmiştir.

Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa o sırada Erzurum üzerinden yardım götürmeyi hedefliyordu. Bir süre sonra padişahın emri üzerine Mirahur Halil Paşa sadaret mührünü Mehmed Paşa'dan alıp, defterhaneyi mühürleyerek İstanbul'a geldi. Sultan Murad 1046 yılında Ramazan'ın 12. günü (7 Şubat 1637) mührü sadaret kaymakamı Bayram Paşa'ya teslim etti.⁶¹ Yeni sadrazam Bayram Paşa, hemen İran cephesine serdar olarak görevlendirildi. Kendisi sınır bölgesine intikal edene kadar, komuta Diyarbekir Valisi Mehmed Paşa'ya bırakılmıştı. Görevi teslim alan Bayram Paşa hemen sefer hazırlıklarına başladı. Merkezden ayrılmadan önce geçiş alayının tertibi için esnaf taifesi toplandı. Bayram Paşa'nın gayretiyle toplanan bu esnafın sayısı 1.100 adet olup, hepsi dükkân ehli idi.⁶² Diğer geçiş alanında ise vezir-i azam kethüdası ve ağalar, silâhlı yardımcılar, Rumeli ordusu tarzında alay bayraklarıyla duran tüfekli bir bölük ve yanlarında Mısır ordusu tarzında mızraklı askerler, gönderleriyle beş yüz piyade ve gümüş eyerli atlar, tüfekli yeniçeriler ve sim kemerli

⁶¹ Vezîr-i âsaf -rey ü izzetlü ve saadetlü Bayram Paşa yesserallahü mâ-yeşa hazretleri vezir-i âzam olup dest-bûs-ı şehinşahi ile müşerref oldular. Hak Sübhânehû ve tealâ feth u zafer müyesser etmiş ola. Rabbi yessir velâ tü -assir rabbi temim bî'l-hayr. BOA MHD, 87, s. 58

⁶² Evliya çelevi, a.g.e, c. I kitap.II s. 667.

kılıçları bulunan süvariler bulunmakta idi. Vezir-i azam Bayram Paşa huzur-ı hümayuna varıp padişahın hayır dua istedi. Bu esnada kendisine hil'ât giydirildi ve Sancak-ı Şerif teslim edildi. Sadrazam Sancak-ı Şerif ile dualar ve salâvatlar eşliğinde oradan ayrıldı. Yeniçeri alayı, topçular, cebeciler, tersane halkı, Rikab-ı Hümayun ağaları, defterdarlar ve Padişah alay geçişinde idi. Önden tüfekler, ardından toplar atıldı ve 10 Şevval 1046'da (7 Mart 1637) sadrazam Bayram Paşa İstanbul'dan ayrılarak Ordu-yı Hümayun ile Üsküdar'a geçti. Ordu sefere giderken İzmit, Eskişehir, Akşehir, Konya, Adana, Halep, Diyarbakır, Musul ve Bağdat yolunu kullanırken, dönüşte ise Musul, Diyarbakır, Malatya, Tokat, Amasya, Tosya, Bolu, İzmit, Üsküdar yollarını kullanmıştır. Sadrazam Üsküdar'da on üç gün kalarak mühimmatın tamamlanmasını sağladı. Yola çıktığı sırada verilen hükümde Bayram Paşa'nın Halep'e gideceği ve sefer sebebi ile ellerinde devlet malı bulunan kişilerden alacağın tahsil edilmesi isteniyordu.⁶³ Bunun yanı sıra konaklanacak menzillerde zahirenin hazırlanması ve Konya Bölgesi'nin oturulacak yer olduğuna dikkat çekilmekle, buradan hareket ile ilk olarak Diyarbakır Defter Emni İsmail'in, defterhane kâtiplerini yanına alarak Konya'da Sadrazam Bayram Paşa'ya katılmaları istendi.⁶⁴ Ayrıca Diyarbakır vilâyetinin kapıkulu süvarilerinin, sadrazam Halep'e geldiğinde ordusuna iştirak etmeleri istenmekteydi.⁶⁵

Sadrazam Bayram Paşa sadece seferle alakalı konularla ilgilenmemiş, bu sırada geçtiği yerlerde adaleti de sağlamıştır. Bolu'ya geldiğinde Abaza Mehmed Paşa'ya tabi olan Sarhoş Mehmed isimli Bolu mîrlivasının halka yaptığı zulümler ayyuka çıkmış ve vezir-i azamın verdiği emir üzere boynu vurulmuştur.⁶⁶ Yine tütün içilmesinin yasak olduğu bir dönemde olduğundan, Bayram Paşa Gölpazarı mevkiinde iken iki araba dolusu tütün yakalamış ve ilgili kişiyi İstanbul'a göndermiştir.⁶⁷ Zira 1 Zilkade 1046 (27 Mart 1637) kaydında böyle durumlar için özellikle bir önceki vezir-i azam döneminde halka zulmeden kişilere yönelik olarak, Bayram Paşa'nın şark seferine çıktığı, halka zulmeden kişilerin de sadrazamın gizli

---

⁶³ BOA, MHD, 87, hk. 144.

⁶⁴ BOA, MHD, 87, s. 61-63.

⁶⁵ BOA, MHD 87, s. 68.

⁶⁶ Naima, s. 858.

⁶⁷ BOA, MHD 87, s.63.

adamları tarafından tespit edileceği ve aykırı davrananların doğrudan Bayram Paşa'ya bildirileceği hükmü çıkarılmıştı.⁶⁸

Paşa Zilhicce 1047' (Mayıs 1638) de Ereğli'ye gelip bir müddet burada konakladı. Ayrıca İran Şahı barış elçisi göndermiş ve elçi Birecik üzerinden Ordu-yı Hümayun'un bulunduğu bölgeye gelmişti.⁶⁹ Paşa Halep'e doğru ilerlerken, konakların, zahirelerin hazırlanması için çeşitli önlemler alınmıştır. Niğde'ye geldiğinde bölgenin âbâd olması amacıyla han ve dükkânlar yapılarak şenlendirilmiştir. Paşa daha Kayseri'ye gelmeden askerler çayırların korunması ve kimsenin hayvanının bu çayırlara sokulmamasını sağlandı.⁷⁰ Bir müddet burada konakladıktan sonra 7 Muharrem 1047 (1 Haziran 1637) tarihinde sadrazam ve maiyeti Sivas'a doğru yol almaya başladı. Buraya geldiğinde bölgenin imara gerek duyduğunu gözlemlemiştir. Hemen verdiği emir ile şehre yeni çeşmelerin ilâve edilmesi ve harap olanların tamir edilmesi sağlanmıştır. Bayram Paşa burada askerlerin ulufelerini dağıtıktan sonra cephanenin durumunu öğrenmek için Birecik tarafına geçti. Burada dökülen büyük topları kontrol etti. Daha sonra Asitane'den getirilen Kâğıdhane toprağı ile top kalıplarını bir sıraya dizdiler. Ardından Sadrazam Bayram Paşa şahî topları ve cephaneyi hemen Musul'a naklettirdi.⁷¹ Bu sırada Sultan Murad sefere katılmak amacıyla 15 Şevval'de (02.03.1638) maiyeti ile birlikte Üsküdar'a geldi ve burada 29 gün kaldıktan sonra 23 Zilhicce 1047'de (8 Mayıs 1638) yoluna devam etti. Bayram Paşa 11 Cumâde'-l âhire'de (31 Ekim) Adana bölgesinde bulunmuş, daha sonra Amasya'ya doğru yol almıştı. Nitekim sadrazam 3 Şevval 1047'de (10 Mart 1638) Amasya'ya ulaşmış ve otağı sahraya kurulmuştur.⁷² Burada şehrin ileri gelenleri huzura çıkıp su sıkıntılarının olduğunu dile getirmişlerdi. Aslında suyun getirilmesinin maliyetli olduğunu ve karşılayamadıklarını belirttiler. Bayram Paşa ise hemen etrafındakilere verdiği emirle kendi hazinesinden nakit on beş bin kuruş vererek suyun getirilmesini sağladı. Ayrıca buraya hayır amacı ile bir de Mevlevihane yapılmasını istedi. Mevlevihane tamamlandıktan sonra günlüğü yetmiş akçeden olmak üzere ataması yapıldı. Buradan

---

⁶⁸ BOA, MHD 87, s. 74.

⁶⁹ BOA, MHD, 87, s. 88.

⁷⁰ BOA, MHD 87, s. 100.

⁷¹ Topçular Katibi, s.1060.

⁷² BOA, MHD 87, s. 165.

hareket ettikten sonra Amasya'ya su getirmek için hibe edilen on beş bin kuruşun yetmediği haberi geldi. Bunun üzerine sadrazam kendi kesesinden beş bin kuruş gönderdi ve kendisi Konya'ya doğru ilerledi.

Sultan Murad ise 14 Muharrem 1048'de (28.05.1638) Bozöyük menziline hareketle İnönü menziline vardı. Padişahın daha önceden geleceğini bilen sadrazam sultanı karşılamak amacı ile Konya üzerinden hemen İnönü menziline geldi.⁷³ Kâriz mevkiinde büyük bir alay gösterisi ile hünkârı selâmladı ve kendisine hil'ât ihsan buyruldu. Ardından padişah, sadrazam ve ordu hep birlikte Konya menziline geldiler. Burada Bolu Beyi Abdi Paşa ve Beyşehir Beyi Şemsi Paşa padişah emriyle öldürüldü. Ayrıca Sakarya menziline bulunan Şeyh Mehdi ise siyaseten katledildi.⁷⁴ Konya menziline dokuz gün kalındıktan sonra ordu sırasıyla Pınarbaşı, Firuz, Akçaşehir, Gölbaşı, Ereğli, Çavuşköyü, Ulukışla, Çiftehan, Ramazanoğlu yaylası, Sarıışıklar menzilleri geçilerek nihayet Çakıd Hanı mevkiine geldi. Trablus beyliğinden ma'zul Bulgar Ahmed Paşa maiyeti ile birlikte alay gösterisinde bulunup karşılama töreni yaptı. Bayram Paşa Çakıd Hanı bölgesinde bir han inşa ettirmekte idi. İnşa daha önceden başlamasına rağmen padişahın gelişine yetişmedi. Buna rağmen Sadrazam Bayram Paşa hanın içinde bir ziyafet tertip ettirerek, hanı hünkâra hibe etti. Burada iki gün kaldıktan sonra yine harekete geçildi ve 11 Rebiülevvel 1048'de (23.07.1638) Halep'e geldiler. Mısır ümerasından Rıdvan Bey, padişah ve maiyetini alay gösterisi ile karşıladı. Tam on altı gün burada kaldı ve bazı devlet adamlarının görev yerlerini değiştirdi. Kenan Paşa Erzurum beylerbeyi olup, Galata kazası Emir Hekimbaşı'ya verildi. 26 Rebiülevvel 1048 (7 Ağustos 1638) tarihinde Halep'ten yola çıkarak Samuka, Merc-i Dabık, Tirişkin, Telfar, Telbeşâr geçilerek Mizar menziline gelindi. Burada Ohri sancağı beyi geç geldiği için Piri Paşa siyaseten katledildi.

---

⁷³ Halil Sahillioğlu, **Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzilnamesi**, TTK Belgeler, Ankara 1965, c II sayı 3-4, s. 15.

⁷⁴ Halil Sahillioğlu **a.g.e.**, s. 16.

1. Bayram Paşa'nın Vefatı

Rebiülahirin on altıncı günü (17.08.1638) Urfa yakınlarındaki Cüllâb menziline gelindi. Sadrazam Bayram Paşa burada eceliyle ahirete intikal eyledi.⁷⁵ Acı haber padişaha ulaşınca, hünkâr hemen merhumun çadırına koştu. Paşa'nın cansız bedenini öyle uzanmış görünce ağlamaya başladı. Daha sonra Bayram Paşa'nın otağında bulunan sandıklar dikkatini çekti. Sultan Murad "Bu sanduklar nedir?" diye sorunca etrafındakiler: "Lalanız merhum her birini bir konakta açılmak üzere padişahım için tehyi'e etmişti" diye cevap verdiler. Sandıkların üzerinde ise "Bu falan konakta açılsın" diye yazılmıştır. Sandıkların her birini açtıklarında içlerinden konaklayacakları menzillerde padişaha hediye edilecek zırh gömlek, miğfer, samur takım ve envai esvapları görünce padişah tekrar ağlamaya başlar ve "Hayf ve sayd hayf ki böyle bir vezir-i kadirşinasdan ayrıldım. Böyle bir can siper vezir-i şefik az bulunur" diyerek hayır duada bulunmuştur.⁷⁶ Paşa vefat ettikten sonra mühr-i hümayun Tayyar Mehmed Paşa'ya gönderilmiştir.

Bayram Paşa'nın cenaze namazı Cüllâb'da kılınarak, padişah dahil orada bulunan tüm devlet adamları namaza iştirak etmişlerdi. Daha sonra hayır dualar eşliğinde Paşa'nın bedeni İstanbul'a gönderilmiştir. Haseki Avrat-pazarı isimli yerde, kendisi tarafından yaptırılan külliyedeki türbeye defnedilmeden önce Vezir Kaymakam Musa Paşa, İstanbul Kadısı Kasım Efendi, defterdarlar ve ulema orada hazır bulunmaktaydı. Dualar eşliğinde defnedildikten sonra, Paşa'nın hayırına fukaraya sadakalar dağıtılmıştır. Ölüm tarihi şöyle düşürülmüştür:

"Eyledi Bayram Paşa adn-ı a'lâyı makâm"

Bağdat Seferi'ne serdar kılınan Bayram Paşa seferin sonucunu göremedi. Ama Sultan Murad eliyle Bağdat 1048 (1638) yılında yeniden feth olundu.

---

⁷⁵ Şeyhi Mehmed Efendi, a.g.e., c.3, s. 70 .Bayram Paşa'nın vefat tarihi hakkında kaynaklar çeşitlilik göstermektedir. *Hâdikatü'l- Vüzera'* da 27 Rebülevvel ve *Naima Tarih'*inde 6 Rebiülevvel olarak zikredilmiştir. Fakat yukarıda verilen tarih "Bağdat Seferi Menzilnamesi"ne aittir. Çünkü bu belgedeki bilgiler sefer sırasında günlük şeklinde kaydedildiği için burada verilen tarih daha doğrudur. Halil Sahillioğlu, a.g.e., s.21.

⁷⁶ Naima, s. 87.

Daha sonra padişah güvendiği adamlarından olan Şam Valisi Silâhdar Mustafa Paşa'yı Bağdat'a kaymakam olarak atadı ve maiyeti ile birlikte İstanbul'a döndü.

2. Bayram Paşa'nın Sefer Sırasında Yanında Bulundurduğu Eşyaları, Atları ve Mevcut bulunan Hasları

Bundan akdem fevt olan vezir Bayram Paşa'nın Konya Kalesi'ne emanet koyup halâ emri-şerif gönderilüb götürülen esbâb-ı zikridir.

Eşyanın cinsi	Adedi	Eşyanın cinsi	Adedi
Alınlıklı mücevher altun kitabeli raht	6	Mısır'ül-lübâb raht	7
Üç kollu raht-ı cedid ve müsta'mel	2	Altun kabalı müşebbek raht	3
Kırmızı çuka şalvar	17	Matbah sepeti içinde çuka şalvar	36
Def'a sepet içinde murassa tirkeş çift keş-i mısır	----	Def'a sepet içinde iç oğlan kaftanı	37
Def'a sepet içinde iç oğlan kaftanı Kadife şalvar	24 11	Beyaz sandık içinde kutni has ve vasat	60
Def'a sandık içinde kutni alâ ve vasat	60	Sandık içinde olan mertaban-i kâse-i kebir Mertân-i tabakgîr Mertabân-i tabak-ı	5 17

		vasat	6
Sandık içinde sedefkâri çekmece	1	Fağfûr-i kavanoz	1
Tabak-ı kebîr fağfuri	13	Mertabân-i tabak-ı sağır	8
Fağfuri tabak-ı vasat	48	Fağfûr-i tabak-ı sağır	9
Fağfûr-i kase hoşab	7	Fağfûr-i kase şerbet	13
Fağfûr-i küçük tabaklar ve sahanlar	15	Fağfûr-i leğen .... İbrik	1
Fincan-ı cargel	63	Fincan-ı kebir bazı hurda taşhane	52
Sahan-ı bakır on sofralık	89	Tepsi çini bakır on sofralık	90
Tabak-ı sahan	25	Yazlık otak toyları	14
Sefer-i sahan	24	Çengâr-i haymey-i münakkaş maen müşammay-ı köhne	-----
Üç direkli çerçe maâ müşembim	1	Def'a üç dürlü maa müşamma	1
Kiler ve matbâh	2	Büyük halîçe divan	

Zikrolunan esbab Konya Kalesi'nin defteri mucebince gelmiştir. Halâ bâb-ı hümayuna konmuştur. Ve kalan imzalı defter dâhi ma'en gönderilmiştir. Ma'lûm u âlileri olduk da ferman devletlü padişahıdır.

Merhum Bayram Paşa Hazretlerinin kasaba-i Adana bölükbaşı yedi ile beslenen atlarıdır ki beyan olunur.

	Yeni İl Ağası'nın Gök Mirtab'ı	Mukabelci Efendinin koyu tayı	Hünkâr allı
Sivas'tan satın alınan doru at	Himmat Bey atı	Tatar Bey'den gelen kula tayı	Himmat Bey kulası
Kayseri'den gelen Arap tayı	Üsküdar'dan Celâl yediyle gelen koyu at	Akçaoğlu dorusu	Divriği Bey dorusu
Zile voyvadası Kenan Ağa'nın verdiği al tay	Sivas'tan gelen dört ayağı benekli doru tayı	Çifteli Osman Ağa dorusu	Hüsrev Paşa ..... verdiği doru at
Ereğli'de Cafer Paşa'ya verilen kır at	Ahmed Bey'den gelen doru at	Derviş Mehmed Paşa'dan gelen kır at der-Üsküdar	İstanbulî Halid Ağa yediyle gelen doru at
Halil Paşa kulası	Ramazan oğlu Osman Paşa siyahi	Vezir-i azam sabık Mehmed Paşa tarafından gelen üç ayağı benekli doru al tay	Ermeni..... gelen doru at
İbşir Bey siyahi	..... gelen AhmedPaşa kır	Mehmed Paşa atlarından yağız at	Kapudan Paşa'dan gelen yağız at
	Yekün: 30 ⁷⁷	..... : 1	..... : 1

⁷⁷ BOA, D.947, s. 16

Sadrazam Bayram Paşa'nın Mevcut Bulunan Hasları

Tâbi Olunan Kalem	Bulunduğu Bölge	Miktarı
Tâb-i Kalem-i Maden	Kavala ve Piraveşte der-livây-ı Paşa ve gayr-ı hû	119.924
Tâb-i Kalem-i Maden	Hassa-i Maden-i Çağlabık ve gayr-ı hû	118.421
Tâb-i Kalem-i Maden	Hassa-i İskite ve gayr-ı hû der-livây-ı Paşa	45.000
Tab-i Kalem-i Avlonya	Hassa-i memlihây-ı Yenice, Gümölcine ve gayr-ı hû ve meray-ı kavmeşan der-livây-ı Paşa	300.000
Tâb-i Kalem-i Avlonya	Hassa-i enhâr-ı Drama ve gayr-ı hû der-livây-ı Paşa	320.000
Tâb-i Muhasebe	Hassa-i Longos ve gayr-ı hû der-livây-ı Selânik	20.000
Tâb-i Kalem-i İstanbul	Hassa-i Visoka ve gayr-ı hû Selânik	70.000
Tâb-i Kalem-i Haslar	Hassa-i nefsi Endobat ve gayr-ı hû der-livây-ı Delotya	59.532
Tâb-i Kalem-i Haslar	Hassa-i Eyûpir ve gayr-ı hû Mora	58.397
Tâb-i Kalem-i Haslar	Nefsi Avret Hisar-ı ve gayr-ı hû der-livây-ı Selânik	73.858

Tâbî-i Kalem-i Haslar	Hassa-i karye-i Usluç der- livây-ı Paşa	16.000 ⁷⁸
-----------------------	--	----------------------

Zikrolunan hasların iltizamları ve aklâmları ma'lûmdur.

---

⁷⁸ BOA, MAD.D.,333.

İkinci Bölüm

VAKFİYESİNE GÖRE BAYRAM PAŞA KÜLLİYESİ

A.Vakıf ve Vakfiye Kavramlarının Tanımı

İslâmi toplulukların en önemli unsurlarından biri olan vakıf sistemi, bir mülkün gelirini veya yararını hiçbir karşılık beklemeksizin, süre sınırı koymadan ebediyen halka hibe etmektir.⁷⁹

Vakfiye ise kurulan bir vakfin ne şekilde işleyeceği, harcamalarının nasıl olacağı, şartları, görevlileri ve kurucu şahitlerinin yazılı olduğu resmi belgedir.⁸⁰

Vakıfların bir parçası olan külliyeleler ise genel olarak halkın ihtiyaçlarını karşılamak adına değişik işlevleri olan yapıların bir araya getirilmesi ile oluşturulan binalar topluluğudur.⁸¹ Amaç Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak ve insanlara hizmet etmek düşüncesidir. Bu yapılar çoğunlukla halk tarafından yoğun olarak kullanılan cami veya medrese etrafına kurulurken, türbe yahut ticari bir yapı etrafına da inşa edilmiştir. Genellikle vakıf ile külliyelelerin kurulmasında öncü nitelikte olan kesim nüfuz sahibi kişiler, sultan eşleri, yönetimde bulunan vezir, bey ve paşalardır. Hem dini hem de sosyal temayülü bulunan bu sistem, zengin vakıf gelirleri sayesinde uzun süre hizmet vermiştir.

B.Bayram Paşa Külliyesi

Osmanlı'da kültürel ve mimari tarihin en önemli ögesinden biri olan külliyeleleri aslında dönemine göre değerlendirmek daha doğrudur. Çünkü 16. yüzyılda külliyeleler üzerine yapılan inşa faaliyetleri fazla olmak ile birlikte, 17. yüzyılda bu tür yapılanmaların bir önceki yıla göre daha az olduğunu biliyoruz. Bayram Paşa Külliyesi de 17. yüzyılın ilk yarısında yer alan, dönemindeki diğer

---

⁷⁹ Nazif Öztürk, **Menşe'i ve Tarihi Gelişimim Açısından Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1948, s.28.

⁸⁰ Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye", **DİA**, İstanbul 2012, c. 42, s. 466.

⁸¹ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Külliye", **DİA**, Ankara 2002, c.26, s. 542.

yapılara göre küçük ama önemli bir hayır eseridir. Külliye'nin vakfiyesi kadar mimarisi de dönemin şehir ve sosyal tarihi açısından önemlidir. Zira bu külliye gelirleriyle zamanla diğer vakıflara da destek sağlanmış ve bu kurumların uzun süre ayakta kalmalarına yardımcı olunmuştur. 1800'lü yılları da içine alarak, İstanbul Pirinççi Sinan Camii ve Ali Pertek Camii'ne hatip atamaları⁸², Şeyh Alâaddin Camii ve İskender Paşa Camii'ne imâmet atamaları⁸³ Bayram Paşa Vakfı ile sağlanmıştır.

Külliye adından da anlaşılacağı gibi Sadrazam Bayram Paşa tarafından 1044 yılında (1634-1635) İstanbul'un Haseki semtinde inşa ettirilmiştir.⁸⁴ Eserin dönemin baş mimarı Kasım Ağa tarafından yapıldığı kabul edilir.⁸⁵ Külliye yapıldığı tarihten itibaren bânisinin adıyla anılmaya başlanmıştır

Haseki'nin Keçi (Kiçi) Hatun Mahallesi'nde Haseki Caddesi üzerinde yer alır. Fakat bu yola bağlanan Aksaray- Koca Mustafa Paşa hizasında Avrat Pazarı⁸⁶ bulunması sebebiyle külliye'nin yeri "Avrat Pazarı" olarak geçmeye başlamıştır. Bu külliye 16. yüzyılın en önemli yapıtları arasında olan Haseki ve Cerrahpaşa külliyelerinin ortasında bulunması, hem kurulum yeri olarak, hem de insan yoğunluğu açısından önemli bir bölgede bulunduğunu gösteriyor.

Külliye'nin en geç 1635 yılında tamamlanmış olması gerekmektedir. Zira bu dönem Bayram Paşa sadrazamlık mührü ile Bağdat Seferi'ne çıktığından, kendisi İstanbul'da bulunmamaktadır. Nitekim Bayram Paşa sebilinin üzerinde olan yazılı olan beş beyitin sonuna düşürülen tarih bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

“Bir duâ ile dendi tarihi

---

⁸² BOA, AE.SMST.II 13/1204; BOA, C.EV. 169/ 1169.

⁸³ BOA, C.EV. 172/ 1258; BOA, İE.EV. 71/ 1126; BOA, C.EV. 140/1252.

⁸⁴ M. Baha Tanman, "Bayram Paşa Külliyesi", **DiA**, İstanbul 2010, c.24, s. 267.

⁸⁵ Kasım Ağa: XVII. yy. Osmanlı Tarihi'nin siyasi faaliyetleri ile tanınmış mimarıdır. Aslen Arnavut olan Kasım Ağa'nın, yapılan araştırmalara göre baba adının da bilinmesiyle birinci kuşaktan devşirme olmadığı öğrenilmiştir. 16. yy. klâsik mimarinin önde gelen isimlerinden olan Davud Ağa, Dalgıç Ahmed Ağa, Sedefkâr Mehmed Ağa gibi kişilerin ardından yetişen Kasım Ağa bu üslûp ile 17. yy'ın mimari ayağını oluşturmuştur. Daha fazla bilgi için bkz: Semavi Eyice, "Kasım Ağa", **DiA**, Ankara 2001, c. 24, s.539.

⁸⁶ Zeynep Nayır, "İstanbul Haseki'de Bayram Paşa Külliyesi", **İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, TTK Yayınları, Ankara 1976, s. 401.

Teşnegân-ı cihâne oldu sebîl’’ 1044/ 1635⁸⁷

Külliye sırası ile sol tarafta mektep ve medrese ile şekillenirken, sağ tarafta sebîl tekke düzeni ile oturtulmuştur. Ayrıca Bayram Paşa'nın kendisi Zeyniyye tarikatından Ahlatlı Şeyh Mustafa Efendi'ye bağlı olup⁸⁸ öldükten sonra gömülmek üzere bir de türbesi bulunmaktadır. Genel külliye formu içerisinde sadece cami bulunmamaktadır.

1.Vakfiyeye göre külliye

1635 yılında inşa edilen bu külliyenin vakfiyesi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Tapu Tahrir Defteri kataloğunda 759. numarada bulunmaktadır⁸⁹. Nesih yazı türünde kaleme alınan vakfiye 92 sayfadan oluşur. Fakat bu arşiv kaydının 87 ve 92 arasında ki sayfaları boştur. Elimizdeki kayıttan hareket ile şartlar doğrultusunda kurulan bir vakıf ve vakfiyeye göre şekillenen bir külliye görmekteyiz⁹⁰. Külliyenin vakfiyesi ile ilgili ilk çalışma Prof. Dr. Mustafa Lütfü Bilge tarafından vakfiyenin belirli bölümlerinin neşredilmesi şeklinde oluşturulmuştur.⁹¹ Şartların yanı sıra gelirler, görevliler, külliye bölümleri vs. belirtilerek vakfın ayakta kaldığı müddetçe nasıl işleyeceği üzerinde durulmuştur.

Vakfiye içinde ilk olarak vakıf kurmanın İslâm dinindeki yerine dikkat çekilmek suretiyle bu durum ayet ve hadislerle açıklanmıştır. Daha sonra dönemin padişahı IV. Murad övülerek hem kendisine, hem de devletinin devamlılığı adına dua edilmiştir. Ardından vakfın kurucusu olan Bayram Paşa zikredilerek, hayır dualar edilmiştir.

---

⁸⁷ İzzet Kumbaracılar, **İstanbul Sebilleri**, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s. 23.

⁸⁸ Naima, s. 875.

⁸⁹ BOA, TT.d. 759/ 1044.

⁹⁰ Elimizdeki arşiv kaydına dayanarak vakfiyeye gören şekillenen külliyenin şartları, bölümleri, gelirleri vs. günümüz dili ile yorumlanacaktır.

⁹¹ Mustafa Lütfü Bilge, "Haseki'de Bayram Paşa Külliyesi Vakfiyesi", **Osmanlı'nın İzinde**, Haz. Feridun M. Emecen-İshak Keskin- Ali Ahmetbeyoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, c. 1, s. 273.

2.Vakıf İşlemleri

Bayram Paşa Vakfı kurulurken, başta kurucusu Bayram Paşa olmak üzere mütevellî ve diğer şahitler huzurunda vakfedilen helâl mal ve kazançların bir miktarı, yazılı ve sözlü bir beyan ile vakfın şartları gereği kayıt altına alınarak, vakfın kurulması tamamlanır.

Vakfın vekillik görevi için islâm şeri'âtı hükümleri gereğince, adil şahitler huzurunda Mehmed oğlu Ali vekil olarak tayin edilir.⁹² Aynı zamanda Paşa hazretleri tarafından, (Allah onun üzerinde olan nimetleri artırsın) Rıdvan Ağa mütevellî seçilerek göreve getirilir. Bayram Paşa'nın bağışı ile İstanbul mahallelerinden Avrat Pazarı yakınında bir vakıf kurulmuştur.⁹³

3.Medrese

Medrese bir tarafı Mehmed Ağa zade mülkü, bir tarafı Kasım Ağa mülkü ve iki tarafı umumi yol ile (gelecekte) kendi vakıflarıyla çevrilidir. Vakıf nazırı ve onların kararı olmaksızın 13 dânişmendin kalacağı oda, bir derslane, üç tuvalet ile bu odaların altında yedi dükkân bulunur. Yine bahçede sebil ile bir şadırvan, hemen önünde sokak kapısına bitişik bir su kuyusu ve bahçe boyunca uzanan avlu bulunmaktadır. Üzeri ayet ve güzel levhalarla süslenmiş bu eserlerle birlikte bir medrese yaptırılmıştır. Burası ilim tahsili için, aklî ve fennî ilimlerin öğrenilmesi amacıyla vakfedilmiştir.⁹⁴

Bu medresede ilim tahsili için talebelerin gece dahi mumlarının yanık olmasına ve sabaha kadar ders çalışmalarına izin verilmiştir. Nitekim bu denli çalışmalarla cehaletten ilmin aydınlığına çıkılması ve ilim erbâbı yetiştirilmesi niyetiyle vakfedilmiştir.

---

⁹² a.g.v, s. 20.

⁹³ a.g.v, s. 21.

⁹⁴ Bu medrese 20. yüzyıla kadar ayakta duran medreseler arasında yer almaktadır. Bkz: Mübahat Kütükoğlu, **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, TTK 2000, s.283; Medrese 1900'lü yıllara gelene kadar bir takım onarımlardan geçmiştir. Arşiv kayıtlarına göre ilk olarak 1865 yılında 7.000 kuruş ile onarımı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1900 yılında keşif yapılmak suretiyle bazı yerlerinin tamire ihtiyaç olduğu beyan edilmiştir. BOA İ.EV. 1318; 1906 yılında tamir işlemlerinden geçtiğini bilmekteyiz. BOA İ.EV. 1324.

4.Türbe

Medrese hizasında bulunan bu türbe iki genel yol, bir özel yol ve Haseki Sultan Cami-i Şerif'i ile çevrilidir. Yüksek kubbeli görüntüsü, güzel kapıları ve gökyüzü ile bütünleşen görüntüsüyle başkalarını hayran ve hayretler içinde bırakan bir türbe yapılması istenmiştir.⁹⁵

5.Derviş ve Şeyh Odaları

Dervişan taifesi büyük cübbelerini giyerek (Allah'tan başka her şeyden sıyrılıp, kesin bir şekilde ümid ederek) yanında bulunan dervişlere hizmet eder. Bu türbede muhkem bir şekilde yapılmış olup, insanlara vaaz ve nasihatlar da bulunabileceği yeri olduğu gibi fakir fukaranın kalabileceği 14 odası vardır. Ayrıca bir ziyafet salonu ve mutfağı olacak şekilde yapılmıştır. Nitekim dervişan burada sabah-akşam zikir ile meşgul olacaktır.

Şeyhe özel bir cumbalı ve çıkıntılı bir ibâdethane yapılması belirtilir. Binânın bitişiğinde kevser suyuna benzeyen bir şadırvan ve bir kuyu yapılmasının yanı sıra mükemmel ve süslemeli kandillerle şeyh ailesinin kalabileceği iki adet yukarıda ve iki adet aşağıda odalar yapılmıştır.⁹⁶

---

⁹⁵ a.g.v., s. 22.; Vakfiyede de belirtildiği gibi külliye içine bir türbe inşa edilmiş ve Bayram Paşa vefat ettikten sonra buraya defnedilmiştir. H. Ayvansarayi'ye göre türbeye hem paşa hem de kızı gömülmüştür. Fakat yapılan araştırmalara ve külliye içinde halâ hizmet veren Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı çalışanlarından aldığımız bilgilere göre türbe içinde tek sandukalı mezar olup, sadece Bayram Paşa bulunmaktadır. Hüseyin Ayvansarayi, **Hadikâtü'l-Cevâmi**, Haz. Ahmet Nezih Galitekin İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s.99.

⁹⁶ a.g.v., s. 24.

6.Hamam ve Hankâh

Bir büyük hamam ve uzaktan bakıldığında hankâh olduğu görülen bir binâ yapılmalıdır. Bilinen bu dervişân tafesi ile zühd ve takva elbisesini giymiş şeyh ve dervişler için düzenlenmiş olarak hizmetlerine sunulmalıdır.

7.Kütüphane Bölümü

Vakfiye kaydına göre 17. yüzyılda kurulan müstakil kütüphaneler arasında yer alır⁹⁷. Medrese kütüphanesi olarak bulunan bu bölümdeki kitapların tamamı Arapça ve Farsça'dan oluşur. Kitaplarda bulunan vakıf mührü ise ‘‘Vakafe Vezir-i Mükerrer Hazret-i Bayram Paşa tekabbel allahü tealâ ‘’ şeklindedir. Bugün bu kitaplar Süleymaniye Kütüphanesi'nin, Nuruosmaniye bölümü içinde Bayram Paşa Koleksiyonu kısmında muhafaza edilmektedir.⁹⁸

Vakfiyede belirtilen ve halâ günümüzde mevcut olan kitaplar şöyledir;

Kadı Beyzâvi Tefsiri (3 cilt), Keşşâfi Tefsiri (2 cilt), Ebul'l Leysi Tefsiri (1 cilt), Buhâri Hadisi (1 cilt), Kirmâni (1 cilt), Ebûs-sû'ud Efendi Tefsiri (1 cilt), Sevâni'ü'niama ve İbn-i Melik'in Meşarık Şerhi, Tavzihi (1 cilt), Pezdevi (1 cilt), Kaani Şerhi, Kadı Adni (1 cilt), Menar Şerhi (1 cilt), Hidaye (1 cilt), Tenbih-i Müşkilât-ı Hidâye (1 cilt), Bahr-ı Terayık (3 cilt) Kemal Paş: Islah ve İzah (3 cilt) Dürer-i Gureri (1 cilt), Sadrü'i-şerîa (1 cilt), Tuşyifü'l-müsemma'â (2 cilt), Bezzâzziye (1 cilt), Kadı Han Fetevası (1 cilt), Hülâsatü'l-fetevâ (1cilt), Fevâid-i Zahîriye (1 cilt), Câmi'ü'l-füsûlin (1 cilt), Kamûsü'l-Lüga (1 cilt), Sihâh-ı Cevâhir (1 cilt), Mağribü'l-Lügâ (1 cilt), İbn-i H3acib Kâfiyesi, Molla Cami Kâfiye Şerhi⁹⁹

⁹⁷ İsmail Erünsal, **Türk Kütüphaneleri Tarihi II Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1998, s.57.

⁹⁸ Döneminde bu kitapların korunması amacıyla ‘‘hafız-ı kütüb’’ denilen kişilere ihtiyaç duyulmakta idi. Arşiv kayıtlarına baktığımızda en son 1901 (1319) tarihinde Ahmed Mükerrer Efendi'nin hafız-ı kütüb olarak göreve getirildiğini görüyoruz. Buradan hareketle 1900 yıllara kadar buranın halen ayakta olduğunu anlamaktayız. BOA, MF, MKT. 279/ 567; Diğer dikkat çekici bir husus ise göreve kendi isteği ile gelenlerinde olmasıdır. 1771 yılında külliye'nin hafız-ı kütübünün vefat etmesiyle günlük 3 akçeden ücretlendirme ile göreve gelmek isteyen kişi arzda bulunmuş ve isteği makul görülerek kabul edilmiştir. BOA, C.MF., 9/1184; BOA., C..MF., 40/123.

⁹⁹ a.g.v, s. 26-27.

8.Su Temini Edilmesi

Yeniçeri Ağası iken kızgınlıkla öldürülen merhum Köse Mehmed Ağanın, Cihan sultanının mülkünde olan, Cerrah Çiftliği Bostanı'nda bulunan dolap kuyusunun kullanım hakkına sahip idi. Bu dolap kuyusundaki su yukarıda adı geçen medresenin bitişiğine lağım oyulmak suretiyle, suyun az olduğu zamanlarda üç masura su kanallarla buraya aktarılır. Ayrıca Karfa isimli yerde ise altı kuyu kazılarak iki masura su, Sultan Selim Cami'sine getirilen su suyun kaynağına eklenir. Yine Ahmet Paşa Çayırı isimli yerde altı adet kuyu kazılarak ortaya çıkan 1.5 masuralık su Sultan Selim Cami suyuna eklenir. Davut Paşa Bahçe ismiyle bilinen bahçenin hizasından bulunan, Ebubekir Paşa suyu mecrasından ayrıldıktan sonra Takiyyeci yakınında bulunan Cerrah Çiftliğinden götürülen suya eklenir. Toplamda 4.5 masuralık¹⁰⁰ su külliye'nin medresesine ve hankâhda bulunan Müslümanlar için dağıtılmak üzere toplanmıştır.¹⁰¹

9. Çeşme ve Sebil

Türbe-i şerif yakınında olan çeşme ve sebile, Haseki yakınında Aşçıbaşı Muhyiddin Mahallesi'nde yapılan çeşmeye ve külliye içerisinde bulunan çeşme, medrese ve hankâh tuvaletlerine, elde edilen sular dağıtılmak suretiyle halkın kullanımına sunulmuştur.

Suyun kaynağından çıkarılıp getirilmesi kadar, dağıtımını da elbette önemli idi. Bu sebeple hem külliye içinde ki yerlere su ulaşması, hem de halkın ihtiyacının karşılanması noktasında dağıtımdan sorumlu olacak bir sebilci tayin edilmesi unutulmamıştır.¹⁰² Türbeye hemen bitişik olan bu sebilde, suların dağıtılması için şebekler ve altında taslar bulunmakta idi. Bugün halâ ayakta olan sebilin üzerinde yer alan kitabe şöyledir:

¹⁰⁰Lülenen taşının ¼ oranına eşit olan su ölçüsü miktarıdır. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.II, s.414.

¹⁰¹a.g.v., s. 27.

¹⁰²BOA, C.BLD. 49/1207.

“Merhaba asaf sütude şiyem

Habbeza zat-ı bi emsal ve adil

Nice asar ki ehemmiyetle eder

Dehr ile menzilin tekmil

Böyle sahip.....

Hıfz eder kudretiyle hayyı celil

Ey sahib-i dua devletin

İlk zikr ola ömrü tavil

Bir dua il kendi tarihi

Teşnegân-ı cihane oldu sebil¹⁰³

10. Vakfın gelirleri

Bulunduğu Yer	Semti/Mahallesi	Satın Alınan/ Yaptıran Kişi	Malın Cinsi ve Adedi
Medrese ve türbenin hizasında ¹⁰⁴	----- ---	----- ---	3 katlı bina Toplam: 33 oda, 3 adet tuvalet, 6 adet kiler, 3 adet mutfak 3 adet hamam

¹⁰³ Zeynep Nayır, a.g.m.,s.402.

¹⁰⁴ a.g.v., s. 31.

			<p>1 adet otlukhane</p> <p>1 adet amaşırhane</p> <p>1 adet ahır</p> <p>2 adet eşme</p> <p>3 adet sofa</p>
Ana yol tarafında ¹⁰⁵	-----	-----	<p>1 adet simitçi fırını</p> <p>1 adet berber dükkanı</p> <p>1 adet kürkçü dükkanı</p> <p>1 adet attâr (aktar) dükkanı</p> <p>1 adet hayyât(terzi) dükkanı</p>
Ana yol tarafında ¹⁰⁶	-----	-----	<p>15 adet mütehhilinodası (evli odası, altlı üstlü)</p> <p>Toplam:</p>

¹⁰⁵ a.g.v., s. 31-32.

¹⁰⁶ a.g.v., s. 32.

			1'er adet tuvalet (altlı üstlü) 2 adet sofa
Medrese karşısında	-----	Bayram Paşa tarafından yaptırılmıştır.	12 adet dükkân 1 at değirmeni 1 ekmekçi fırını
İstanbul ¹⁰⁷	Elvanzâde Mahallesi	Çavuşzâde Hasan Efendi	Arsa (yıllık gelirinin 1440 akçesi Davut Paşa Vakfi'na bağışlanır)
-----	-----	İbrahim Bey	1 adet bina Toplam: 12 adet oda 1 adet su kuyusu 1 adet tuvalet
-----	-----	İbrahim Bey	Arsa Toplam:4 adet oda 2 adet mahzen 1 adet su kuyusu 1 adet tuvalet (yıllık gelirinin

¹⁰⁷ a.g.v., s. 33.

			1140 akçesi Davut Paşa Vakfı'na bağışlanır)
İstanbul	Hızır Kethüda Mahallesi	Lefkeli Mustafa Paşa	Arsa Toplam: 13 adet oda (altı-üstlü) 1 adet ahır 1 adet mutfak 1 adet ekmekçi fırını (yıllık gelirinin 1800 akçesi Hürrem Çavuş Vakfı'na bağışlanır)
İstanbul	Emir Sinan Mahallesi	Lefkeli Mustafa Paşa	Tokmak Odaları adı ile bilinen 10 adet oda

İstanbul/ Kadirga Limanı yakınında	Bostancı Ali Ağa Mahallesi	Abdülkadir Efendi (Mal Delisi Bostancı adı ile meşhurdur)	Bahçe (yıllık gelirinin 3 bin akçesi Gedik Ahmet Paşa Vakfı'na bağışlanır)
Aynı bölgede	Sofular Mahallesi ¹⁰⁸	4/1'i Rıdvan kızı Rabia'dan 4/1'i yeniçeri malından satın alınmıştır.	4 adet oda
Aynı bölgede	Sarı Demirci Mahallesi	Mahmut Efendi	10 adet oda (altı-üstlü) 1 adet su kuyusu (yıllık gelirinin 900 akçesi Hüsrev Çavuş Vakfı'na bağışlanır)
İstanbul /Galata ¹⁰⁹	Ortaköy	Mahmut Efendi	Verimli bahçe Toplam: 2'şer adet oda (altı-üstlü) 1 adet su kuyusu 1 adet tuvalet 1 adet dolap

¹⁰⁸ BOA, EV.d, 13457, s. 1.

¹⁰⁹ BOA, EV.d. 13457, s. 6

Üsküdar	Evliya Hoca Mahallesi	-----	14 adet oda (evli odası) 2 adet su kuyusu
-----	Kadı Köyü	-----	1 adet su kuyusu 2 adet mahzen
İstanbul / Valide Hamamı yakını	Atik Ali Mahallesi	Canbolatzâde Mustafa Paşa	72 adet oda (evli odası)
İstanbul/ Kostantiniyye...	Haydarhane Mahallesi	-----	Merhum Hasköylü Defterdar Muhammed'in eşyaları olup, varisi mevcut olmadığından devlet eliyle resmîlik kazandırılan ve değeri artırılan menzîl.
İstanbul/ Eyüp	Küçük Cami yakınında	-----	Verimli arazi (yıllık gelirinin 2.500 akçesi Koca Mustafa Paşa Vakfı'na

			bağışlanır)
İstanbul	Vefa	-----	2 katlı han Toplam: Üst katta odalar 13 adet dükkân Bu bina Pertev Paşa Vakfı'na ait olup 1038'de yanmıştır. Bu sebeple şahitler huzurunda izinli bir şekilde vakfin mütevellisi tarafından alınan nakit 3 bin akçe ile bina yenilenmiştir.
İstanbul	Havas-ı Aliyye kazası		İstanbul Bağçeleri isimli verimli arazi Su kuyuları 1 adet dolap Üzüm bahçesi (arazinin yıllık gelirinden her sene Sultan Bayezid-1 Veli Vakfı'na

			yardığ edilir)
İstanbul	Edirnekapı yakını Cerrah Çiftliği		Büyük bir Çiftlik Dış bölüm toplamı: 1 adet ahır 6 adet oda 1 adet tereke anbarı (3 bölümlü) 3 adet sofa 1 adet mutfak 1 adet su kuyusu 1 adet tuvalet İç bölüm toplamı: 10 adet oda 2 adet tuvalet 1 adet sofa 1 adet
.....	.....	Osman (isimli bir kişi)	Menzil

.....	.....	Yavaşca Evi ismiyle meşhur ¹¹⁰	Menzil
.....	.....	Takiyeci evi ismiyle meşhur	Menzil
İstanbul	el-Hac Piri Mahallesi ¹¹¹	.....	Büyük menzil İç bölüm toplamı: 2 adet (büyük) ev 1 adet (küçük) ev 1 adet kasır 1 adet mutfak 1 adet kiler 1 adet havuz 2 adet dolap kuyusu Verimli bir bahçe Dış bölüm toplamı: 2 adet (büyük) ev 1 adet (küçük) ev 1 adet mutfak 1 adet ahır

¹¹⁰ a.g.v., s. 41.

¹¹¹ a.g.v., s. 42.

11. Para Vakfı

Vakıflarda öncelikli amaç ‘‘Allah’ın rızasını kazanmak’’ olduğu için vakfın işletmesinde ki paraların da bu yolla işletilmesi şart koşulmuştur. Bu sebeple;

1) Vakfın işletilmesinde en yararlı şekil benimsenecektir. Yani en başta İslamî ticaret kurallarına uygun olacaktır.

2) Paranın işletilmesi için verilecek kişi ticareti bilen ve güvenilir biri olmalıdır. Sahtekârlara para kaptırmamaya dikkat etmelidir.

3) Burada önemli olan ‘‘rehn-i kavî’’ denilen paranın garanti altına alınma durumudur. Yani parayı veren kişi borçlu pozisyonuna getirilerek karşılığında bir mülkün ipoteği istenir.¹¹²

12. Vakfın Şartları

Vakfiyeden yola çıkarak şartlarına baktığımız zaman kişilerin sadece İstanbul sınırları içindeki külliyyede değil, kutsal topraklarda da görevli oldukları anlaşılmaktadır. Şöyle ki;

1) İslâm dininin kıblesi olan Kâbe’nin Beytü’l-Haram denilen yerinde ve İbrahim makamında, tecvidli, yavaş ve noksansız *Kur’ân* okuyan 30 hafız, sabah namazından sonra bir araya gelerek hürmet ile birer cüz okuyacaktır. Okunan 10 cüzün sevabı Hz. Peygamberin ruhuna, 10 cüzün sevabı ashab-ı kiram vs. diğer ölmüşlerin ruhuna ve 10 cüzün sevabı da vakfın kurucusu Bayram Paşa’nın ruhuna bağışlanır¹¹³.

2) Halkın ziyaretgâhı olan Medine-i Münevvere’nin, Ravza-i Mutahara kısmında aynı hayırlı dua ile yavaş ve noksansız *Kur’ân* okuyan 30 kişi sabah namazından sonra bir araya gelerek, bilinen üslûb üzerine birer cüzü ihtiyatlı, ağır ve dikkatli bir biçimde okur. Okunan 10 cüzün sevabı Hz. Peygamber ruhuna, 10 cüzün

¹¹² a.g.v., s. 44; Mustafa L. Bilge, a.g.m., s. 291.

¹¹³ a.g.v., s. 44-45.

sevabı ehl-i beyt ruhuna ve 10 cüzün sevabı Bayram Paşa'nın ruhuna bağışlanacaktır¹¹⁴.

3) Yine Kudüs'te Halilü'l-Rahman denilen kısımda, sabah namazından sonra 30 kişi bir araya gelerek 10 cüzün sevabını Hz. Peygamber ruhuna, 10 cüzün sevabını Bayram Paşa ve ailesinin ruhuna ve son 10 cüzün sevabı bütün müminlerin ruhuna hediye edilecektir.

Bu üç meclisin her biri içinde en yaşlı ve bilgi olan kişi reisleri olup, bilinen kaideler üzerine, güzel bir lisan ile cüz okumayı bilen kişiler olmalıdır. İhtimam ile okunan cüzler bir cümle geçmiş peygamberlerin ve evliyaların ruhuna, daha sonra özellikle vurgulanmış olan Hz. Peygamber'in temiz ruhuna ve tüm Allah dostları ruhuna, daha sonra Osmanlı Devleti'nin geçmiş hükümdarları ile hâlâ padişahlığı devam eden hükümdara ve onun saltanatının devamı ile hilâfetin devamlılığı adına okunan cüzler Fatihâ ile tamamlanmalıdır.

Yine bu üç meclis içinde kontrolü sağlamak amacı ile kendilerini hizmete adanmış, düşmanlıktan uzak olan kişiler ‘noktacı’ tayin edilerek görevine devam edecektir. Önemli husulardan biri de şudur ki; Bu meclislerin Kur'ân okuyacak kişileri her gün belirtilen görev yerinde hazır bulunacak ve her hangi bir özür belirtmeksizin görevlerini terk edemeyecekler. Ayrıca Sahratullah müezzinleri günde 5 vakit, farz olan namazların hemen ardından üçer İhlâs-ı Şerif ve birer Fatiha okuyarak her birinin sevabını vakfın kurucusu olan Bayram Paşa Hazretlerinin ruhuna hediye edeceklerdir.

Yer	Görevli	Yıllık Ücret
Mekke	Eczâhan, nazır, noktacı	320 sikke (flori)
Medine	Eczâhan, nazır, noktacı	320 sikke (flori)

¹¹⁴ a.g.v., s. 45.

Kudüs-i Şerif	Eczâhan, nazır, noktacı	23.000 akçe
Sahratullah	Müezzinler	2.000 akçe

Yer	Görevli	Günlük Ücret
Haremeyn-i Şerifeyn	Her bir cüzhana	5'er flori
Haremeyn-i Şerifeyn	Noktacı	8'er flori
Kudüs-i Şerif	Nazır	3 akçe

Kudüs-i Şerif'de takvası ile bilinen ve şu an vazifede olan Şeyh Alemîzâde Efendi hayatta olduğu müddetçe, günlük 3 akçe ücret ile nazır olacaktır. Onun vefatından sonra yerine gelenler nazırlık görevini sürdürecektir. Yine burada günlük 1 akçe ile göreve gelen cüz okuyucuları içinden biri noktacı olarak tayin edilecektir.

Her yıl İstanbul'dan yola çıkan Surre Alayı ve beraberindeki heyet ile vakıf tarafından gönderilen yıllık ücretler götürülür. 160 flori bir keseye, 23.000 akçe bir keseye konularak Surre Emîni'ne teslim edilir. Surre Emîni ilk önce Medine-i Münevvere'ye gelip, Ravza-i Mutahara'ya çıkar ve Hz. Peygamber'in türbesini ziyaret eder. Daha sonra bölgenin vekili ile 160 flori dolu olan kesenin mührü açılarak daha önce beyan edilen ücretlendirme üzerinden görevlilere dağıtılır. Medine'den sonra Mekke'ye geçilerek buranın vekili ile birlikte 23.000 akçe ile dolu olan kesenin mührü açılır ve aynı şekilde görevlilere dağıtılır. Beyan edilen usul üzerine günlük iki akçeden eczâhan, noktacı ve nazırlara dağıtıldıktan sonra Sahratullah müezzinlerine de bin akçe teslim edilerek vakfın şartları tamamlanır¹¹⁵.

¹¹⁵ a.g.v., s. 49.

13.Türbede Görevler

Mevcut türbede her hafta dört gün ilim ve ibadet ile meşgul, takva sahibi, dini ilimlerle yücelmiş ve mübarek gecelerde kulluk görevini tam anlamıyla yerine getiren biri olan ve halk arasında ‘Şeyzâde’ ismiyle meşhur ‘Şeyh Abdulkadir Efendi İbni el-merhûm Şeyh Nurullah Efendi burada vaaz ve nasihat etmekle görevlidir. Verilen vaaz sonrası okunan dualar öncelikle peygamberlerin kutbu ve başkumandanı olan *Ebu'l-Kâsım Muhammed Mustafa(sav)* ki; *(ona binlerce salat ve selam olsun)* ve diğer peygamber ve evliyaların mübarek ruhlarına, ardından doğu ve batının sultanı, barışta ve harpte yeryüzünün hükümdarı *(Allah hilafetini iki dünyada ve kıyamete kadar daim eylesin)* olan halifenin saltanatının yücelmesi ile *(Allah bâki kılsın ve akibetini hayırlı ve güzel eylesin)* ve âkıbetinin hayrı için bağışlanır. En son İslâmi terbiyeye sahip, şerefli annelerinin ruhlarına hediye edilir¹¹⁶. Bu hizmetin karşılığı olarak görevli kişiye vakıftan günlük yirmi akçe verilmesi uygun görülür.¹¹⁷

14.Vefat Sonrası Hizmetlerin Devam Etmesi

Şeyh Abdulkadir Efendi İbni el-merhûm Şeyh Nurullah Efendi vefatından sonra vakfin denetimini sağlayan kişiler ki *(Allah hizmetlerini dâim kılsın)* şeriâtın hükümlerine göre aynı şekilde, kâmil bir zâtı, vâiz ve nâsih hizmeti için atar. Göreve gelen bu kişi de medrese, misafirhane ve türbeye tam anlamıyla hizmet ederek, bu hizmetinin mükemmel bir hale dönüşmesi için ömrünü bu yola koyacak biri olmasına özen gösterilir. Ayrıca bu kişi; yüksek şahsiyeti ve takvasıyla birlikte, kalbin derinliklerinde yerleşmiş aklî ve naklî ilimlerin öğretilmesine çalışan, güç yetiren, ilim ve irfânın her alanına hâkim olarak Arapça kâidelere iyi bilen, fen ve edebiyatla alanında da iyi bir araştırmacı olmalıdır. Bunun yanında diğer ilimleri öğrenmede becerikli, âlimler içinde ve Müslümanlar nazarında itibârlı ve hürmetli kişiler arasında yer almalıdır. Haftada dört gün ders verecek şekilde hazır olup, ihmâl

---

¹¹⁶ a.g.v., s. 50.

¹¹⁷ a.g.v., s.51.

ve gevşeklikten kaçınacaktır. Günlük elli akçe ücretlendirilip, kadrolu müderris olarak kabul edilecektir. Ayrıca bu kişi şer'î bir özrü olmadan dersleri bırakmadığı gibi, vakıf heyetinin uyarı ve ikâzlarına rağmen görevin ciddiyetini anlamazsa görevden alınır ve yerine belirtilen şartları taşıyan farklı biri atanır.¹¹⁸

15. Medresede Dersin Başlatılması ve Müderris Ataması

Müderris efendi ve âlimler dershâneye temiz ve abdestli gelip, derse başlamadan hem öncesinde, hem sonrasında üç defa istiğfâr ile üç defa salavât-ı şerîfe getirdikten sonra üç kere ihlâs-ı şerîf okur. Müderris efendi, sonrasında okunan duaları resûl-i ekrem(*sav*) hazretleri, diğer peygamberler ve evliyâ-yı kirâm ile müctehit imamlar(*ridvânallahu aleyhim ecma'in*)'in mübarek ruhlarına hediye eder. Mübarek vakfın ve vakfın cömert azâlarının ömürlerinin esenliği için de dua edilerek, güzel kokulu meyve hükmünde olan fâtiha-i şerifi okunarak bitirir. Hemen ardından ek olarak üzerine bir kaç hadîs-i şerîf nakl eder.

Atanacak olan müderris içinde görev, bilgice üstün, medreseye layık olana verilmelidir. Gereksiz bir sebepten, kefillik durumundan veya herhangi bir sebepten dolayı hataya düşmüş câhil târikat ehline verilmemesinin üzerinde ciddi bir şekilde durulur. Çünkü nefsi arzular ile cahillik yoluna gidebilecekleri düşünülmüştür. Ayrıca bu tür insanlar Allahın rahmetinden mahrûm ve kovulmuş olanlar arasındadır.

Müderris efendi talebesinin içinden fen ve üstün hizmetinin gereklerini layıkıyla yapan ilim talebesini, yardımcısı tayin ederek vazife için gerekli her ne varsa verilmesini beyan eder.¹¹⁹

---

¹¹⁸ a.g.v., s. 52-53 .

¹¹⁹ a.g.v., s. 54-55.

16. Medrese Görevlileri

Bevvablık hizmeti için doğru ve sadık yetişmiş, daima bu iş ile uğraşacak, sabah namazından önce medreseyi açıp, gece gündüz burada hizmet edecek bir yetişkin olacak. Ayrıca medresenin temizliğinden sorumlu olmak suretiyle bir ferraş bulunacaktır. Yine adı geçen hankâh da ilim ve takvası ile bilinen devrin ileri gelen şeyhlerinin emirlerine tabi olan Ahlâti Şeyh Mustafa Efendi burada şeyh olarak göreve başlayacaktır.

Burada bulunan saf ve dindar kişilerden, gönüllere hoş gelen bir ses ile seçkin salavatları okumaya vâkıf, bilgin ve takva sahibi, ezan okuyabilen, vaktini iyi kullanmayı bilen, akranları arasında seçkin iki kişi müezzin olup beş vakit namaz edâ edecek. Dervîşlerden nûrânî ve en önde gelenleri ise kandilleri ışıklandırma ve kayyumluk hizmetini görerek, bu kandilleri vaktinde yakıp söndürecektir. Zikrolunan misafirhânenin odalarında kalan dervîşlerin yemek ve gıda ihtiyaçları için günlük seksen akçe verilmesi uygun bulunarak, şeyhin istediği doğrultuda, yettiği kadarıyla yemek pişirilip fakirlere yedirilir. Misafirhane de kalan fakirlerden üç kişi ve iki türbedâr, her biri sabah namazından sonra misafirhânedeki biner kere kelime-i tevhîdi zikredecek ve sonrasında ikindi namazında türbe-i şerîfede biner kere peygamberimizin mübârek pâk ruhları için salavât-ı şerîfe getirip sevâbını mübârek şerefli ruhlarına hediye edecektir. Az önce bahsettiğimiz mübarek türbenin kapısı (suffa-ı mü'ebbî) mü'minlere yol gösterici olması amacıyla salih tebliğcilerden iki kişi bekçi olarak seçilecek ve bunlar *Kur'ân*'ı her gün dönüşümlü olarak ezberden okuyacaktır.¹²⁰

Burada hizmet veren görevliler ve günlük ücretleri şu şekilde belirlenmiştir;

Görevli	Günlük Ücreti
Şeyh	20 akçe
Mu'id	6 akçe

¹²⁰ a.g.v., 55-60.

İmammmmm	3 akçe
Bevvab	3 akçe
Ferraş	2 akçe
Müezzin	2 akçe
Türbedar	2 akçe
Kayyum	1 akçe

17.Mevcut Kitapların Korunması

Bu eşsiz eserlerin okunması ve korunması amacıyla içeresine konulmak üzere metalden bir sandık yapılmıştır. *Kur'ân-ı Kerim* mushafları belirlenen zamanlarda birer levha üzerine konularak, bekçilerinden birisi, yüce bir saygı ile kitapların tozları temizleyip, cilalayıp parlatır. Kurrâlar hazır olduklarında, bu mübarek bölümde görevlendirilip, okumalarını tamamladıktan sonra toplanıp ve yine sandık içine usulünce koyar. Bu hizmet karşılığı kişiler günlük bir akçe ile ücretlendirilir. Belirtilen kitaplar bu mübarek şerefli türbenin içinde, kitapların korunması için hazırlanmış dolaplarda korunup, âlim müderrislere her ne zaman lâzım olup incelemek ve araştırmak isterlerse '*bunun zamanı değildir*' diye geri çevrilmemelidir. Fakat bu kitapların dışarıdan bir istek karşılığı yazılmak suretiyle çoğaltılmak istenmesi karşısında da türbe dışına çıkarılmasına izin verilmeyecektir. Bu görev karşılığı kişi günlük üç akçe ile ücretlendirilmiştir.¹²¹

18. *Kur'ân-ı Kerim* Okumaları

Her türlü ayıp ve fitneden uzak duran, otuz kişiden oluşan kurrallar devamlı olarak *Kur'an* okumakla görevlendirilmiştir. Günlük namazlarını tam edâ eden, dini bütün, vasıflı ve emânet ehli olan bu insanlar, türbede nöbetleşe olarak *Kuran-ı Kerim* tilaveti ile meşgul olup, gece ve gündüz ara vermeden olarak *Kuran*

¹²¹ a.g.v., s. 60 .

okuyacaklardır. Ayrıca tefsîr ve hadîs nakline kâdir ‘‘mevâzi’-i maazla keşfinde mâhir’’ kimseler ise haftada bir gün öğlen namazından sonra gelip isteyen kişilere tefsir, hadîs ve diğ er ilimlerin usûlleri ile bütün faydalı ilimlerden genel bir ders yaparak günlük on beş akçeden ücretlendirilecektir.

Yine Kur’ân-ı azîmü’ş-şân ve tecvit ilminden olmakla, kıraât üzerinden *Kur’ân* ilmini öğretmeye güç yetiren ve birçok eser vermiş bir âlim kimse şeyhü’l-kurrâ olup, öğrencilere apaçık *Kur’ân*’ı ve tecvit kaidelerini usulünce öğretecektir. Kişi bu hizmet karşılığında günlüğü on beş akçeden ücretlendirilir.

O hoş kokulu şehitlerin nurlu makamında *Kur’ân*’ı usulünce okuyan ve muvahhid kurrâlardan oluşan, kıraati sağlam ve okuyuşu güzel otuz iki kişi kuşluk vaktinde, süreyya yıldızı gibi hepsi bir yere toplanmış bir halde, türbeye dönerek hazırlanıp uyum içinde sesli veya sessiz olarak her birisi birer cüz Kuran okurlar. Hasıl olan sevâbı iki cihan serveri, cinlerin ve insanların peygamberi(sav)’in pak ve temiz ruhuna ve diğ er enbiyâ ve nebilerin ve ashâb-ı güzîn (r.anhüm) ruhuna ve devletimizin devamlılığı, için bağışlanır. Yine bu dua içine mübarek hocaların ve ebeveyleri de eklenerek onların ruhlarına hediye edilir. Bu kişilerin her biri günlük ikişer akçe ile ücretlendirilmiştir.

On ikisi medresede kalan danışmenden ve sekizi misafirhanede olan dervîşandan imâm, müezzin, türbedârlık ile diğ er danışmendler içinde şeyhinin vereceği misafirlik belgesiyle birlikte kabiliyetlerine göre yönlendirilir. Yine burada haftada dört defa: vâiz ve ilim ve takvasıyla meşhur olmuş tefsîr ile hadîs nakledebilen ve zor meseleleri cevaplayabilen mâharetli muhaddis bulunur. Dervîşlerden, alimlerden ve komşu olarak ikâmet eden kişilerden dersi dinlemeye gönüllü olan müslümanlara hadis-i şeriflerden anlatır. Bu görevi yapanlar, günlük on beş akçe karşılığında vazîfesini yerine getirir. Üstün nitelikli ve öncelikli olan bir kişi burada imam olarak, mervî kurallara göre okumaların nasıl olacağını denetler ve özen göstererek okunmasını sağlar. Doğruluk ile hareket edecek ve istikâmet ve

emânetde ehli biri de noktacı olup hizmette devam eder ve hizmeti karşılığında günlük bir akçe ödenir.¹²²

19. Türbe Hizmetleri

Bahsettiğimiz bu türbede bilgili dört kişi kuran okurken, diğer uygun vakitlerde de adet olduğu üzere belirlenen kişiler hazır olarak aydınlatma görevini yerine getireceklerdir. Bu görev karşılığında ise günlük bir akçe ile ücretlendirilmişlerdir. Su dağıtım ve bölgeyi kollama amacıyla da, dış ve iç temizliğiyle namazlarını edâ eden, güler yüzlü ve apaçık ve hoş konuşmayı bilen ve dâima hizmet eden, girenleri ve çıkanları takip edip şevkini koruyan kimselerin bu göreve getirilmesine özen gösterilmiştir. Bunlar kızgınlıkla yaklaşanlara güzel bir dil ile karşılık vermeli ve sıcaklayan insanlara da soğuk su vermekle yardımcı olmalıdır. Bunların her birine günlük dört akçe verilmek suretiyle hizmete gelmeleri sağlanır. Sadık ve sağlam, nefsi garazlardan arınmış ve barışçı bir kimse noktacı görevine getirerek her gün koruma görevlilerini, temizlikçileri ve su dağıtma görevlilerini üstlenen kişileri denetlemesini istemişlerdir. Ayrıca denetleme sırasında fark edilip hizmetleri özürsüz olarak terk edenler noktacı tarafından saklanmayıp teşhir edilir ve mütevellî heyetine bildirilirdi. Bu göreve karşılık noktacı günlük bir akçe ile ücretlendirilir.¹²³

20. Muhtaçlara Yardım Etmek

Yoldan gelen mü'minler ve diğer Allah'ın kulları sıcakladıklarında, soğuk suya ihtiyaçları olanlara hemen yardım edilmeli. Su dağıtma görevlileri normal zamanlarda birer yük, Temmuz ve Ağustos aylarında bir buçuk yük ve Ramazân-ı şerîf 'in sıcak günlere denk gelinirse her gece bir yük saf kar suyu içine saf su karıştırılarak hararetili olanların içmesi sağlanır. Bu sudan içen mü'minler, bu mübarek vakfın kurucusu Bayram Paşa ile diğer mübarek yöneticilerin ruhları ve anne babalarının ruhları için dua etmeleri istenmiştir.¹²⁴

---

¹²² a.g.v., s. 61-64.

¹²³ a.g.v., s. 65.

¹²⁴ a.g.v., s. 65.

21. Külliyyede Sıbyan Mektebi

Çok takvalı, itikatlı, edepli ve vakarlı olan mü'min bir kimse, zikrolunan muallimhânedede öğretici sıfatı ile alimler, sâlihler, zenginler, fakirler ve diğer mü'minlerin çocuklarını da ayırt etmeden onların talim ve terbiyesi için çalışıp, ihtimam göstermesi amacıyla burada göreve başlamalıdır. Şevkâtle müslümanların çocuklarının ıslahı, *Kur'ân* ilmi ve dini vacipleri de öğretip talim ettirir. Çocuklar derslerini ihmal ettiklerinde onları uyarmalı, ciddiyetlerini bozduklarında ise güzel sözlerle müdahale etmelidir. Görevini gerektiği gibi yerine getirenlere günlük iki akçe ücret verilir.

Zikrolunan muallimhânedede okuyan fakir çocuklardan oluşan yirmi kişilik gruba, her sene Ramazan Bayramı'nda, bayramlık olarak iki bin ak akçe harcanıp birer yeni elbise, birer takke, birer ayakkabı, birer mest ve birer kuşak alınacaktır. Her biri fidan gibi dikilip ve bir çiçek bahçesi gibi açıp, gül gibi güler yüzlü olduklarında muallim ve halife için el açıp **"Amin"** diye dua etmeleri istenir. Dua sırasında vezir hazretleri için *'dünyâ sarâyında mutlu ve izzet elbisesini giyerek mutlu olmuş ve saadet sarayında sağlam rahat ve mutluluk ile ömrünü geçirip âhiretde sonsuz bir saadete kavuşup gönül rahatlığı ile cennet bahçelerinde cennet elbiseleri ile mutlu bir şekilde salınarak dolaşsın, cennet çocukları ve saklı bir inci gibi olan huriler, onların karşısında saf saf dizilip köle olsunlar* "diye niyaz edilerek, sonrasında üç kere İhlâs-ı şerîf ve bir Fâtiha-i Şerif okuyarak şerefli peygamberimize salat ve selâm ile bitirirler.¹²⁵

---

¹²⁵ a.g.v., s. 66-67 .

22. Vakfın Nazırlığı

Vakıf başkanı, vakfın genel sırlarına ve şartlarına önem verip vakıf kitaplarını da kesin bir kanun koyucu gibi çalışarak açık bir hüküm oluşturulması buyrulmuştur. Bir durum da budur ki; Genel yönetim, girişler, çıkışlar, değiştirme, çoğaltma, hüküm koyma, dini hizmetlerde hakkıyla terfi ettirme ile daha önceki kararlarında ve sonradan alacağı bütün kararlarında hızlı olmalıdır. Ayrıca umumen yapılan bağışlarda ve hayırlı tüm işlerde her şey tasarrufuna verilmiştir. Umumi taleplerde de istediği gibi karar verip, durumu istedikleri yönde idâre ettirebilir. Ama bu tür yönetimin bir delile dayandırılması şarttır.

Hem devletin fetva makamında olan hem de vakıf da bilgi ve tecrübesiyle bulunan, yüce âlimlerin sultanı, kudsi kemalat sahibi, faziletiyle en yüksek dereceye vasıl olan Şeyhü'l-islâm ve müslümanların müftüsü olan Yahya Efendi hazretleri(*Allah varlığını yüceltsin ve ipine bağlayıp zamanın fevkine yükseltsin*) bütün vakıf işlerine yardımıyla, gözeten, büyüyüp gelişmesinin şartlarına zemin hazırlayan, rabbani emirleri tam olarak yerine getirmiş ve tam bir fazilet sahibi, hayırlı olan şartların yerine getirilmesini sağlayan müteveli heyetine güzellikler kazandıran ve kuvvetlendiren bir zattır.¹²⁶

23. Müteveli Görevi

İnsanların çoğunluğunun yapamaya uygun olmadığı veya cesaret edemediği bir işi ya da bir emri yerine getirenlere gelince, onlara vakfın gelirlerinden günlük on akçe verilecektir. Hâlâ mütevellîsi olup, değiştirilmesi mümkün olmayan prensipler doğrultusunda Rıdvân Ağa'ya hayatta oldukça günlük akçe verilecektir. Vakfın özel işlerine bakıp, kaydeden, hukuka aykırı olarak vakıf işlerinde hainlik ve ihmâlî ortaya çıkarsa ihmallerinden dolayı derhal vakıftan ihraç edilecektir. Ondan sonra şeriat kurallarına göre aynı özelliklerde vakıf yönetimine vakfın gereklerini yerine getirebilen ve vaktini vakfın gereklerine bağlı olarak kullanan biri müteveli olarak getirilecektir.

¹²⁶ a.g.v., s. 68-69.

Vakfın şahsi gelirlerini ve nakit hisselerini koruyan, işlerine önem veren ve basîretli olan kişiler, vakıf hizmetinde hissedârların hayır duâsını almaya çalışmalı. Nitekim bu kişiler dinin emirlerine sahip çıkan, vakfın menfaâtlerini koruyabilen ve en ince ayrıntıları iyi hesaplayan ve yazı ilminde mahareti apaçık kâtib olmalıdır. Hesaplar iyice araştırıp incelenmeli ki; bir defter, bir akçe vs. hesap dışı kalmamasın. Ayrıca bu kişi günlük beş akçe vazîfe karşılığı olarak alacaktır. Hıyânet ve pislikten uzak iki kimse vakfa tahsildârlık görevine getirilecek. Her biri istikâmet ile hizmetlerini yerine getirdikten sonra günlük üçer akçe vazîfeye karşılığı ile ücretlendirilecek.¹²⁷

24. Türbe ve Hankah İhtiyaçları

Türbe ve hankah kısmında ki ihtiyaç ve günlük ücretlendirme şöyledir;

Görevin Çeşidi	Günlük Ücret
Misafirhane kısmında çalışma	5 akçe
Türbenin aydınlatılması işi	3 akçe
Su yolcusu	3 akçe

25. Vakıf Hesapların Teftiş Edilmesi ve Vakıf Bünyesinde Yerine Getirmesi Gereken Kurallar

1)Her yıl Ramazan-ı Şerîf'in ilk gününde vakfın mütevellisi, kâtibî, tahsildarı ve diğer hesap vermeleri gereken kişiler toplanarak başkanın huzuruna çıkar. İlk olarak yaptıklarını gösterip usûl, ana esaslar ve diğer meselelere dair ne var ise tek tek defterler yoklanır. İç ve dış işlemler, gelirler ve giderler eşitlendikten sonra içte veya dışta ihâneti açığa çıkanlar yâhud ihmâlî ya da vakfa zararı olanlar belli olursa, gereken ücret ne kadar ise şeriâta göre kendilerinden tahsil ettirildikten sonra mühlet

¹²⁷ a.g.v., s. 70-71.

verilmeden görevlerinden uzaklaştırılır. Hemen yerine yeni bir tahsildar ve bir memur tayin edilir.

2) Yılda bir kere ve yâhud iki kere mütevellî, kâtib ve diğer görevlilerden durumu müsait ve gelmesi kolay olanlar, belirlenen bir zamanda toplanıp vakfın bu kitabından (yani vakfiyesi) iyi bir okutturulup hepsi istifâde ettirildikten sonra, her biri ayrı tek tek kayıt edilen bu kuralları yazıp ezberleyecekler. Yazılmış ve kaydedilmiş olan bu şartname gereğince sicil defterlerine kaydedilip, tüm görevliler her zaman vakfın şartnamesi gereği kurallara uyacaklar.

3) Görevli olan kişiler, bu kuralları yerine getirirken yenilikçi, koruyucu ve gelişimde donanımlı olmalı. Mesela birinin yanlışlık ve ihanetiyle görevden atılmasını gerektiren bir durumu varsa, kesinlikle bu konuda bir müshaha gösterilmeden derhal görevden alınmalıdır ve yerine hemen layık olanı getirilmelidir.

4) Vakıf arazisinin kiralanmasıyla her sene başında tahıldan gelen gelirler mütevellîlerine teslim olunur ve tamir işlerinde, aslına uygun onarım ve vakfa gerekli ve lazım olan âletlerin alımına harcanır. Kalan para ile başkanın bilgisi dahilinde fakir ve yetim çocuklar için elbise satın alınıp Ramazan Bayramı'nda giydirilir. Fakat bu durum bakım ve onarım işleri veya başka herhangi bir sebep ile ihmâl olunmadan bu işte acele edilecektir. Şöyle ki; bu husûsları erteleyen, tembellik gösteren veya bu konu da hata ve bahane ile göz yumup vakfın kurallarını değiştiren biri varsa, hizmet görevinden azledilip şiddetle muâmele edilecektir. Ayrıca fazladan oluşan onarım gibi durumlar için Allah muhafaza yeterli bir gelir olmazsa ve harcamak lazım gelirse en önemli olanına öncelik verilmelidir.

5) Vakfın mütevellîsi olan kimse bizzat hizmete başlarken örf ve şeriatın gereğince yapılması gereken görevlerini başka vakte ertelememelidir.

6) Vakıf herhangi bir afet neticesinde (Allah korusun) bir, iki veya dört kere yıkılırsa imkan dairesinde hareket edilmelidir. Eğer yapılamayıp hatta onarılması imkansız bir duruma gelmişse, var olan gelirler mütevellî heyetinin görüşü ve kararları doğrultusunda zamanın gerekliliğine göre en güzel ve hayırlı işlere harcanıp mümkün ve kolay olan yol tercih edilmelidir.

7) Kalan vakıf arsası, vakıf başkanı(*zengin ve affedici olan Allah onu korusun*), müteveli huzurunda sözlerini tekrar etmek suretiyle, kayıtlı ve farklı akrabalarını birbirinden ayırt etmeden bütün malları değişik sebep ve engellerden kurtarıp hepsine tek tek kendi eliyle ve tasarrufuyla varislere bölüştürecektir.

8) Bütün mallar paylaşılıp, mal sahiplerinin gerekli bilgileri kaydedildikten sonra, müteveli Rıdvân Ağa(*Allah yüceliğini dâim kılsın*) kendisinin yazdığı ve karar kılındığı gibi, Peygamberin şeriâtının da gerektirdiği üzere ‘‘mütevellilerin vakıfta yaptıkları gibi yaptım’’ diyerek, vekili de ‘‘Şartlar bu şekilde kayıt edilmiştir’’ diye tasdik ettikten sonra hadis-i şerif’in gereğince hareket etmiş olurlar.¹²⁸

26. Kitapların Vakfiyeti

Kitapları vakfedilme konusunda Hanefî mezhebinin imamlarından olan Nasîr b. Yahya ve Ebu Ca'fer ve Ebu'l-Leys hazretleri istihsâna cevaz vermiş ve hatta Nasîr b. Yahya hazretleri kitabını vakfedip *Kadıhan* isimli fetva kitabında ve diğer muteber fıkıh kitaplarında caizliğini ve aksi fetvaları yazıp açıklamıştır.

Vakıf arsasının üzerinde olan binâ veya yapının kısım kısım vakfiyetine bazı Hanifiyye imamları cevaz vermişlerdir. Fakat yine Hanefi mezhebinin bazı önde gelen imamları hayır noktalarına bakarak câiz görmüşlerdir. Fakat üç büyük imam sınırlı bir nakdî yardımın vakfiyyetine (*Allah onların ilimlerine zenginlik katsın*) cevaz vermemişlerdir.

Bahsedilen gelirlerin ve resmi olarak vakf olunan menkuller ile re'sen vakf olunan mübarek mushaflar ve kitaplar vakfiyetlerinin önemli alimlerin görüşlerine başvurulmak suretiyle şeriat açısından sağlam bir hükme dayandırılır.

İlgili vakıfda vakfedilen menkuller ve kitaplar konusunda imâmların görüşleri olsa da, hâkimin verdiği hüküm ve görüş geçerlidir. Çünkü açıklandığı yönüyle ilgili yapılar ve mal olarak bağışlanan parça, mushaf, kitaplar ve nakitlerin

---

¹²⁸ a.g.v., s. 71-79.

vakfiyyetleri sahîh ve geçerlidir. Bütün bu bahsedilen şartlar sahîh ve mu'teber olup ismi geçen vâkîf başkanı hazretleri için değiştirmeye imkan vermeden iptal edilmesi de böylece imkansız oldu. Kim bundan sonra böyle bir şeye uyarsa artık o bozguncudur. Muhakkak ki Allah işiten ve bilendir.¹²⁹

27.Şahitler

- 1)Mısır- Kahire'den ma'zul Muhammed Efendi b. Emrullah Bey
- 2)İzmir'den ma'zul Ahmed Efendi
- 3)Divân-ı hümâyun reisü'l-küttâbı Kemal İsmail Efendi b. Hasan
- 4)Bayram Paşa'nın birinci tezkirecisi Vani Mehmed Efendi
- 5)Bayram Paşa'nın ikinci tezkirecisi ve yazma erbâbı Süleyman Efendi
- 6)Ayan Murad Subaşı b. Mustafa Mazhar Ağa
- 7) Divân-ı hümâyun katibi İsa Efendi
- 8)Çavuş Lütfullah Paşa
- 9)İhtisap Ağası Lütfullah Paşa
- 10)İsmail Ağa b. Hasan
- 11)Gaybi Ağa
- 12)Süvari Dilâver Ağa b. Hasan
- 13)Osman Çavuş b. Abdullah
- 14)Osman Ağa b. Ahmed

---

¹²⁹ a.g.v., s. 80-85.

- 15) Derviş Ağa b. Abdülmennân
- 16) Ali b. Muhammed
- 17) Baş çavuş Mustafa Ağa
- 18) Akbüyük Mahhale sakini Hüseyin Çavuş
- 19) Gedik Paşa Mahalle sakini Muhammed Efendi
- 20) Edirne’de sakin Mustafa ibn İbrahim
- 21) Muhammed Ağa ibn Hasan el-Za’im
- 22) İstanbul’da sakin Hızır Ağa ibn İbrahim
- 23) Hassa bahçesi odabaşı Hüseyin b. İbrahim
- 24) İbrahim Ağa ibn Ahmed
- 26) Molla Gürani Mahallesi Ahmed Subaşı ibn Mehmed
- 27) Muhammed Ağa ibn Sinan
- 28) Murad Beşe ibn Abdullah
- 29) Davud Paşa Mahallesi sakini Yusuf Çavuş
- 30) Aksaray mahallesi sakini Mahmud Beşe ibn Himmet
- 31) Mustafa b. Gazanfer
- 32) Divân-ı hümayun kâtibi Ahmed Efendi ibn İsa
- 33) Müezzin Muhammed Halife ibn Muharrem
- 34) Seyyid Mehmed b. Ali
- 35) Mehmed Beşe ibn Ali
- 36) Hüseyin b. El-Hacı Ömer

37) Kâtib Süleyman İsmail

38) Reyhan Ağa ibn Abdullah¹³⁰

28. Vakfın Bir Buçuk Yıllık İhracat ve Mahsulat İcaresi

Evkaf-ı merhum Bayram Paşa-yı atik İstanbul ve gayrihi bâ-ferman-ı Abdullah Çelebi ağnam Mehmed Efendi müteveli evkaf-ı şerifi mezbure an gurreri Receb-Zilhicce sene 1109

Kaymakam-ı Mehmed Ağa : aslı mâlî sene ve sitte eşhur : (1.5 yıllık gelir ve giderler)

Toplam: 719.276 akçe   kabzedilen: 566.318 akçe
kalan: 152.958 akçe

Muhasebe bakiyesi: 113.522 akçe kalan olup ana paradan dağıtım yapılmaya başlanır.

Vakfın sene içindeki mahsulât toplamı: 607.114 akçe   kabzedilen: 566.318 akçe
kalan: 40.796 akçe

Sene içindeki; han kiralari: 83.970 akçe

bostanların icaresi: 173. 843 akçe

müteferrik gelirler: 566.318 akçe

Gelirlerin toplanıp vazifelere ödenen miktarları : 352.890 akçedir.

İçlerinde şeyhülislâm ve nazıra ödenen miktar: aylık 300 akçe

Müteveliye ödenen miktar: senelik 2200 akçe

Kâtibe ödenen miktar : 600 akçe

---

¹³⁰ a.g.v., s. 85-86.

Türbedar: senelik 185.220 akçe

Cami hademesi (Emir Buhari Camisi) : 3510 kuruş ödeme yapılmıştır.

Yine bünyesinde bulunan bir camiye 15.120 akçe ödeme yapılmıştır.

O yıl içinde tutulan ihracat kaydı 256.587 akçe kabzedilen : 218.434 akçe

kalan: 38.159 akçedir.

Vakfın sene içindeki tüm gelirleri han, bostan, çiftlik, fırın, terzi, aktar, oda, vb. yerlerden gelmektedir. Bu gelirlerdeki ödeme ve harcama plânı ise vakıf bünyesinde bulunan türbedar, mütevellî, imam müezzin, müderris, temizlik görevlisi vb. çalışanlara ödeme yapıldığı gibi, yine bünyesinde bulundurduğu cami ve çeşitli vakıfların ihtiyaçları için harcanmaktaydı.¹³¹

C. Bayram Paşa Tekkesi Şeyhleri

Daha öncede zikrettiğimiz gibi sadrazam Bayram Paşa Zeyniyye tarikatından Şeyh Ahlatlı Mustafa Efendi'ye tabi idi. Tekkede başta bu tarikata hizmet vermek amacı ile yapılmış, fakat zaman içinde farklı bir çok tarikata da ev sahipliği yapmıştır.¹³² 17. yy. da Kadiri tarikatına ait olan tekke, 18. yy. başında Bayramiyye-Himmetiyye tarikatı ile 18. yy. sonunda Halvetiyye-Sünbülüyye tarikatına geçmiş, 19. yy. da tekrar Kadiri tarikatı için hizmet vermeye devam etmiştir.¹³³ Genel olarak ağırlıklı Kadiri tarikatı tarafından kullanılmış ve Pazar günü öğleden sonra vaaz verilmek suretiyle faaliyette bulunulmuştur.

Tekkeyi önemli kılan diğer bir husus ise şudur; Kâbe'nin anahtarı, Veysel Karani'ye ait bir külâh ile Hz. Peygamberin ayak izinin bulunmasıdır. Bu sebeple tekke ‘Kadem-i Şerif olarak da adlandırılır.¹³⁴

¹³¹ BOA. EV.HMH.D 955

¹³² Külliye bahçesinde bulunan haziredeki mezar taşlarına baktığımız zaman bu tarikatlara mensup kişilerin zamanında burada hizmet verdiğini açık bir şekilde görüyoruz.

¹³³ Baha Tanman, " Bayram Paşa Külliyesi", **DİA**, İstanbul 2010, c. 24, s. 267.

¹³⁴ Hüseyin Ayvansarayı, **a.g.e**, s. 99.

Tekkede hizmet vermiş bazı belli başlı şeyhler şöyledir;

Malatyavi eş-Şeyh Hamza Efendi

Eş-Şeyh Mehdi Efendi Uryâni

Eş-Şeyh Mehmed Efendi Ahlâtî

Eş-Şeyh İsa Efendi (1613)

Himmetzâde Bayrami Şeyh Mehmed Emin Efendi

Eş-Şeyh- es-Seyyid Esad Efendi ibn-i Mehmed Efendi (1788)

Kal'acık müftüsü eş-Şeyh Mustafa Efendi (1792)

Müftizâde eş-Şeyh Mehmed Nûreddin Efendi, türbedârı hazret-i Sünbülî
(1795)

Düşenbe eş-Şeyh Mehmed ve eş-Şeyh Mustafa Mehmed bin Nureddin

Es-Seyyid İbrahim Efendi Sünbülî

Es-Seyyid, eş-Şeyh Ahmed Müştak Efendi Kadirî

D. Bayram Paşa Medresesi'nin Müderrisleri

Şeyhler	Göreve Geliş Tarihleri
Ebu'l-Hayr Mehmed Efendi	1053 Zilkade
Acem Mehmed Efendi	1045 Rebiü'l-evvel
Hisamzade Şeyh Mehmed Efendi	1071 Safer

İshak Efendi	1078 Receb
Kabakulakzade Mehmed Efendi	1077 Receb
Mehmed Efendi	1076 Cemaziyelahir
Hasımzade Abdülbakî Efendi	1075 Ramazan
Adanalı Hacı	1073 Receb
Kudsizade Emiri Haşim Efendi	1083 Muharrem
Mahmud Efendi	1081 Muharrem
Aşıkzade Seyid Abdülbakî Efendi	1071 Şaban
Mahmud Efendi	1086 Cemaziyelevvel ¹³⁵
Müftü İbrahim Efendi	1061 Safer
Mahmud Efendi	1094 Ramazan
Mahmud Efendi	1086 Cemaziyelevvel
Mehmed Aziz Efendi	1091 Muharrem
Köprülüzade Mustafa Paşa	1102 Şaban
İbrahim Hanzade	1081 Cemaziyelevvel
Çeşm-i zade Emin Efendi	1102 Receb
Çavuşzade Ahmed Efendi	1089 Rebiülevvel
Karabağ Yusuf Efendi	1099 Ramazan
Kanar-ı zade Seyid Mehmed Efendi	1089 Rebiülevvel
Mehmed Efendi	1074 Zilhicce

¹³⁵ Şeyhi Mehmed Efendi, **a.g.e.**, c. 3, s. 219, 256, 363, 372,392, 401, 411,420,437, 457, 462, 538

Mustafa Efendi	1110 Zilhicce
Saray Hocası Ahmed Efendi	1114 Muharrem
Mehmed Efendi	1111 Rebiülevvel
Hüseyin Paşa Hocası Mehmed Efendi	1117 Receb
Halil Efendi	1104 Cemaziyelevvel
Çadırcızade Mehmed Efendi	1130 Rebiülevvel
Mahmud Çavuşzade İbrahim Efendi	1132 Zilhicce
Mehmed Selim Efendi	1131 Rebiülevvel
Şaban Efendi	1106 Zilhicce ¹³⁶

E.Külliye ile Bütünleşen Menkıbeler

Menkıbeler; tarihsel süreç içinde önemli kişilerin yiğitliklerinin veya onların olağan üstü yönlerinin dilden dile anlatılmasıdır. Bu hikâyeler genel olarak insanlar üzerinden şekillense de, mekânlarla bütünleşen menkıbeler de vardır. Bayram Paşa külliyesi de menkıbeleşen mekânlardan biri olup, döneminde çocuk doktoru olarak bilinen Şeyh Baba Efendi ve kekemelerin tedavi edilmesiyle ünlenmiştir.

1.Şeyh Baba Efendi'nin Çocuk Tedavisi

Şeyh Ahmed Müştak Efendi Kadiri tarikatının önde gelen isimlerinden biri olup, aynı zamanda ‘‘Baba Efendi’’ ismiyle ile tanınmıştır. Ahmed Müştak Efendi tekkede hizmet verdiği süre boyunca hakikatli bir şeyh olmanın yanı sıra nefesinin kuvvetli oluşu ve yazdığı şifa nitelikli muskalarla da meşhur olmuştur.

¹³⁶ a.e, c.4, s. 9, 14, 17, 20, 51, 72, 79, 83, 183, 142, 252, 279, 295, 331, 332, 389, 410, 545, 613, 646.

‘‘Baba’’ ünvanı ise çocukları çok sevip, kollaması ve hasta olanları okumasından ileri geliyordu.¹³⁷

Bu dönemin inanişına göre hamile kadınlar doğum sırasında kullanılması gereken eşyalarını Baba Efendi’ye götürüp okutarak, doğum sonrası ilk o eşyaları kullanırlarmış. Ayrıca çocuk doğduktan sonra tekrar Baba Efendi’ye gidilip kuvvetli olduğuna inanılan nefesiyle bebeklerini okuturlarmış.¹³⁸ Bu nedenlerle Ahmed Müştak Efendi hem tekke şeyhi hem de nefesi kuvvetli bir zat olarak tanınırken, bulunduğu külliyyede şifa kapısı olarak nam salmıştır.

2.Kekeme Çocukların Tedavisi

Bayram Paşa tekkesini önemli kılan sebeplerden biri de Kâbe’nin anahtarı olduğunu zikretmiştik. Süheyl Ünver’e göre bu anahtarla kekeme çocuklar tedavi edilirdi. Şöyle ki; Çocuklarında kekemelik türü rahatsızlık bulunan anneler büyük bir itikâd ile türbeye gelerek, önce bir Fatıha okur. Daha sonra su dolu bir tas içinde saklı vaziyette bulunan anahtar çıkarılarak, çocuğun ağzına sokulur ve bir kilit açar gibi anahtar ağız içinde çevrilir. Anahtar su içinde bekletildiği için bir miktar paslanmıştır. Şifalı olduğuna kanaat getirildiğinden bu sudan çocuğun ağzına damlatılır. İkinci hafta yine aynı gün gidilerek anahtar bu sefer boğaz kısmına biraz daha yaklaştırılarak sokulur. Üçüncü ve son haftaya gelindiğinde anahtar bu kez tamamen boğaza sokulur ve suyundan içirilerek işlem tamamlanır.¹³⁹ Daha sonra az bir süre zarfında bu çocukların kekemeliklerinin ortadan kalktığı rivayet edilir.

---

¹³⁷ Ergün Yıldırım, **Bayram Paşa Külliyesi: Bir Osmanlı Toplumsal Kurumlar Modeli**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2005, s. 55.

¹³⁸ Ergün Yıldırım, **a.g.e.**, s. 35.

¹³⁹ Süheyl Ünver, ‘‘Türk Mistik Folklorundan Bir Sahife Bayram Paşa Kekemeleri’’, **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi**, Tıp Tarih Kürsüsü, İstanbul 1973, c. IV, sayı 1, s. 92.

F. Külliye Bahçesinde Yer Alan Mezar Taşları

1) Allah Mevcud "Ahmed Billah vasıl-ı illallah, Es-Seyyid Eş-Şeyh El Müştak, Muhammed Ahmed El-Müştak, El-Kadirî El- Alûsi , Eş-Şehir Baba Efendi, Kaddassallahu Sirrehu'l-Âli : fî 10 Şevval sene 1298

2) Ya Hû, iki alemde tasarruf ehlidir ruh-ı veli. Deme kim bu mürdedir bundan nice derman ola. Ruh-ı şimşir-i Hûdadır ten gulâf olmuş anâ, dahi a'lâkârandırşeri'at ki ûryan ola, Merkez Efendi Hazretlerinin neslinden merhum Eş-Şeyh Mustafa Efendi ruh-u için Lillahi'l Fatiha: sene 1233

3) Hüvel Baki, Kutb-ı gerdum(.....) pişâvay-ı salikan Mustafa-yı Rumî Şeyh Müfti Baba cennet mekan Menba-ı ab-ı zülal fey-i tab-ı (.....) enveri, Etkiyanın kıdvesi (.....) feyz-bahş-ı aşıkan terk edüp dar-ı fani azm-i ukba eyledi üşdü ba-feyz-i Hüda tarih mısra fevtine eyledi Müfti Baba el-hakk o firdevsi mekan ruhu için El-Fatiha : sene 1206

4) Varis-i Sırr-ı Ahmed-i salik-î silk-i Muhammedî El-Fazıl El-Kamil Es-Seyyid, Eş-Şeyh Abdullah El-Kürdi ruh-i şerif-i için El-Fatiha : sene 1255

5) a) Ya Hû, Haleb ahalisinden sülâle-i Şeyh el-Geylâni tahiresinden merhum ve mağfur Şeyh Abdülkadir Hilmi Efendinin ruh-ı şerifleri için El-Fatiha: sene 1223

b) Tarikat-ı Aliyye-i Kadiriyye'den Şura-yı Bahriye Reisliği'nden mütekaid Ferikan-ı kiramdan Mehmed Zihni Paşa'nın ruhuna El-Fatiha : fî 13 Zilkade sene 1317

6) Ya Allah Hû, fenadan bekâya eyledi rihlet, hayatta kabrini Ravza-i Cennet, sülâle-i hazret-i merkezden, Bayram Paşa Hankâhı'nda post nîşin-i irşâd olan tarik-i Sünbüllüyye'den Şeyhu'l Kurrâ merhum Hafız Hattat Mehmed Efendi ruhiyçün Ridâden Lillâhi Te'alâ Fatiha : fî 27 c sene 1253

7) Huve'l Bakî emr-i Hakla tamam oldu va'desi kaldı hasret pederiyle validesi, Hazret-i Şehriyarî Silâhşurî Hassadan Ali Ağa kerimesi Fatma Hamide Hanım ruhuna Fatiha : sene 5 Şevval 1242

8) Hüve'l Bakî , tarikat-ı Aliyye-i Kadiriyye halifelerinden ve mücellid, esnaf-ı muteberesinden Hasan Pertev Efendi'nin ruhuna Lillahi'l Fatiha: fî 7 Recebü'l ferd 1323/ 25 Ağustos 1321

9) Ya Hû, Kılalı intizarımla hayali çeşm-i âfetde, bıraktı bendesin o mah hele güncü felâkette , bu da'vam meğer kim fasl ola Divân-ı İzzetde , döküp yaş giryânım tutam yarın Kıyamette, diyem Hakkım Hûda hak et şu zalimden şu saatde,zamane hakeminde bu benim derdim billûr yokdur, kişinin ettiği fil Mahşer kurulduk da ulu divan, neler çekser gerekdir şiddetiehemm ile Mizan, nedir derdin deyû bir kez suâl eyler ise Subhân, leziz-î ah û zarımla ....eyleye çil çil, bakup ahalime ehl-i mahşer eylerler tahsin , Hûda komaz imiş bir kimsede bir kimsenin hakkın, döküb yaş giryânım tutam yarın kıyamette, diyem hakkım Hûda hak et şu zalimden şu saatde, merhuma Âişe Hanım ruhiyçun Fatiha: fî 12 Şevval 1227

10) Bu mezar taşı harap bir durumda olduğu için okunamamıştır.

11) Saray-ı Âmire'de kehhâl-i sani merhum Seyyid El-Hacc Abdülkadir Efendi ruhiyçün El-Fatiha: fî 17 Şaban sene 1218

12) Hüve'l-Hayyu'l- Bâki Bayram Paşa Tekkesi Şeyhi Nureddin Efendi'nin zevcesi merhume Rukiyye Hatun ruhuna Fatiha: sene 1208

13) Bu mezar taşı harap bir durumda olduğu için okunamamıştır.

14) Bu mezar taşı harap bir durumda olduğu için okunamamıştır.

15) Hüve'l- Bâki bende-i Bayram Paşa Akif Ağa'nın validesi merhume Hatice Hatun ruhuna El-Fatiha : fî 21 N 1263

16) Beni kıl mağfiret ey Rabb-i Yezdân, bî-Hakkı arş-ı a'zam nur-ı Kurân, gelüb kabrimi ziyaret eden ihvan, ederler ruhuma bir Fatiha ihsân, merhum El-Hacc Mustafa Ağa'nın oğlu ve Es-Seyyid El-Hacc Abdüllatif Efendi'nin biraderi merhum Es-Seyyid Muhammed Salih Efendi'nin ruhiyçun Fatiha: fî 4 N sene 1240

17) ..... mine'l-mevt tarikat-ı Aliyye-i Kadiriyye meşâyihinden Erzûrûm Mevlâna Hüseyîn Ruhî Efendinin hemşiresi Habibe Hanımın ruhiyçun rızaen lillâhi te'alâ El-Fatiha: fî 27 C sene 1290

18) İlâhe Ente Maksudî, ve rudaîke matlûbî, gayrett-i diniyye ve hamiyyeti, milliyesi sevkiyle külliyetli, asâkir-i muavene cem' ve celble, evvel ve ahir bi'd-defeât, Rusya muharebelerinde ibraz-ı şecet eden Bitlisi Gümüş Baba Dergâhı Şerifi postnişini Arif-i Biilâh

Müştak-ı Cemalullah Es-Seyyid Eş-Şeyh El-Hacc İbrahim Hürrem Efendi ruhuna El-Fatiha : fî 15 Cemaziyelevvel yevm-i sebt sene 1309

19) Hüve'l Bâkî Lâ ilâhe illallah Muhammedun Resulullah, merhum ve mağfur el-muhtac ilâ rahmeti bi-rabbihi'l- Ğafur Es-Seyyid Eş-Şeyh bî-tariki'r-Rufaî Mustafa efendi İbn Genç Ebubekir Ağa ruhlariyçün ve kaffe-i ehl-i iman ervahiyçün El-Fatiha : fî 19 B sene 1223

20) Hüve'l Bakî beni kıl mağrifet ey Rabb-i Yezdân, bî-Hakkı arş-ı a'zam nur-ı Kur'an, gelüb kabrimi ziyaret eden ihvan, ederler ruhuma bir Fatiha ihsân, Livadyalı Hasan Paşazâde Mehmed Bey'in zevcesi merhume emine Melek Pûr-Hanım ruhuna Fatiha: fî 15 B sene 1262

21) Allah mevcud, tarikat-ı âliyye-i Kadiriyye'den Bayram Paşa dergâh-ı şeyhi merhum Baba Efendizade Eş-Şeyh Es-Seyyid Mehmed Ali efendi merhumun kerimesi ve tarikat-ı Âliyye-i Rufa'iyye'den Bekâr Bey dergâh-ı postnişin-i Eş-Şeyh Es-Seyyid Muhammed İhsan efendi'nin halilesi Safiye Zeynep ruhiçün El-Fatiha : fî 21 Cemaziyelevvel 1323/ fî 11 Temmuz 1321

22) Kutubu'l Arifin Gavsul- Vasilin cennet mekân, Firdevs âşiyân Ahlâti Şeyh Mustafa Efendi ruh-ı şerifi içün El-Fatiha: sene okunmuyor.

23) a) Ya Hû, hâce-i ilm-i ledûnnî mekteb-i irfanda kim Hazret-i Şeyh Mustafa ol hafız-ı kenz-i hûda, ilm u irfanın ile bir bahr-i maarif idi. Ol arzuy-i vasl-ı hakla kıldı terk-i mâsiva, kısmet-i nahnu kassemna dânesin tekâmîl idüp, hâsıl-ı ömrün savurdu sarsar bâd u bâ, varlığın mahv ile hergez Hakk'ı isbat eyleyüp, irci'î emri gelince oldu Kur'an rehnûma hemdemin kabrinde yazup nur-u iman eyleyüb, meskenin anın serây-ı cennet Ya Rabbena cevheri tarihini hıfz et ihini hıfz et ânın kâlâyiden azm-i , me'va kıldı Ya Hu deyû Hafız Mustafa: sene 1327

b)Ya Hû iki alemin de tasarruf ehlidir ruh-ı veli. Deme kim bu ..... bundan nice derman ola ruh-ı şimşir-i Hüda'dır. Ana dahi a'la karandır..... Merkez Efendi Hazretlerinin neslinden merhum Eş-Şeyh Mustafa Efendi ruhiyçün El-Fatiha : sene 1233

24) Ah mine-l mevt fena dünyaya meyl etmek bekâ olmaz. Olur yeksan görüb alemleri bir bir alır ibret olan irfan. Benim bu sinem üstünde bana bir Fatiha ihsan iki alemde şad etsün anı ol Halik-i Yezdan Evâmîr-i mâliye mümeyyiz-i Sanisi Abdülkadir Efendi'nin halilesi merhume Ümmü Gülsüm Hanım'ın ruhiyçün Fatiha: sene 1281

25)Hüve'l Bâki, fuzalây-ı ulemadan Es-Seyyid ReceB Efendi Sâfi : sene 1262

26) Hû, tarikat-ı Âliyye-i Kadiriyye ricâlinden ve sülâle-i tahire-i Berzenciyeden aşınay-ı hürrem –saray-ı irfan- veli, mahzar-ı dekâyık-ı Furkan-ı celi, Cenâb-ı Seyyid hulefâsından, mahrem-i esrar-ı Kur'an-i vakıf-ı Rûmuz-î Subhân-i Arif-i Billâh ekme-i âgâh Erzurumî Es-Seyyid Hüseyin Ruhi Efendi'nin makamı akdesleridir: fî 4 C sene 1288

27) ..... hâza ..... eşfa'lena yevme'l kıyam ..... Himmet efendi ve El-Buhari'l-izam hazreti merhum Emin Efendi'nin ..... zikr ve tevhid ederek lahuta gitdi ol ..... geldi bir nida Seyyid Said El- Gülşen-i Darü's-selâm : sene 1176

28) Bu mezar taşı harap bir durumda olduğu için okunamamıştır.

29) Bu mezar taşı harap bir durumda olduğu için okunamamıştır.

30) Allah mevcud reşâdet-i pişe Şeyh Babazâde kim ma'ruf Cenab- Şeyh Ali Kadirî'nin duhter-i zat-ı bu Fethiye Hanım kim Kadiirî meşreb olup hem de muhibb-iî hanedanın nice makbul halâtı , tevrem etdi te'sir-i gam ve endûh devrândan , hayf kim bulamadı ol nev-cihân derde müdavâtı , göçüp erdi riyad-ı Cennet içre revm-i zahiriye, bıraktı valideynin firkate haşre mülâkatı, didâr-ı tarih fetvin gelmek mu'cem hata eyleye ey Şems! Şehiden geçdü me'vâ eyledi Cenneti : fî 7 Zilka'de 1306

31) Ya Hû, Mısır kazasında Sa'id içinde Kirker'de Hazret-i İmam Hüseyin Radiyallahu 'anh hazretlerinin sülâle-i tahiresinden kutbu'l-arifin Gavsul-Vasılın Es-Seyyid Eş-Şeyh El Hacc Ferğal Baba ruhuna ridaen lillâhi Fatiha : sene 1278

32) Allah mevcud, dahil-i bezm-i hürrem-sarayı irfan, gül bağ-ı cainani'l-Arif Birabbihî'l-Aliy, tarikat-ı aliyye-i Kadiriyye meşayih-i kiramdan Bayram Paşa'yı dergâh-ı şerif-i postnişini El-Alusi El-Mûsili Merhum Baba Efendizade Es-Seyyid Eş-Şeyh Mehmed Ali Müştak Efendinin merkad-ı şerifleridir. Fî 6 Rebiülevvel 1309

33) Allahû mine'ş-şeyb ve avâkıbihü, ve ey benim kıymetli annem akıbet göçdün mü sen? Elli beş yıl titremişdin üstüme şefkatle sen. Bir nefesle bir negâhın oğluna can-bahş idi. İstinadgâhim cihanda sen idin Billâh sen. Kimsemiz yok iki candık sevgini en müzeci. Ben ki Kays-ı Amir idim Leylâ'nın timsali sen, ömrünün mesud zamanı döndü ..... nâgehan. Bana düzeh oldu âlem gideli firdevse sen. Andı şu tarihle oğlun sevgili Musa'n seni , Ya Rabbi

rahmet eyle validem Zehra'ya sen Erzûrumî Şeyh Hüseyin Rûmî Efendi'nin halifesi Ve Musa Efendinin validesi Zehra Hanım'ın kabridir. Fî 5 B sene 1341

34) Huve'l Hayy, Erzurumî Hüseyin Ruhî El-Kadirî valideleri meczûb-i Rahman-i Adile Hatun Rahimehallah Lillahi El-Fatiha : sene 1278

35) Lâ mevcude illa Hû, sipehsalar-ı mülk olsan da yoktur çaresi mevtin, çalış yahu cihad-ı nefse fâniden edüp ikrah. Kadd-ı Miralay miri Selimî işte ağlattı, cevânlık aleminde oğluna kıydı ecel eyvah, gçöüp terk etdi cümle rütbe-i çavuş ..... Ferikî cennette merhumu yaver eylesün Allah , Şefî'î Haydar-ı Kerrar olub ordu-yı mahşerde, ola zât-ı şehidân-ı sivây-ı Ahmed'e hemrah, veda etdikde dünyaya dedim tarihini Safvet Makar kıldı cinana pir-i sadık genç iken nagâh : 29 cemaziyelevvel 1279

36) Allah Hû mine'l- mevt, Tarikat-ı Halvetiyyenin çâgeriyim hemzâr-ı hâk-ı dürrü kim? Zemzemesi pîrâne-i zebân-sıdk ve ihlâsı olduğu halde, terk-i halvethâne-i fenâ eden tarikat-ı Halvetiyye mürşid-i ekmeli Firdevs-âşiyân Kuş Adalı Hacı İbrahim Efendinin havas-ı mürîdanından ve Sünbül Sinan kaddase sirrehu'l-Menan dergâh-ı şerifi Radî Efendi Hazretlerinin hûlefasından Bayram Paşa-yı Veli türbedarı ve Canbaziye Camii Şerifi imam ve hatibi El-Hacc Seyyid Mehmed Ali Efendi'nin inzivângâh-ı sükunudur. Sene 1300

37) Allah mevcud, Asâkir-i Osmaniyye süvari kaymakamı mütekaidinden ve pişâ-yı salikin Eş-Şeyh Baba Efendi Hazretlerinin ekmel-i hûlefasından Arif-Billah merhum Eş-Şeyh Mehmed Faik Beğ ibn-i Selim Bey'in ruhiyçün Lillahi'l Fatiha : sene 1323

38) Allahu mine'l-mevt, beni kıl mağrifet ey Rabb-i Yezdan! Bihakk-ı arş-ı a'zam nuru Kur'an, gelüb kabrimi ziyaret eden ihvân, ederler ruhuma bir Fatiha ihsan. Ağalar ağasının zevcesi merhume ve mağfuri leha Hadiye Hanım'ın ruhiyçün El-Fatiha : 1280

39) Hüve'l Hayyü'l Bakî Haseki Sultan Camii Şerifi imam-ı evveli ve Bayram Paşa mektebi hocası Şeyhülkurra El-Hacc Hafız Abdülhay Efendi'nin ruhiyçün El-Fatiha : fî 20 Receb 1317

40) .....(bölüm kırık olduğu için okunamamıştır) Kadiriyyeden Eş-Şeyh Mustafa Fedayi Müftî Baba'nın kerimesi merhume Şerife Fatma Molla Kadının ruhiyün El-Fatiha : sene 1231¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ Bu mezar taşlarının listesi Bayram Paşa Külliyesi'nde hizmet vermekte olan Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı envanter dosyasından alınmıştır. Yine burada ..... ile belirtilen yerler taşlar üzerindeki tahribattan ötürü okunamamıştır.

Üçüncü Bölüm

Bayram Paşa'nın Diğer Hayır Eserleri

A.Kayseri Mevlevihanesi

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında ortaya çıkan ve hızla yayılan ‘‘Mevlevilik’’ anlayışı ile Anadolu coğrafyasında birçok dini yapı inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından da desteklenmiş olan bu inanış, aynı zamanda büyüyen Şii tehlikesine karşı kalkan olarak da kullanılmıştır.

Bayram Paşa'nın Bağdat Seferi sırasında geçtiği yerlerden biri de Kayseri olup, burada bir Mevlevihane yaptırmıştır. Aslında yapılan araştırmalara göre bölgede daha önceden bir mevlevihanenin bulunduğu bilinmektedir. Fakat kim tarafından ve ne zaman yapıldığına dair kayıt yoktur¹⁴¹. Bayram Paşa'nın yaptırdığı bu yapı, 1637 tarihli vakfiyesine göre bir Mevlevi tekkesi olarak inşa edildiğini gösteriyor. Mevlevihane bölge olarak Kayseri Kalesi'nin Yeni Kapısı bölümünde yer alır.¹⁴² Mevlevihaneyi yaptırdıktan sonra birçok akarı buranın giderlerine vakfetmiştir. Vakfiyeden hareketle bu akarlar arasında Yeni Kapı sınırları içinde bir ev, 14 adet dükkân, 60 adet pamukçu dükkânı, 2 adet ekmekçi dükkânı ve bir arsayı kiralari ile mevlevihaneye vakfetmiştir.¹⁴³ Ayrıca ticarete önemli rol oynayan Pamukçular Han¹⁴⁴ ve Kapan Han'da¹⁴⁵ bu akarlar arasına dahil edilmiştir. Yine vakfiyeye göre Mevlevihane de bulunacak görevliler ve bunların günlük ücretleri de belirlenmiştir.¹⁴⁶

¹⁴¹ Mehmet Çayırdağ, ‘‘Kayseri Mevlevihanesi’’, **II. Milletler Arası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi**, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya 1996, sayı 2, s 92

¹⁴² Hatice Karapaça, ‘‘Kayseri Mevlevihanesi Vakfı’’, **Erciyes Fikir-Sanat Dergisi**, Kayseri 1983, sayı 68, s.32.

¹⁴³ BOA, C.EV. 391/1208.

¹⁴⁴ BOA, C.EV., 291/ 1207.

¹⁴⁵ BOA, C.BLD., 132/ 1210.

¹⁴⁶ Hatice Karapaça, **a.g .m**, s.34.

Mütevelli ve şeyh olan kişiye 8 akçe	Mevlevihane'deki sakinlere yemek masrafı 100 akçe
Noktacı 1 akçe	Naat okuyana 1,5 akçe
Mevlevihane günde 20 akçe	İmama 2 akçe
Duvarcıya 2 akçe	Kâtibe 2 akçe
Müezzine 1,5 akçe	Neyzen başıya 4 akçe
Aşçıya 3 akçe	Aşçı yamağı 2 akçe
Kudüm çalana 2 akçe	Ferraşa 1 akçe
Meydancıya 1 akçe	Dervişler için mum ve sabun giderleri için günlük iki akçe olmak üzere toplam: 18 akçe

Evliya Çelebi Kayseri Mevlihanesi için ‘‘Celâleddin-î Rûmî âsitanesi bir mevlevihanedir ki cümle bilgi sahipleri, fakir ve fukara erleriyle doludur. Haftada iki defa Mevlâna âyini olup, sema ve safa ederler. Bu âsitanenin bahçe kapısı önünde bir âb-ı hayat çeşmesi vardır. Bütün dervişler ondan susuzluklarını giderirler. Tekke içinde müteaddid oda ve sofalar olup matbah, semahane, mutribhane ile süslüdür.’’¹⁴⁷ Evliya Çelebi ayrıca halkın günlük kullanım yerleri için de şöyle der: ‘‘Şehir içinde pîr-i faniler için mevlevihane mesiresi vardır’’ diyerek hem tekke içini hem de etrafını tarif etmiştir.

Mevlevihanenin ilk şeyhi Ramazan Efendi ibn-i Mustafa'dır. Ardından gelen Şeyh Ömer Dede görevini yerine getiremediğinden şeyhlik Musa Dede'ye verilmiştir. Fakat burada ki her şeyh kendi dönemini tamamlayarak veya rahatsızlık sebebiyle ayrılmamıştır. İçlerinde azl edilen şeyhler de olmuştur. Nitekim Mevlevi tarikatına muhalif hareketlerde bulunan Kayseri Mevlevihanesi Şeyhi Mehmed Dede

¹⁴⁷ Mustafa Özçelik, **Evliya Çelebi Seyehatnâmesi'nde Mevlâna Mevleviler ve Mevlevihâneler**, Rûmî Yayınları, Konya 2012, s.106.

azl edilerek, yerine Abdülkadir Dede tayin edilir. Şeyh atamalarında en son 1252 tarihinde Ahmed Efendi'nin tayin edildiğini görüyoruz¹⁴⁸. Bu bilgilerden hareketle Mevlevihane'nin 20. yüzyıla kadar ayakta duran dini kurumlar arasında yer aldığı görülür.

Vakfiye kaydında mevlevihaneye dahil edilmiş bir caminin inşa edildiği yazmamaktadır. Fakat diğer belgelerde mevlevihanenin adının zikredilmesiyle birlikte, camiye hatip atamaları yapıldığı açıktır.¹⁴⁹ Büyük olasılık ile Mevlevihane inşa edildikten sonra burada yapılan cami mevlevihaneye dahil edilmiştir.

Bayram Paşa Mevlevihanesi zaman içinde bir takım onarımlardan geçmiştir. İlk olarak 1898'de Mehmet Nazım Paşa tarafından tamir ettirilmiş¹⁵⁰. 1912 yılında ise kapsamlı onarım için keşif yapıp resim ve haritaları hazırlanarak onarımı gerçekleştirilmiştir. Onarım esnasında esere mektep, kütüphane ve salon ilâve olunmuştur.¹⁵¹

1637 Tarihli Vakfiye Transkribi¹⁵²

“(1) Hamdi bî-fütûr ve şükr-î na-mahsûr ol vakf-ı umûr-ı cumhur olan hâliku'l- ihsân mevfü'r-ı cenâb-ı 'âli-yi huzurlar olsun ki Ferhunde-i bünyân pür-ahterem ile kelâm-ı

(2) Şer'i şerif-i ahkâm ve sebil-i sebili şeref-i etkiyâ için hass ve 'amm i'lâm itdi ve vürûd-ı sa'adet ve vürûd-ı makdurûn etemm ve ekmeli ve ahsen ve ecmeli

(3) Ol hazret-i Seyyidü'l mürselîn ve hatemü'l-beyyîn-i Nebiyyi Mevdûd ve hafiyy-i haduvları üzerine olsun ki meyân-ı beyan ile sahife-i beyanında ecel-i

¹⁴⁸ BOA, C.EV., 211/ 1252.

¹⁴⁹ BOA, AE.SOSM.III., 59/ 1169.

¹⁵⁰ Yusuf Küçükdağ-Osman Eravşar, “Uluslar Arası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyum Bildirileri”, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2006, s. 599

¹⁵¹ Yusuf Küçükdağ, “Kayseri’de Bayram Paşa Mevlevihanesinin 1912’de Onarımı”, **Türk Tasavvuf Araştırmaları**, Konya 2005, s.282.

¹⁵² Yusuf Küçükdağ-Osman Eravşar, “Uluslar Arası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyum Bildirileri”, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2006, s.668.

(4) cezil-i evkaf-ı sebt ile bâ'is-i ihtimam-ı enam oldu. Sallallahü aleyhi vessellem fî cemî'i sadati'l eyyam ve 'alâ âlihi'l-kiram ve ashabi'l-'izâm

(5) ve 'alâ min teb'ihim ilâ yevmid'-dîn mine'l- eimmeti'l mehdiyyin ridvânullahi te'âlâ aleyhim ecma'in ammâ ba'd sebab-i inşa-yı nemika şer'iyyeti'l-medlûli'l-

(6) me'âlî ve ba'isi inhâ-yı vesika-i fer'iyyü'l- usûl ve'l-mebâni oldur ki iş bu münşi-yi hayrât-ı hasân tâlib-i rızâ-yı Rahman ve râğıb-ı

(7) hasenat-ı bî-imtisalsahibü's sa'adet ve'l-iclâl sahib-i ezyâdü'l- muhabbet ve'l ikbâl müşeyyed-i kavâ'idü'l- kanûn ve's-şer rafi-î ve ayâtü'l mülki'l-hakkıyeti'l

(8) beyzâ' nasıb-ı ma'allimü's- şerifeti'l 'izz enâşiri'l – adl ve'l insâf nâhiyyü'z-zulm ve'l i'tisaf vekîlu's – saltanati'l Osmaniyye 'adil-i âsafü'l memleketi's –Süleymaniyye

(9) sadru's sudûr bedrü'l- bûdûri'l esdari'l- a'zam ve'l veziri'l- mükerrerem Bayram Paşa meddâ'llahü zılâl-i 'adlihi ve ihsânihi 'alâ ma'ârifi'l – ümem hazretleri meclis-i şer'-i şerîf-i

(10) Nebevî ve mahfil-i dîn-i münif-i Mustafa'ya Medine-i Kayseriyye hısnı ebvâbından Yeni Kapu dahilinde müşarünileyh hazretleri bina eylediği Mevlevihane için

(11) vakf-ı âtiyyü'l- beyan li- eclî't-tescil mütevellî nasb eylediği mezbûr Mevlevihane şeyhi olan 'umdetü's- sülehai's-sâlîkin zübdetü'l etkıyâi'l-vaslîn

(12) Ramazan Efendi İbn-i Mustafa muvâcehenesinde ikrâr-ı sahihü's-şer'i ve i'tiraf-ı sarîh-i mer'î kılub salifü'z zikr Yeni Kapu dahilinde vak'i bir taraftan Mevlevihane

(13) cüneynesi ve bir taraftan sandık ve bir taraftan kal'a dıvarı ve bir taraftan tarik-i amm ile mahdûd olub bir sofa ve bir oda ve bir matbah ve mahûtayı

(14) müştemil olub müceddeden bina eylediğim menzili ve bir tarafı cüneyne ve bir tarafı Mevlevihane ve iki tarafı tarik-i ‘amm ile mehdûd olub şira-yı şer’i ile iştira olunub

(15) mülk-i müşteram olan on dört bab dükkânı ve bir tarafı ba’zan cüneyne ve ba’zan Mevlevi ve etraf-ı selâsesi tarik-i ‘amm ile mahdûd olub halâ bina olunan

(16) altmış bâb penbeci ve bir bâb berber dükkânı ve bir tarafı Serhan veledi Hatır ve bir tarafı havis veledi Kabakulak mülkleri ve iki tarafı tarik-i ‘amm ile mahdûd

(17) müceddeden bina olunan iki bâb ekmekçi dükkânı ve Medine-i mezbûrede Kapan Mahallesi’nde v3aki’ etraf-ı erba’ası tarik-i ‘amm ile mahdûd olub fevkâni

(18) tahtani yirmi dokuz bâb odamı ve üç ahurı müştemil olub sūdüsü merhum Ferhad Bey ibn-i Abdullah’ın eczâ-yı şerifeye vakfi olub

(19) hamse-i istivâs-ı merhum Ferhad Bey’in verese-i Seyyid Ömer Efendi ve Halil Ağa ibn Abdi bey ve Seyyid Ahmed Efendi’nin mülkleri olup Kapan Han dimekle ma’rûf

(20) olan hanın hamse-i istivâsı verese-i merkûm ve mezbûrûn Ömer Efendi ve Halil Ağa ve Ahmed Efendi’den şirâ-yı şer’ üç bin gurûşa i’tiraf edüp, teslimi semen ve

(21) kabz-ı bey’ itmekle mülk-i müşteran olduktan sonra vakf ve habs edüp şöyle şart eyledim ki zikr olan sebkât iden menzilde olup ve hana her kim şeyh

(22) olursa mütevellî olub salifü’z-zikr dekâkin ve han-ı mezbûr isticâr olundukda merhum Ferhad Bey’in yevmî on bir eczâ-yı şerifi tilâvet eden eczâhana

(23) vakfiye-i ma’mûlun bihasından ta’yîn ve tahsis eylediği on bir buçuk akçede on altı buçuk akçesi han-ı mezbûr icâresinde edâ bâkî’ icâresinden medine-i

(24) mezbûr i'mâlinde olub Talas nam karyede vâki' mescid-i şerifin imâmına meşruta ve yevmi altı akçe icâre-i zimmeti olub Mevlevihane kurubında harâbe müşrif

(25) etmekçi dükkânı arsası ve bir semerci dükkânı ve iki harâbe müşrif menzil arsası ve yine bir harâbe müşrif..... arsasının civarı mürur-ı eyyâm ile mündehim olub

(26) asla ta'miri vafin müsâ'adesine mecali olmamağla ücret-i mu'accele ve mü'ecceleyle icâr olunmak mescid-i mezbûr vakfına enfa've evlâ olmağla mütevellisi olub hâzurın-ı bi'l- meclis

(27) olan es-Seyyid Ahmed ibn Abdülkerim on bin akçe ücret-i mu'accele ve beher yevm ellışer akçe han-ı mezbûr icâresinden eda' olunmak üzere ücret-i mu'accele ile bana icâr edüb

(28) ve ben dahi han-ı mezbûr icâresinden yevmi altışar akçe-i ücret-i mu'accele ve beher mescid-i mezbûr imamına eda' olunmak üzere isticâr ve zikr olan iki etmekçi dükkânını tarh idüb baki kalan

(29) han ve dekâkin icâresinden zikrleri sebkat iden menzil ve Mevlevihane ve odaları ve dekâkin ve han ta'mire muhtaç oldukça rakabesine sarf olunub baki

(30) icâresinin yevmi ikişer ba'de salâvati'l-fecr medine-i mezbûrede vak'i Cami'i Kebir'de kendi zevcem için birer cüz-i şerif tilâvet eden otuz eczâhana ve yevmi

(31) bir akçe noktacıya ve bir akçe ser-mahfile virilüb salifü'z-zikr mevlevihâne fukarası ta'âmiyeleri için yevmi yüz akçe ve mesnevihana yevmi yirmi akçe ve karî-yi Mesneviye

(32) yemi üç akçe, du'âgûya yevmi iki akçe, imam iki akçe ve bir buçuk akçe na'thâna ve dört akçe küttaba ve bir buçuk akçe dahi müe'zzine ve ta'âm-ı tabh iden kimesneye yevmi üç akçe

(33) ve iki akçe tabh şakirdine ve yevmi dörder neyzen başıya ve üç akçe dahi neyzen şakirdine ve yevmi iki akçe kudümzen ve birer akçe ferraş ile meydancıya ,

(34) virülüb salifü'z-zikr etmekçi dükkânlarından hasıl olan icarenin rakabe ve ta'mirinden baki kalan icarelerinden mevlevihanede vaki' dokuz hücrede

(35) olan dervişlere yevmi birer akçe ve yevmi birer sabun akçesi rûz-ı merre ikişer akçeden yevmi on sekiz akçe virile ve yevmi dörder akçe dahi tekye-i mezbûrenin kandil ve

(36) hasırına virülüb ve yevmi sekiz akçe müteveli ve şeyh olanlar mutasarrıf ola deyu vakf-ı müşerü'n-ileyh esbağullahı te'âlâ a'leyhim hazretleri elfaz-ı dürerbâr ve takrir-i saret

(37) eshâmilerine hâtm-î hâtâm buyurdıklarına vech-i meşrûh üzerine sadır olan ikrarlarını müteveli-yi mumâ-ileyh bi'l-ı muvâcehe tasdik ve bi'l müşâvere tahkik idüb âhar-ı

(38) vakıf tamam olduktan sonra vâkf-ı müşaru'n-ileyh hazretleri 'î-adeyi kelâm edüp vakf-ı akar eimme-i meşâhir rıdvanallahû te'âlâ 'aleyhim ecma'in hazeratından

(39) pişvây-ı küll ve Râhmani sebab İmam-ı A'zam ve İmam-ı Efhm Ebu Hanife-i Kûfî 'aleyhi'r-rahme katında lâzım olmağın zikr olunan 'akarin vakfiyetinden rücu'

(40) idüb yine k'el-evvel mülkûme ilhâk itdim. Müteveli-yi merkum bana teslim eylesün deyu istirdâd eyledikde iş bu hakim-i tevk'i-refi'-i sadr-ı kitab 'anber nikab olan

(41) hakim-i hasım zuhurunda mürâfa-i şer-i şerif olduklarında müteveli-yî mumâ-ileyh dahi kendüye lâzım ve mahal-ı mülâyim cevab-ı bâ sevab tevcih ve 'âzim olub vakf-ı akar

(42) İmamâmeyn-i Hümâmeyn katlarında hususan ba'de't-teslim 'ale'l- müteveli-yi vakf lâzım kılınan olmak ile anların mezheb-i şerifleri üzere vakfiyetin

(43) sıhhat ve lüzumuna hükmi derim deyücek hakim-i mumâ-ileyh dahi ma'âli-yi canibeyn ve kelâm-ı fârîkaynda te'emmü'l-i enis ve fikr idüb canib-i hayr-i ibâr hakikat

(44) görüb vakfîyet-i akarın sıhhat ve lüzumuna hüküm idüp ve cem'i evkaf-ı rüsum-ı resm-i ma'lûme ve tarz'ı merkûme üzre vakf-ı sahih lâzım olub

(45) min ba'd nakz-ı vakfîyetine mehâll ve mahâll ve ihtilâl ve ibtâl mümteni'l-ihimâldir. Femen bedelehû ba'demâ semi'ahû fe innema ismühi 'ale'lezine yübeddilüne innallâhe semi'un 'alim ve icrâ'l-

(46) vakf-ı 'alel mülki'r- Rahim cerâ zalik hurrîre fi'l-yevmi'l hamis 'aşer min şehri Saferi'l-hayr.

B. BAYRAM PAŞA KERVANSARAYLARI

Kervansaraylar dönem itibariyle ana yollar üzerine kurulan, ticarî amaçla yola çıkan kervanlar için, hem yol güvenliğinin sağlanması hem de çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan büyük hanlardır. Bu hanlar Anadolu Selçuklu döneminde kale görüntüsü verilmek suretiyle şekillenirken, Osmanlı Devleti'nde dışarı ile olan irtibatı artıracak şekilde inşa edilmiştir.¹⁵³ Fakat Osmanlı döneminde en önemli iç sorunlardan biri olan celâli isyanları nedeniyle Anadolu harap olmuştur. İsyancıların tam anlamı ile bastırılmasından sonra Sultan I.Ahmed döneminde yolların güvenliği sağlanmış ve menziller yapılmıştır. Bayram Paşa kervansarayları da bu dönem anlayışı ile inşa edilmiştir.

1.Konya'da Yapılan Kervansaray

Sultan I. Ahmed zamanında başdefterdar olan Ekmekçioğlu Ahmed Paşa'ya 1613 (1021) yılında Halep Valiliği verilmiştir. Bu görev üzerine Ahmed Paşa Halep'e doğru yol alırken, Ereğli'de konaklamış ve burada bir han yaptırmaya başlamıştır. Fakat kısa bir süre sonra vefat ettiği için han tamamlanmamıştır. Kâtip

¹⁵³ Şebnem Akalın, "Kervansaray" **DiA**, Ankara 2002, c. 25, s.299-301

Çelebi *Cihannüma* adlı eserinde bu handan şöyle bahseder: ‘‘Ereğli’de Ekmekçioğlu Ahmed Paşa dahi bir han-ı cedide şürü edüp na-tamam kalmıştır’’ der.¹⁵⁴

Bayram Paşa da Bağdat Seferi’ne giderken Konya menziline gelmiş ve ordu atları otlatılmak amacıyla Ereğli’de çayırlandı. İşte bu sırada bitmemiş halde duran hanı görünce tamamlatmış ve bu tarihten sonra han Bayram Paşa Kervansarayı olarak anılmaya başlandı. Bu han 1677- 1678 yıllarına kadar işlerliğini korur bir vaziyetteydi. Hatta hanın tevliyeti için dönemin kadısı tarafından arz yazılmış ve uygun görüldüğü için kabul edilmiştir.¹⁵⁵ Nitekim bu han yakınında bulunan çeşme de buraya fayda sağlamakla birlikte, Hacı İbrahim Çavuş Vakfına bağlı olarak su yolculuğu nazırının tevcihi istenmiştir.¹⁵⁶ Fakat bu kervansaray daha sonraki yıllarda işlevini kaybederek bakımsızlıktan yok olmaya yüz tutmuştur.

1970 yılında İ. Hakkı Konyalı’nın yaptığı tespitlere göre muhasebe-i hususiye daha sonra burayı arsası ile birlikte 3500 liraya Demirci Ali Yücel’e satmıştır. Hanın ön tarafı yıkılmış olmasına rağmen ahır kısmının durduğu gözlemlenmiştir. Misafirhane bölümünde bulunan beş kubbeden dördü yıkılarak sadece ocakları kalmıştır. şunu da zikretmek gerekir ki; bu han bir karıştırma sonucu Cağaloğlu Ahmet Bey Kervansarayı olarak anılsa da kayıtlarda böyle bir belgeye rastlanmamıştır.¹⁵⁷

2.Tarsus’ta Bayram Paşa Kervansarayı (Çakıd Han)

Bayram Paşa Kervansarayı diğer adıyla Çakıd Han, Bayram Paşa’nın 1047 tarihinde Bağdat Seferi’nden önce inşasını başlattığı hayratıdır.

Bu kervansaray Anadolu’da sağ kol olarak ifade edilen Adana-Tarsus dolaylarında inşa edilmiştir.¹⁵⁸ Sultan Murad sefere çıkıp bu menzile ulaştığında hanın inşası henüz tamamlanamamıştı. Fakat buna rağmen Bayram paşa hanın içinde padişah ve maiyetine bir ziyafet vererek burayı padişaha hediye etmiştir. Hanın inşa tarihi 1047’dir (1638). Han ilk başlarda Bayram Paşa Han’ı olarak bilinse de, Çakıd

¹⁵⁴ Cengiz Orhonlu, ‘‘Bayram Paşa Kervansarayı’’, **Vakıflar Dergisi**, Ankara 1973, sayı.10, s. 200.

¹⁵⁵ BOA İE.EV 1088.

¹⁵⁶ BOA, C.BLD, 1184

¹⁵⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleriyle Ereğli Tarihi**, İstanbul 1970, s.559

¹⁵⁸ Cengiz Orhonlu, **a.g.m**, s. 200.

suyunun hemen yanı başında inşa edilmiş olmasından dolayı zamanla Çakıd Han olarak zikredilmeye başlanmıştır.

Bölgedeki Çakıd Suyu her daim coşkun bir şekilde akmakla birlikte, bu suya bakan han sert ve dik bir yamaca inşa edilmiştir. Ayrıca han 70 ocak haremli ve geniş bir ahıra sahiptir. Fakat içinde imareti yoktur. Etrafına köyler kurulmadığı için bölge olarak biraz تنها bir yerde olduğundan sadece yolcular tarafından kullanılırdı.¹⁵⁹ Bu kervansaray 17. yüzyıl için kullanılan yol güzergâhında olup, 19. yüzyıl da bu yolun seyyahlar tarafından pek kullanılmadığı bilinmektedir.¹⁶⁰

Bölgenin ıssız oluşu nedeniyle yol kesme ve eşkıyalık olaylarına sıkça rastlanıyordu. Bu nedenle 1723 tarihinde verilen emir ile hanın etrafını şenlendirmek amacıyla Dülek kalesi ve civarında olan başıboş reayanın hanelere iskân edilmesi istenmiştir. 1135 (1723) de ki hudut name ile hanın sınırları çizilmiş, Adana'ya 8 saatlik mesafede olduğu ve Tarsus sancağının kazasında bulunduğu belirtilmiştir.¹⁶¹ 1728 yılında ise başta Çakıd Han olmak üzere Dülek ve Çiftehan'ın tamirleri için keşif yapılmış ve buraların kaldırılmaları da tamir edilecekler listesi içine alınmıştır. 1729 yılında yapılan keşfe göre han içinde 25'er ocak olmak üzere, han müştemilâtı içinde bir cami, fırın, kuyu ve anbarlar bulunmuştur. Bunun yanında 3 adet ayak çeşmesi, kuyu ve vezirler için 2 adet özel odanın da olduğu tespit edilmiştir. Han hakkında ki en son belge 1282 yılına aittir. Kosun kazasına tabi olan Bayramlı köyünde caminin hitabet tevcihi gerçekleşmiştir.¹⁶² Han artık kullanılabilir olmasa da Camii ayaktadır ve işlevliğini sürdürmektedir. Ayrıca hanın çevresinin tekrar şenlendirilmesi amacıyla iskânı istenmiştir. Bugün ise Çakıd Hanın sadece kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir.

---

¹⁵⁹ Evliya Çelebi, a.g.e, s. 30.

¹⁶⁰ C. Orhonlu, a.g.m, s.202.

¹⁶¹ aynı makale, s. 204.

¹⁶² aynı makale, s. 204.

C.Eğridere Kalesi

1043 (1634) yılında Sofya'ya vali olan Bayram Paşa tarafından imar ettirilen Eğridere Kalesi, diğer adıyla Bayram Paşa Hisarı, bugün Ardino ismiyle Bulgaristan'ın Kırcaali ilinde bulunmaktadır. Eğridere Kalesi bölge itibariyle ıssız bir konumu şenlendirmek ve can güvenliğini sağlama amacıyla imar edilmiştir. Kale, etrafında çeşitli yapım onarım işlemleri gerçekleştirildikten sonra insanların da bu civara yerleştirilmeleriyle bir sancağa bağlanmıştır.

Daha önceden yapılmış olan bu kale, تنها bir yerde bulunma sebebi ile ihmal edilerek bakımsız kalmış, zamanla harap duruma düşmüştür. Dolayısıyla yüksek yerde oluşunu fırsat bilen eşkıyaların da sığınma yeri olmuştur. Eşkıyanın bu kaleyi mesken tutması, halkın can güvenliğini de tehlike altında bırakmıştır. Bayram Paşa buraya geldikten sonra vaziyetin can sıkıcı olduğunu anlamış ve şehircilik faaliyetlerine önem veren biri olarak hemen imar çalışmalarını başlatmıştı. Yapılan onarım işlemleri mevsimin sert oluşu da dikkate alınarak tamamlanmıştır. Nehir kenarında yer alan bu kale 10 adet şahi top ile donatılarak, iki yüz kadar askeri içine alan, başında bir komutanı bulunan muhafazalı bir kale haline getirildi. Ayrıca duvarları gayet yüksek olan bu hisar, içinde 50 hane, 1 cami ve mehter hane kulesini bulundurmaktaydı. Hatta bu mehterhanede her gece nevbet çalınarak yüksek bir ses ile gülbang-ı Muhammedî çekilir idi.¹⁶³

17. yüzyılın hem siyasi hem sosyal hayatın en iyi gözlemcilerinden biri olan, vakarlı bir devlet adamlığı yanında daha çok edebi kişiliği ile adından söz ettiren Nevîzade Atayi Rumeli'nin birçok yerinde kadılık yaptığı için, buradaki durumu daha iyi bilmekteydi. Zira Bayram Paşa'nın da halka bu denli hizmette bulunduğunu görüp, divanında ‘‘ Tarih-i İhyâ-yı Egridere Bâ-Himmet-i Bayram Paşa’’ adlı tarih kıtası ile çok uzun bir müddet sonra kalenin imar edilmesiyle ilgili bilgi verilmiştir.

---

¹⁶³ Seyit A. Kahraman-Yücel Dağlı, a.g.e., c.II, s. 780

Niçe yıldan berü Eğridere' den
Emn kaldırmış idi kantarayı
Her kenârında şikâf-ı hârâ
Açtı semt-i 'ademe pencereyi
'Âkıbet lâyh edip mülhem-i gayb
Hazret-i Âsaf'a bu hâtırayı
Yaptı bir kal'a-ı gerdûn-mânend
Zeyn idüp top ile her manzarayı
Verdi bir câmi' ile ana şeref
Katı hûb eyledi el-hak burayı
Gûş edip dedi 'Atâyî târîh
Yaptı Bayram Paşa Eğridere'yi (1043)¹⁶⁴

Sadece kale tamiri ile kalınmamış, şüphesiz padişahın da yardımıyla birlikte bölgenin âbad olunması için ilâvelerde bulunulmuştur. Böylelikle kaleye 6 meşid ve hamam yapılarak bir imaret sistemi oluşturulmaya çalışıldı. Nitekim insanları bu beldeye yönlendirmek için demirci dükkânları açılmış ve bu tarihten itibaren halk, en iyi demir işlemlerini buradan çıkarır olmuştur¹⁶⁵. Halkın güvenini ve sevgisini kazan Bayram Paşa bir bölgeyi şenlendirmek çok can güvenliğini sağlamıştır. Zira yaptığı faaliyetlerde sürekli merkez tarafından her zaman takdir edilmiştir.

¹⁶⁴<http://www.turkishstudies.com>, Müberra Gürgendereli, "Bir Rumeli Kadısı Olan Atâyî'nin Şiirlerinde Balkan Coğrafyası", s. 102.

¹⁶⁵ Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, a.g.e, c.II, s. 782.

Hırsızların yuvası olmaktan çıkıp, han hamam cami, dükkân ve askerleriyle birlikte küçük bir şehir halini alan Eğridere Hisarı, 1043 (1634) yılından itibaren bölgeye gelen ‘‘taze kan’’ edasıyla adından söz ettirmiştir. Nitekim bu imar çalışmalarından sonra Nevizade Atayi şu beyitleri yazmıştır :

‘‘Cenâb-ı Hazret-i Bayrâm Paşa

Güzîde Âsaf-ı sultân-ı devrân

Edip Eğridere der-bendini gûş

Zülâl-i cûy-ı lutfu oldu cûşân

Yapıp bir kal‘a vü bir hân-ı ‘âlî

Fiten ye’cücüne sed çekti el-ân

Yanında câmi‘ vü hammâm yaptı

Safâ buldu şeneldi ol beyâbân’’¹⁶⁶

Kale daha önce de belirtildiği gibi imar faaliyetlerinden önce eşkiyanın sığınma yeri idi. Ama tamir edildikten sonra da sık sık istila edilir olmuştu. Nitekim 1700’lü yıllardan itibaren bu durumun çok yaşandığı ve Paşa’dan kalan hayrat eserlerinin tahribata uğradığını biliyoruz. 1710 tarihinde Köstendil’e bağlı olan kale yine istilâya uğramış ve Bayram Paşa Camii, han, hamam mektep zarar görmüştür. Bunların tamir edilmesi ve maaş sahiplerinin ücretlerinin ödenmesi amacıyla 1710 yılı Köstendil cizyesinden yüz elli kuruş tayin edilmiş ve dönemin mütevellisi tarafından teslim alınmıştır.¹⁶⁷ Zira bu cizyeden ayrılan mebla sadece 1710 senesi için geçerli değildir. 1725 yılına gelindiğinde bu ödemenin düzenli olarak yapıldığını görüyoruz.¹⁶⁸ 1714 tarihinde henüz aradan dört yıl geçmişken kale bir kez daha

¹⁶⁶ Müberra Gürgendereli, **a.g.makale**, s. 103.

¹⁶⁷ BOA, AE.SAMD.III, 182/ 1122.

¹⁶⁸ BOA, AE.SAMD.III, 94/1137.

düşman istilâsına uğramıştır. Bu sefer şiddetin dozu fazla olmakla birlikte kale ve bölgede bulunanlar ciddi zarara uğramıştır. Bu sebeple Üsküp cizyesinden o seneye mahsus olarak yüz elli kuruş tahsis olunmuştur. Hatta ücretin otuz kuruşu Eğridere Tekkesi'nin fakirlerine ayrılarak onlara dağıtılmak üzere gönderilmiştir.¹⁶⁹ Ayrıca istilalardan hariç buranın onarım ve bakımlarına dair evkaf cabiliğinden her yıl yüz elli kuruş tahsil edildiği görülmüştür.¹⁷⁰

Bulgaristan yönetimine geçtikten sonra, halâ Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerden biri olan Ardino kasabasındaki Eğridere Kalesi'nin sadece kalıntıları günümüze kadar gelmiştir.

D. Sivas Çeşmeleri

Bayram Paşa 1637 sefer yolunda iken yaptırdığı hayratlardan biri de, Sivas vilâyetine yapılan çeşme ve burada bulunan diğer çeşmelerin tamiridir. Kuşkusuz insanlığın en büyük ihtiyacı suyu belli bir bölgeye getirerek halka ulaştırma, Osmanlı Devleti içinde ki dini etkinin gerçek hayatta ki uygulama şeklidir. Çünkü her daim savaşa açık olan bir dönemde yapılan kuşatmaların uzun süre kaldırılmaması, şehirde yiyecek ve su ihtiyaçlarını karşılama zorluğu ortaya çıkarmıştır.¹⁷¹ Ayrıca yapılan bu çeşmeler Osmanlı Devleti'nin en güçlü simgeleri arasında yer alır. Dolayısıyla cami, bedesten gibi hem dini hem sosyal ortamın içinde yer almakla birlikte, halkın bu yapılardan en kolay şekilde yararlanması amaçlanır. Bu nedenle çeşmeler çarşı, pazar han, hamam gibi halkın en çok uğrak yeri olan bölgede inşa edilir.

Çeşmeler bulunduğu bölgenin, caminin, çarşının veya mekânın adını aldığı gibi, banisinin ismi ve mevkisiyle de anılabilir. Bunlardan biri de Bayram Paşa Çesmesi'dir.¹⁷² Paşa Sivas şehrine geldiğinde şahit olduğu manzara karşısında halkın su problemini görünce, hemen bu sorunun bertaraf edilmesi için Sivas kadısına emir vermiştir. Bu doğrultuda çıkan hüküm ise şöyledir:

---

¹⁶⁹ BOA, C.EV., 253/1126.

¹⁷⁰ BOA, C.EV., 550/1249.

¹⁷¹ Ömer Demirel "Sivas Çeşmeleri", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Ankara 1992, sayı 3, s. 169.

¹⁷² aynı makale, s. 170.

Sivas kadısına hüküm ki:

Nefs-i Sivas'un câmi' u mesâcid ve çarşu vü bazar ve sâyir mahallât arasında vâkı' olan çeşmelere cârî olan suyu şehir sâkinlerinden olup mütegalibe tâyifesinden ba'zıları bilâ-izn fuzûlen evlerine su alup çeşmeler ihdâs itmekle kadîmden cârî olan çeşmeler mu'attal ve mecrâları harâb olmağla ahâlî-i vilâyetün su hususunda ziyâde muzâyaka vü zarûret üzere oldukları i'lâm olunmağla düstûr-ı ekrem Bayram Paşa *edâma'llâhü te'âlâ iclâlehü* hasbeten li'llâhi te'âlâ ve taleben li-merzâtihi'l-a'lâ kendü mâlıyla ta'mîr u ihyâ idüp kadîmden cârî olan cevâmi' u mesâcid önlerine ve çarşu vü bazar ve sâyir mahallât arasında vâkı' olan çeşmelere kemâ-kân icrâ itdürüp ahâlî-i vilâyet müntefi' olup min-ba'd kadîme muhâlif sonradan evlerine ve bâğçelerine su alanlara ruhsat virilmeyüp men' u def' olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

‘Buyurdum ki,

vusûl buldukda, bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü'l-kadrüm üzere amel idüp dahı husus-ı mezbûra bi'z-zât kendün mukayyed olup zikrolunan mâ'-i cârînün mecrâsı müceddeden ihyâ vü âbâdân olmağla bundan akdem cârî olan cevâmi' u mesâcid önlerine ve çârşû vü bâzâr ve sâyir mahallât aralarında vâkı' olan çeşmelere kadîmden cârî olduğu üzere icrâ itdürüp min-ba'd kadîme muhâlif bilâ-izn ü bilâ-temessük evlerine ve bâğçelerine su alup çeşme ihdâs idenlerin su virilmeyüp men' u def' eylesin. Memnû olmayanları yazup arzeyelesin ki sonradan emr-i şerîfüm ne vechile sâdır olursa mücebiyle amel eylesin ve kadîmden cârî olan çeşmelerden fazla su kalur ise şehir içinde suya muhtâc olan mahallere çeşmeler ihdâs idüp icrâ itdüresin. Şöyle ki; ahz ü celb sebebi ile ruhsat virilüp yine evlerine su virildiği istimâ' oluna, mes'ûl ü mu'âteb olman mukarrerdür; böyle bilesin.’’¹⁷³

Bu emirden sonra yapılan hizmet sonucu Sivas şehrine Meraküm Dağı'n dan gelen su ile 40 seneden beri harabe bulunan çeşmeler tamir edilmiş ve müsait olan yerlere de yeni çeşmeler inşa edilmiştir. ‘‘Bayram Paşa bu hizmet ile 72 mansura suyun 59 çeşmeye dağıtılmasıyla olağan üstü bir su şebekesi meydana

¹⁷³ BOA, MHD 87, s. 99 hk. 297.

getirmiş idi.¹⁷⁴ Bunun yanı sıra 4 zaviye, 13 mescit, 4 çarşı- pazar, 4 mahalle, 1 mektep ve şehrin ileri gelen ayan- eşraf konaklarıyla birlikte yol ve tarlalara dağıtılmakta olan suyun, şehir içinde ki timar ve iskan da önemli rol oynamıştır.¹⁷⁵

Ayrıca şehir tarihi açısından baktığımızda Bayram Paşa'nın bu hayratı 17. yüzyıl için çok önemlidir. Çünkü 16. yüz yıl boyunca kesintisiz devam eden imar faaliyetlerinin, 17. yüzyılda durmuş olmasına karşılık sadrazamın bu eseri ve vakfi sayesinde Ali Baba, Şeyh Şemseddin, Şeyh Çoban gibi bazı zaviyeler gibi diğer çeşme ve suyollarının tamiri ile bazı eserlerin günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

E. Diğer Hayır Eserleri

1. Bulgurlu Mescidinin Minberi

Üsküdar'a bağlı Bulgurlu semtinde yer alan mescidin bânisi Mehmed Ağa'dır. Fakat mescidin minberi Vezir Bayram Paşa tarafından konulmuştur. Zamanla Bayram Paşa evkafı içinde yer alarak hatip tevcihi buradan yapılmıştır.¹⁷⁶ Günümüze kadar ayakta kalabilen bu yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrolünde 1992 yılında geçirdiği iki yıllık restorasyon sonrası 1994 yılında tekrar ibadete açılmıştır.

2. Otakçılar Mescidinin Minberi

İstanbul'un Eyüp semtinde yer alan bu mescidin bânisi, Fethi Çelebi olarak bilinen Fethullah Efendi'dir¹⁷⁷. Minberi vezir Bayram Paşa tarafından konulmuştur. Ayrıca buranın hatip tevcihi de Bayram Paşa evkafından yapılmıştır.¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ Ömer Demirel **a.g.m.**, s.172.

¹⁷⁵ Ömer Demirel, "Osmanlı Dönemi Sivas Şehrinde Sur, Saray, Mahalleler ve Sosyo-Kültürel Eserler" **Tarih İncelemeleri Dergisi**, İzmir 1997, c. XII., s.114

¹⁷⁶ BOA, C.EV. 518/ 1178.

¹⁷⁷ Ayvansarayi **a.g.e.**, s. 369.

¹⁷⁸ BOA, C.EV. 392/1157; BOA., C.EV., 394/ 1157; BOA, HAT, 1580/ 1245.

3. Kepekçiler Mescidinin Minberi

Banisi Kepekçizâde Muhyiddin Kadî Mehmed Efendi olup, mescidin minberi Vezir Bayram Paşa tarafından konulmuştur.¹⁷⁹

4. Erdebil Tekyesi Minberi

Kurucuları Şeyh Sinaneddîn ve Şeyh Yusuf ibn-i Hızır Sünbül Efendi olup, minberi Sadrazam Bayram Paşa tarafından konulmuştur.¹⁸⁰

5. İsa Fenari Mescidinin Minberi

İsa Fenari tarafından yaptırılan bu mescidin minberi sadrazam Bayram Paşa tarafından koyulmuştur.¹⁸¹

6. Hasköy Bayram Paşa Dergâhına Çeşme

Yapım yeri ve tarihini bugün tam olarak tespit edemediğimiz ama arşiv kayıtlarına göre 1324 (1907) yılına kadar varlığını sürdürmüş olan bir dergâh ile karşılaşırız.¹⁸² Bu kayıtlara göre dergâh içinin düzenlenmesi ve kurşunlarının tamiri istenmiştir. Ayrıca burada Bayram Paşa'ya ait bir de çeşme bulunmaktadır. Fakat bu çeşme önüne bir manav dükkânı açılmak suretiyle çeşme duvarına zarar verildiğinden bu manav kaldırılmıştır.¹⁸³

7. Esirpazarı Mescidi

Çemberlitaş, Atikalipaşa Camii civarında olup, günümüze kadar gelememiştir. Aslında bânisi Gülnuş Emetullah Sultan olarak bilinmektedir. Fakat bazı kaynaklar ise bu mescidin Bayram Paşa tarafından yaptırıldığı zikredilir.¹⁸⁴ Fakat kayıtlara göre imam atamaları Bayram Paşa Vakfı adına yapılmıştır.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Ayvansarayî a.g.e., s. 240; BOA., C..MF., 84/1205.

¹⁸⁰ **aynı eser**, s. 84.

¹⁸¹ M. Süreyya a.g.e., c. III., s. 721.

¹⁸² BOA, ŞD., 178/1324.

¹⁸³ BOA, ZB, 26/1323.

¹⁸⁴ Tahsin Öz **İstanbul Camileri**, TTK, Ankara 1987, c.I, s. 52.

¹⁸⁵ BOA, C..EV., 84/1210.

SONUÇ

Sadrazam Bayram Paşa 17. yüzyılın ilk yarısında birçok olumsuzluğun yaşandığı dönemde devlet kademesinde bulunan devlet adamlarından biri olmuştur.

Hayatının ilk yıllarına dair kısıtlı bilgilerle yetinmek zordunda kalsak da, İstanbul'da doğduğunu ve aslen Amasya'lı olduğunu biliyoruz. Kendi döneminde öne çıkan diğer sadrazamlar kadar olmasa da hızlı yükselişe geçmiştir. Zira turnacıbaşyken yeniçeri kethüdalığına yükselmesi aynı zamana tesadüf eden I. Ahmed'in kızlarından Hanzade Sultan ile evlenerek padişah damadı olması ilk adım olarak sayılabilir.

Üç padişah gören paşa, sadrazam olana kadar geçirdiği süreçte devlet içinde meydana gelen kargaşaları barışçıl yönü ile önlemeye çalışmıştır. Onun vakarlı duruşu diğer kritik görevlerin kapısını aralamıştır. Nitekim onun bu tavrı coğrafi olarak çok önemli bir mevkide bulunan ve Haremeyn'nin muhafazasını sağlama konusunda kontrol bölgesi olan Mısır Valiliği sürecini başlattı. İki yıllık görev sonrası Rumeli'de bulunan Paşa adaletli siyaseti ile göz doldurdu. Burada en önemli icraatı halk merkezli siyaset izlemesidir. Bu sayede merkezin dikkatini çekmiştir. Bayram Paşa'nın çalışmalarını yakından bilen padişah IV. Murad muhtemelen böyle birinin yanında olması gerektiği düşüncesiyle kendisini yanına aldırarak divan-ı hümayun vezirleri arasında yer almasını sağladı.

Bayram Paşa ile alâkalı gözle görünür ilk özellik daima uzlaştırmacı tavrı izlemesidir. Çünkü ansızın çıkan karışıklıklarda bu tavrı takınarak hareket etmiştir. Bunlardan en önemlisi yeniçeri ve sipahi kavgasını önleyerek devleti içten yıkabilecek mutlak bir felâketi önlemiş olmasıdır. Yine yaşadığı dönemin şeyhülislâmını padişaha affettirme çabaları onun haris bir zat olmadığını göstergesidir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, padişah emri doğrultusunda sonu katledilmekle biten işleri de vardır. Bunlardan en çok bilineni ve tartışılanı asrın büyük cevheri olan Nef'î'nin katli meselesidir ki IV. Murad'ın verdiği emir doğrultusunda katledilmiştir.

Bayram Paşa görev kademelerinde yavaş yavaş sadrazamlığa yükselirken en önemli kazançlarından biri halk merkezli bir görüş benimsemiş olmasıdır. Aslında vali iken bulunduğu bölgeyi adaletle düzeltmenin yanı sıra coğrafi olarak da âbâd etme yoluna gitmiştir. İlk olarak Sofya’da bulunan Eğridere bölgesinde yaptığı çalışmalar ve kurduğu imaret sistemi dahilinde imara tabi tutmuş ve ıssız olan bölgeyi yerleşim alanı haline getirmiştir.

Sadaret Kaymakamı olduğu sırada İstanbul’u gece konu tipi yapılarını belirlemek için teftişe çıkan paşa ve heyeti bu durumda pek başarılı olamasada İstanbul’un çehresini değiştirecek işler yapmışlardır. Ancak uygulama sırasında halk gözünde “gaddar” biri gibi gözüküştür. Çünkü birçok kaçak yapı ortadan kaldırılmıştır. Bu teftiş sırasında surlar dikkat çekmiş bakımı ve onarımı yapılarak beyaza boyanmıştır. Nitekim padişah İstanbul’a giriş yaptığında onu ilk bu beyaz surlar karşılamış ve durumdan memnun olarak Bayram Paşa’nın değeri bir kat daha artmıştır.

Sadrazam olduğu dönemde sefer sırasında geçtiği yerlerde halkı ve bölgeyi gözlemlemek suretiyle devlet hazinesine dokunmadan, yaptığı hayırlar vardır. İnsanlığın var olduğu ilk günden itibaren yaşamayı sürdürmesi için olmazsa olmazı olan suyun o dönemin şartlarına göre temin edilmesi daha zordu. Hem Allah’ın rızasını kazanmak, hemde insanların ihtiyaçlarını gidermek adına Amasya’da yaptırdığı su kanalları ve Sivas’ta yaptırdığı çeşmeler mevcuttur.

Kayseri’de bulunduğu sırada yaptırdığı mevlevihane hem dini açıdan halkın yararlanması açısından yaptırılmış olsada dikkat çekici bir diğer husus dönemin şii tehlikesine karşı konulmak düşüncesinde taşımaktır. Nitekim bu dönemde Anadolu’da yaptırılan mevlevihane vb. türü eserler hayır amacının yanında bu tür tehlikelerin önünü kapatmak içinde kullanılmıştır.

Tarsus’da yaptırdığı ve Konya’da yarım kalan bir kervansarayın yapımını tamamlattığı eserlerindeki göz önüne aldığımızda genel olarak Anadolu’nun muhtelif yerlerinde ki bölgeleri yerleşime açık hale getirme çabasını anlamaktayız. Tüm bu verileri göz önünde bulundurduğumuzda Bayram Paşa sözüne itibar edilen iyi bir devlet adamı olarak çalışmasının yanı sıra aslında çok iyi bir bayındırlık bakanı

olarak çalışmıştır. Çünkü bulunduğu bölgede ihtiyaç duyulan bakım onarım faaliyetlerinin yanında insani ihtiyaçlara yönelik yaptırımlar bu çıkarıma varmamızı sağlıyor.

Bayram Paşa'nın yaptırdığı en önemli eserlerden biri ise bugün hâlâ ayakta olan Haseki'de kendi ismiyle anılan Bayram Paşa Külliyesi'dir. 17. yüzyılın küçük ama işlevli bir eseridir. Biz bu eserin temelini oluşturan vakfiyesini değerlendirerek bulunduğu dönemin sosyal devlet anlayışı ile külliye içerisinde meydana gelecek işlemlerin ne olduğunu ve nelere dayandığını görmüş olduk. Ayrıca bu külliye kurulduğu mevki itibarıyla iyi bir kesişim noktasında bulunması etrafında ki Haseki Sultan ve Cerrahpaşa külliyelerinden beslenerek onlardan geri kalmamayı sağlamıştır. Nitekim bunu iyi bir medreseye sahip olması ve devamlı atanan şeyhlerinden anlıyoruz. Ayrıca bünyesinde bulundurduğu tekke de birçok tarikata ev sahipliği yaparak, özelden genele hitap etme ve mensubu olduğu tarikatın ne olduğu farketmeksizin ortak bir paydadan halka seslenme söz konusudur. Bu tür yapılanmalarda meydana gelen en ilginç durumlar ise menkıbeleşen hikâyelerin ortaya çıkmasıdır ki bu külliye de kekeme çocukların tedavi edildiğine dair bilgileri paylaştık. Külliye 1995 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kullanım hakkını şehir içindeki yerel bir vakfa vermiştir. İyi bir restorasyondan geçen külliye bugün ise Hanım Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından faaliyet vermektedir.

Genel olarak çizdiğimiz tabloda sadrazam Bayram Paşa'nın hayatını, devlet işlerinde ki icraatlarını ve yaşarken yaptırdığı eserleri işledik. Bu doğrultuda ki yazdığımız biyografimizde 17. yüzyıla dair hem şahsi bir yaşamı anlatmış, hemde dönemin devlet plânlaması, işleyişi ve halkın bakış açısını yansıtmaya çalıştık. Eserleri kısmında belirttiğimiz külliye bölümünü anlatırken genel bir çalışma yapmak suretiyle ile bu külliyelerin vakfiye adı verilen belgelerde yazılı olan şartlar doğrultusunda şekillendiğini ifade ettik. Ancak bu külliyenin mensubu olduğu vakfın muhasebe kayıtları vb. gibi evrakları da tek tek incelenip değerlendirilmesiyle daha geniş çalışmalar ortaya çıkacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

1)Başbakanlık Osmanlı Arşivi

AE. SOSM. III. : 59

AE. SAMD. III. : 94, 182

AE.SMST.II. : 13

C. BLD.: 49,132, 1184

C. EV. : 140, 169, 172, 211, 253, 291, 391, 392, 394, 550, 518

C. MF. : 9, 40, 84

D. : 947, 6487

EV.d. : 13457

HAT: 1580

İ. EV. : 71, 1088, 1318, 1324,

KK.T: 388

MAD.D. : 333

MHD. : (87 numaralı defter): 58, 61, 63, 68, 74, 88, 99, 100, 144, 165

ŞD. :178

TT.d. : 759

ZB. : 26

2) Topkapı Sarayı Müzesi: envanter no: 37

Kitabi Kaynaklar

Ahmed Raşid, **Tarih-i Yemen ve San'a**, İstanbul 1291.

Akalın, Şebnem, ‘Kervansaray’, **DİA**, Ankara 2002, c. 25, s.299-301.

Akkuş, Metin: ‘Nef’î’, **DİA**, İstanbul 2006, c.32, s.573.

Akkuş, Metin: **Hicvin Ankalari Nef’î ve Siham-ı Kaza**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Andresyan, Hrand D.: **Polonyalı Simeon’un Seyahatnamesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1073, İstanbul 1964.

ATAÎ, Nevizade: **Eş-Şakaik-i Numaniye ve Zeyleri II.**, Haz.Abdülkadir Özcan) Çağrı Yayınları , İstanbul 1979.

Bayır, Önder: **Sultan Dördüncü Murad’ın Hatt-ı Hümayûnları**, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.

Bilge, Mustafa Lütfü: Haseki’de Bayram Paşa Külliyesi Vakfiyesi”, **Osmanlı’nın İzinde**, Haz. Feridun M. Emecen- İshak Keskin- Ali Ahmetbeyoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, c. 1, s. 269-294.

Çayırdağ, Mehmet: ‘Kayseri Mevlevihanesi”, **II. Milletler Arası Osmanlı Devleti’nde Mevlevihaneler Kongresi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya 1996, sayı 2, s.92.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa: ‘Külliye’, **DİA**, Ankara 2002, c. 26, s.542.

Danişmend, İsmail Hami: **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, c. III

Demirel, Ömer: ‘Sivas Çeşmeleri”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi**, Ankara 1992, sayı IV, s.169-178.

----- ‘Osmanlı Döneminde Sivas Şehrinde Sur, Saray, Mahalleler ve Sosyo-Kültürel Eserler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, İzmir 1997, c. XII. , s. 95-124

Durmuş, İsmail: ‘Tabakat”, **DİA**, Ankara 2010, c. 39, s.288.

Emecen, Feridun: ‘‘Fahredden Ma’noğlu’’, **DİA**, Ankara 1995, c.12, s. 80.

Erünsal, İsmail: **Kuruluştan Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1998.

Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Haz. Orhan Şaik Gökyay, YKY, İstanbul 1996, c. I.

Eyice, Semavi: ‘‘Kasım Ağa’’, **DİA**, Ankara 2001, c.24, s.539.

Gürgendereli, Müberra: ‘‘Bir Rumeli Kadısı Olan Atayı’nin Şiirlerinde Balkan Coğrafyası’’, **Turkish Studies**, s. 102-103.

Hammer, Joseph Von: **Büyük Osmanlı Tarihi**, Haz. Mümin Çevik- Erol Kılıç), Üçdal Yayınları, İstanbul 1990

Hasan Beyzade Ahmed Paşa, **Hasan Beyzade Tarihi**, Haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK Ankara 2004, c. III.

Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, Hikmet Matbaası, İstanbul 1924.

İlgürel, Mücteba: ‘‘Celâli İsyancıları’’, **DİA**, İstanbul 1997, c.7, s. 25.

İnalçık, Halil: **Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

----- ‘‘Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış’’, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Balkan Ciltevi, Ankara 1999, c. 1., s. 110

Jorga, Nicologe: **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Nilüfer Epçeli Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

Kahraman Seyit Ali- Yücel Dağlı, Evliya Çelebi Seyahatnamesi , **YKY**, c. II-III.

Karapaça, Hatice: ‘‘Kayseri Mevlevihanesi Vakfı’’, **Erciyes Fikir-Sanat Dergisi**, Kayseri 1983, sayı 68, s. 32-34.

Kâtip Çelebi, **Fezleke**, Haz. Zeynep Aycibin basılmamış doktora tezi, İstanbul 2007, c.III.

Koçu, Reşat Ekrem: ‘‘Bayram Paşa’’, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1961, c. IV, s.2302-2309.

Konyalı, İbrahim Hakkı: **Abideleri ve Kitabeleriyle Ereğli Tarihi**, İstanbul 1970.

Kumbaracılar, İzzet: **İstanbul Sebilleri**, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

Küçükdağ, Yusuf- Osman Eravşar, ‘‘Kayseri’de Bayram Paşa Mevlevihanesi’’ **Uluslar Arası Düşünce ve Sanatta Sempozyum Bildirileri**, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi 2006, s.599.

Küçükdağ, Yusuf: ‘‘Kayseri’de Bayram Paşa Mevlevihanesinin 1912’de Onarımı’’, **Türk Tasavvuf Araştırmaları**, Çizgi Kitapevi, Konya 2005.

Külçe, Süleyman: **Şair Nef’î Neden ve Nasıl Öldü?**, Nefaset Matbaası, İzmir 1973.

Kütükoğlu, Mübahat: **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, TTK, Ankara 2000.

Naima Mustafa Efendi, **Tarihi Naima**, Haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2007, c.II.

Nayır, Zeynep: ‘‘İstanbul Haseki’de Bayram Paşa Külliyesi’’, **İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya Armağan**, TTK Yayınları, Ankara 1976, s 397-410.

Orhonlu, Cengiz, ‘‘Bayram Paşa Kervansarayı’’, **Ankara Vakıflar Dergisi**, Ankara 1973, sayı 10. s. 199-218.

Osmanzâde Ahmed Taib, **Hadikatü’l-Vüzerâ**, Haz. Mehmet Arslan, Kitapevi, İstanbul 2013.

Öz, Tahsin: **İstanbul Camileri**, TTK, Ankara 1987, c.1.

Özcan, Abdülkadir: ‘‘Tabakat-Osmanlı Dönemi’’, **DİA**, Ankara 2010, c.39, s.300.

Özçelik, Mustafa: **Evliya Çelebi Seyehatnâmesi’nde Mevlâna Mevleviler ve Mevlevihâneler**, Rûmi Yayınları, Konya 2012.

Özgüdenli, Osman Gazi: ‘‘Vakıfiye’’, **DİA**, İstanbul 2012, c.42, s. 466.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB Yayınları, Ankara 1972, c.II, s. 414-415.

Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, c.II.

Sahillioğlu, Halil, ‘‘Dördüncü Murad’ın Bağdat Seferi Menzilnamesi’’, **TTK Belgeler Dergisi**, Ankara 1965, c. II, s. 15.

-----**Seyahatname**, Haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, YKY, c. II-III.

Solakzade Mehmed Hemdemi, **Solak-zade Tarihi**, Haz. Dr. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları no 1089, c. II.

Süheylî, **Tarih-i Mısır-ı Cedid**, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu no: 705.

Süreyya, Mehmed: **Sicill-i Osmani**, Haz. Mustafa Keskin, Ayhan Öztürk, Ramazan Tosun, Sebil Yayınevi, İstanbul 1996.

Şeyhi Mehmed Efendi, **Eş-Şakaik-i Numaniye ve Zeyleri IV**. Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

Topçular Kâtibi, **Abdülkadir Efendi Tarihi**, Haz. Ziya Yılmaz, **TTK, Ankara 2003, c.I**.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, TTK, Ankara 2007, 3.bs, c.II.

Ünver, Süheyl: ‘‘Türk Mistik Folklorunden Bir Sahife Bayram Paşa Kekemeleri’’, **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi**, Tıp Tarih Kürsüsü, İstanbul 1973, c.IV, sayı 1, s.92.

Yıldırım, Ergün: **Bayram Paşa Külliyesi: Bir Osmanlı Toplumsal Kurumlar Modeli**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2005.

Zinkeisen, Johan Wilhem: **Osmanlı Tarihi, Çev. Nilüfer İmparatorluğu** Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, c2.

**BAYRAM PAŞA KÜLLİYESİ'NİN TIPKI BASIM
VAKFİYESİ**

2
 افتتاح کلام زیبا و عجب و ابتداء مقال مناسب
 مفارقه مقتضای حال حمد الکریم و مال
 اولاد ملک ذوالجلال و شکر واقف کل حال
 اولاد سلطان انزال امر جل و ملکه و سلطانه
 و عمره و احسانه پس هر مفتح کلام بیع النظام
 سلسبیل انتظام که ذکر جمیل خالق الامم ایله
 ترین اولمایه و هر مبداء مقصود و مراد که
 سپاس بی قیاس و ملک عالم و نزاع علی الاطلاق
 خاص و عام بر این شرح و تلویق قلمایه مانند
 نخستین ضیاء بخش بن رفیق و اثر و شکر جنباً
 کتاب مستطاب و خطاب صحت نضای عنبریت
 نقاب که شکر نعمت جناب هاب ملائک
 بلرتباب ایلته صیف و تحسین اولمایه پیشال
 سوق و حکم و تسجیل خیر اسفاد و تعطیل
 اولوب محل اعتبار و قبوله و کینز اول
 صانع حی و قیوم نور بخش و صاحب بخور و جود
 قباب فلان زهره مبدع بساط معابد سامه
 جامع جهات ظهور و وجود فایض انواع عنایا

وجود جراح افزون و در دست کباب
 آنور مسئله حیات و مات ناظر اعمال
 روز جزا هادی طریق مستقیم خالق جنای و نعم
 پادشاه بی وزیر شهنشاه بی شبیه نظر 3
 ناظم نظم محکم عالم موجود طرز نشخواری
 منتهی نام و جمیع صور کاتب خاوند قضا و قدر
 ملهم و اهرام العزیز نکتی در این حکم که لایب
 جلاله و عمر و اوله حضرت تک در کاه اقدس
 و ابر کاه مقدس لرینه هزاران هزار عجز و انکسار
 و تذلل و افتخار ایله عز و اولون که قدرت کامله
 و ایزد شامله بجهله جمیع موجودات و اهل مخلوقا
 بیابان بی پایان عدد در شهرستان و نکارستان
 وجوده کتوب انعام و احسان بی بدیع انسانی
 شرف خطاب و فخر کاتبه لایق و سایر کاینات
 و باقی ممکنات فایز ایدوب طریق قیوم و صراط
 مستقیمه هدایت اتمک چون ذوات فکریه
 للصفات و نفوس نفیسه السموات و الارض و کل خلص
 عبادت در بعضه مرتبه علیه نبوت و بعضه
 منزله سینه رسالت احسان ایلدور خاتم الانبیا
 محمد مصطفی علیه الصلوات و الهی و السلام
 حضرت زین العابدین سعاد و با برنی جمله انبیا

و افضل و زهراء اصفيا كه در
آيد و بظهور سعادت و رفاه از
رابع او ان ممدوم و اصناف و صلوات ممدوم
و هر عالمان و ظلمت ضلالت ممدوم و هر بنوع ايد
هيات نبوت و رسالت ممدوم اول و بنوع المخرج
مبين ختامه و عمارت مباني شرح منين اختتامه
از بزي و در بنوع اديان سابقه بنوع و اختتامه
قيام ساعت و ساعت قيامه ديگر را بچ ايد و ب
امتنان بعضيك قلوب بنوع فضلك و بغير ايد و ب
ايتمكلمه صاحب ابي واجتهاد و بعضي قوت
و سطوت ايد و لائق هر سلطنت ايد و ب رغب
غرا و جهاد اتمكلمه شرح بنوع اجمال و در بنوع ايقا
و كلمه الاهيه بي علا ايلوب جهانك هر ري
بر جهان باني و عدل و داد و نيت و كفا ايد
صاحب قرآني و لائق سلاطين عدلان اتمكلمه
مد الله سلسله سلطنتهم الى اقران الزمان حضرت
عالياتني جمله سلاطين روي زمين و جميع
خاقانير و ائمه ائمه و اعظم و اعلى و عظيم
اسم و اهل ايلوب و زهراء و الامام و وكلاء
اصف احشام ايلوب و ايلوب و است جين و بنوع
مهموم و سبب سعادت ناصيه عز خا صيه ايلوب

مرفور ايد و بچ احكام معالاي احسان خيرا
حسانت اولان انشاء مباني مترانه مصروف و
معاني صدقانه معطوف ايلوب اسكن ايلوب رجاء
و جلال و اسباب خلوص و دولت و اقبال الذي
مرفور و انواع خير و احسان الذي نامحسوس الذي
غروه و نقي و زهراء مرفور اولان رضاه رحمة الله
و روحانيت روح برفوج رسالت بنوع حضرت زهراء
واسطه و افيه و وصول و وسيله كافيه حصول
ايقا و بجز مال جلال فرخنده قال ليرطب خاطر
و صفاء بال بلم في سبيل الله الغني المتعال بذلك
ايلوب رجاء دين و اعلاءه شرح مبين ايلوب فان
نافاه عرصه عالمي اصناف و اوقاف ايلوب معوم و ب
ايلوب مدارس و صناعات و بنا و زوايا و معابد ايلوب
و احيا ايلوب ترتيب و ظايف و جهان و نجيب
اهل مرات و غلات اتمكلمه ثمرات احسان الذي ف قران
ضعفايه و اصل و حسانت حسانتني ثمرات
علا و صلواته كافي و كافل و ايلوب فالجرايه اتمكلمه
و تعالي و لشكره عمر نور لا و ايلوب لائقه ان
اياه كالا اذنك قد كان لذي العقل محالا
و صلوات صلوات في غايه و تحف بخيار علي التمام
اسم شريف ايلوب سابقا لبا و با ايلوب و ذكره و كرم ايلوب

ما نهره نادان شمع حج انبیا و سید
 بیا هم پر زنده نری مجرور زنده نری
 سلطان انبیا و صل هادیان قوم سید و اصل
 فایز حسین مقصود با دین کویین سوسن ظن
 شرف از هر حسین قطب فاک رسالت مرکز کربلا
 اصالت تفسیر مفداوات آفرینش مقدمه نتایج
 دانش و پیش مقصد از عالم ارواح مظهر الهی
 عالم اشباح در حج در فصاحت و بلاغت
 در هیچ ملاحت و صباحت جامع علوم الهی
 و آخرین خاتم انبیا و مرسلین زوی خدای
 علم و کان الطاف تعالی الله چه الطاف است
 دانش معرفت ابراهیم فالک زبان در مقام اعرفناک
 افرین فریب اله صاحب ترابع الله جامع حج
 صفات صفا حاوی جمله حجات و فایز خاتم
 لاضطفا ابوالقاسم محمد مصطفی صلوات الله
 و سلامه و اذکر شیخ الشریف نظام العالمین
 حضرت زین العابدین و مشهد معطر زین
 لهذا و انوار که لسان مستعدان مدرسه بیلا
 و بیان مدح جناب رفیع الشانند عاجز
 مجال و زبان معجز بیان محمدان دار الحدیث
 و عرفان و صفات منبع العنوانند در آن

ادب

ادب ساکنان نرو بنزهت و نهان
 حلیل الشانند هر نه در طباب و کسار و
 صوفیان کجی کرار انسدلم تفصیل صفا کمالک
 اکالی مجال و توضیف اواجالند کماله عقل
 جمیع اهل کمال بی مجاله
 بارز علی سیدنا جبارک صلوة تکالی و یوداک
 واجعله شیخ و شیوه یزیدی واجعل الی یزیدی
 و در ره ضول الهی و غر غفران نامتناهی زهره آل و احقا
 و رفقه اتباع و احباب و خلفا عصری و وزیر اعدای
 لرواح شریفه لربنه تبار و یثار و انوار که هر ی
 بانهم اقتدایم امتدایم من جیفه زار و بنه عالمین
 و خانقاه صفوت بناه شرع مبین الهی و شیخ جلیل
 المقدار و هر شد کمال مدارجه ابدال الدهر
 بارضای تمام از خدایان در روزی

حضرت زین العابدین
 علیه السلام

ما نضره هذا الكتاب المستطاب و حواء و استحقاقه من مطبوعه و فخره من مطبوعه
 علی الصلوة علی من ارسلنا من قبله من ربه و حواء و استحقاقه من مطبوعه و فخره من مطبوعه
 و تعیین المصادر و تعیین الشرح و طبع الحج المبرور المبرور المبرور المبرور
 المشرف لکرم و التام مع تمام ظل الله فی العالمین الوافد الوافد علی قدم الطایفه
 البنا و اجده فی هر زمانه تعالی حسب الاستطاعه لا زال با ت وجوده فی
 ساجده القبول متلو و لغو شده و فی مطبوعه صفح الی و کس غوده
 صح کلامی و وضع جبهه بین بری و الی فصنت فیه بالصیح و اللزوم
 المصروف العموم فضا و اقع علی زکس الاثنا و مقرونا بالاعلام و الاطهار
 متحلی بحیة الصیح و الساد و محتاج من بنو القصور و انفس الاعالی
 بالکمال الجاری بین اساطین و الاجنهار و واقفا علی الزمان الواقع
 بین سلاطین المهدات و الرشا و جعل الله جبهه کورا و ضمه و
 منقذ الفقیر ابو الفضل محمود ابن المولی الحرم محمد الشیرازی
 القاضی بدوا لکتابه بکتابه
 عفی عنها

8
بوجوه مختلفه شرعیه الطاری و غیره
مرعیه المطاری که مصدر معانی یعنی النیان
و مظهر معانی منبعه النبیان در بوضیحه جلوه
شروعیت شعاردن اشعار و در بقده سینه
خفیت دنازدن اخبار ایدر که ارباب بصایر
سلیقه و احکام طابع مستقیمه در مراتب
ضمیر منیر لیدر با هر روشن و مشکافه خاطر
خطیر لری فاقده ظاهر و مبین در که ابتداء
ذوات خفایقه شرح حکمت و اختراع طابع
خلاقیت اصل صلحت معرفت و عبارات
خالق العباد و تفکر و تدبیر مبداء و معاد بین
هر اقله لایحه و سر عقل کامل از و منجای مبداء
بقدر القدره نور معرفت ایلد قلبی مشغول
و بوسع الطاقه طاعت و عبارات فالنبی مشغول
ایدوب تحصیل صفات صفتیه قدسیه
و تکمیل ممان سمیه انسیه در صوفیه مقدمه
و بذل بدسو ایلدیه و حال حیانتد مال ممان
و معاد و معاد لری تدبیر و مزجیه آخر طایر البقا
لری لری بوزار فنا و مدار عناده اعتداعتاد و
اعداد ازادی تفکر ایلدیه و امان زمان نابکار
ناهماره انانیمیه و ادوار بد الطوارح در ذمیره

طبا

طیانیمیه و اقبال منال خالاد ابار روزگار
کاری پایدار صانیمیه و هواداری دار غدار
نااستواره اللانیمیه نهر لایحه هر قهر لایحه
جیلد و آل و در هر جور کفی مکر و احبیل
مالی مالال ایلد مالی و جانک و حیره نروالی
متوالی سروری نرویا حیر و غول اول
عزیزی غزلنده عیان ذاتی الذمده نهان
نعیمی نعمتی ایلد هر محتوی ایلد مضمی ممبر
نرمی بی حاصل نهانی مستعمل سمنال اقبال
تند و مرکب قبا لایحه سر اسر آتش دست کج
دامنه از کوناه عیش و عشرتی هر لایحه ایگانه
ای که در نعمت و ناریجه از غره مشغول
که بحالست در نری حله ما کان خلود
سزفسک به مقدار زمان بقای بی منقضى
وده سر آمدنک فنانی قریا جل و قنضی اولون
نصوات دولت مافع ممان و نرسطوت
سلطنت دافع وفات قضاء انزل نه در و نافع
انقضاء اجله ندر آب و هوا مافع اگر کفایه خیر
متعال تقدیر بی دروغی اجله ندر خواجه فی
اجل الاحمال اولیدی نهر انبیا و فرقه
اصفیا خصوصاً افضل انبیا و مرسلین

صوم خطای مستطاب و امر سلنا اولاً
رحمة العالمین جناب رفعت بناه سالت
دستگاه لریا اولی دری نظم و او کانت
الذی بناه و هو الواحد لک ان رسول الله فیها محمداً
چونکه دست اجل ز جنت و جدال بیده مجال
خلاص مجال و ملک الموت بچشم سندی ملک
و مال بیده مفر و مناصح سخیل الحال و ملکات
نظم ملال دنیا و ما فیها جمیعاً سوی ظل بیدر
مع التماس تفکر از احباب السیرا و احکام
الضواغف و العشار و انزل الاعظمی و اولی و اسما
فهل یجی اصاب عز البیضاء الاحرم لیبی و سعید
و اویب و مهزیلا و اوله که خواب غفلت ز بیدار
و خارش بان در هوشیار اولوب و لغد خیمونا
فریدی مصداق فیه و اعقار و حشک و دست
فراره خرم و خشم و انیس و محرم و بارق و
و همزه و مقار و بولفر بیدر کن نظم نزل
محرم و حکم بولفر تکون از ایشی عرض ایتم که
مدم بولفر نبریشا نلکنی خاطر محنت زهونک
مرحمتا بلیون بر صوم را در بولفر مضمون اوله
مان تک و قتها اشنا و بیکانه در ز جلال المل
و اولاد زهون انیس و جلیس سدر منجی

اول ما سندر تقریرن و لا حظ را بتمکله احوال
بزه و اول رحمانه عارف و مال مهلال زهون زهون
واقف اولوب انتم ان فریبی غنیمت بلوب
و ارضار با العزیزه عزیزت اولوب حال قوت
و قدر زنده عبادت بدین ادا منته فایز حین
طافت و استطاعت و طاعت و الیتا فانت و کما
اوله که اندک ندرک اسباب و همت و غنیمت
لوازم طمان ممکن اولوب کل امری با کسبت
رهین غوری معان زهون غنیمت منجی مرکب
حالی علمند منوط و فعلند هر بوطه برین
کس عمل صالح هر س اولوب نظم
برک عیشی بکون خوش فرست کس باری زهون
فرست مجمل از کس که رفت و کار شناخت
کوس رحمت زنده ز شناخت موجی غیر قبل
حلول الاجل اصلاح دفع عمل ایتم که با تیر
ایدوب و ماله آخرت و دار عاقبت مناسبت
ذخیره ندرکنده سحر ایتم که کرد بنا علیه
اول در لک تا محمد و بایله سعور الحال و
او سعادت تا محصور بایله محور الفعال
اول خلد بنوفو تعالی و عنایت عبادت
بدینت ندرک در اسند حشوع قلب لیم و حشوع

لمجمع مستقيم ايله ملا و متلري و جماد و جماد و
مقرر و بنيايد الله و اعانتة طاعت و التبرك
ايضا سند خلوص نيت و صفاء طوبى ايله
مواظبت لري نوح ايسر و زهره ميتسرو و اور سلطان
سلطين جهان و خاقان خواجه و شاه شيراز
سپه افشار خورشيدش شه نشاه جهاندار
بلند اختر پادشاه بحر و سلطان خرد آور
محيي مراد غر و جهاد حاجي ثار جو و فساد
باعث غر و افان و ارض ملك سلطنت مالك توب
امر مدار صلاح عالم شهسول و ادراسم
ميدان كاتر زار مشير ايلر بيشه شجاعت بلنك
كوهسار صلابت ميدان شجاعته بطور ليا
كبي عالي علم و معرکه عدل امان جلالت
شير غر كبي ثابت قدر نظير فير ايش از هم اي كلمه
كرو شير افلا و مكر و بيم سلطان فريد و فخر
خاقان مجيد و فخر در در پاي سلطنت معدل كبري
خوهرت بد آسمان برافت و ذره بر وري شاه
يا فت ملك بشمشير و فرار خوهرت اهل طاعت
جشيد كاسكار مهر سپهر سلطنت جهانداري
شكرت جمال با كمال خلافت شهر لاري عنوان منتور
خلافت فخر افر و اي اقله شجاعت و صلابت

رافع الويه عدل و انصاف فاطح عرف و جهور
اعتساف فارس ميدان شجاعت مبارز هر كه
حافظ نفوس مسلمين ناظم امور ملك و وزير فاطح
كفره و مشركين فاطح فاطح روضه و ملحدين
خادم حرمين شريفين فاطح فاطح روضه و ملحدين
مكتوب سنانه مروان شاه عجم مروج ابر
اصحاب كرام خير نظم شه نشاه حجاجه عالي زيار
شه اسمان پاي سلطان خرد سلطان سلطان
و خاقان خواجه از كبرين سلاطين الاعشار سلطان
مراد خان ابر سلطان سعيد و فخر و خاقان
ميجل و مظفر مهور و مهر دار ج مدراج كبر
غفور سلطان احمد خان از ازلت عتبت العلية
خرد حجاب الجبابره و ابر ح ملت الشفاه
الاكاسر و القياصر ادم الله تعالى للسلطنة
الي و القياصر قياصر و جعل النصر العزيز
و الفتح البين اينما فوجاهه و اسكن آباء
واجداد و في اعلى غرف الجنان و البسهم حل
الرحمة و الغفران حضرت لربك زينت لراي
ديون دولت و اقبال و رونق افزاي سنجاه
و جلال اولاد زنده عظام و وكاله ذوي
الاشرف اهل ذر و لوب حال ديون زياب و عبادت

مفروندن قائم مقام وزیر اعظم و نایب مناب
 وکیل جلیل کرم را و ما غله زهار او را و احکام
 بدانید انبیا ملربینه مفوض و منوط و عنان
 این جمهور را نامر برشته را ای صابغ فرجام ربینه
 معلق و مربوط اولان وزیر فی نظیر عظیم الشان
 مشیر مشتری تدبیر مشاور الیه بالناس صاحب
 خیرات حسان راغب سترات و احسان مزانه
 انامر ملجاء خواص و عوامر سالک مسالک
 عدل و داد مالک مالک رشد و مرشد
 بانی مبانای لطف و کرم عامر قائم جویش و بر
 صاحب دولت و اقبال ساجد زیور
 مجد و اجلال معین ضعفا و فقر و مساکین
 ایام عدل و دای عبد الوومینز نیز خشنده
 برج عطا شمس در خشنده او چرخ
 اهل ضلاله کوشمال ایله مرشد ساجی و زبان
 حکومتند مشرقی بدبخت عابی بر سالک میرچی
 اولان زینور مکتب بخنا سعادت و یور بر ما
 للذی عمر العالم الاحسانه و فشا اول الله تعالی
 اجلاله و زاد اقباله و اولاد صد الصدایه
 و مسند الوزاره مشرفا بشرف زانده و حاج کرم
 العدا له مرتباً برینه صفاته حضرت ای عزیز ^{بانی}

و بصیر

¹⁵ و بصیر کبر ایله ذخایر رفیع الخیر و الخیر
 دنیای غدا را غزازه و مصارف بدیع التصرف
 و التصرف روزگار زور کاره و نداد و عجب
 التذایر هیچ در قمار کج رفتار و تصاویر غریب
 للتقادر زمان مکارها با کاره نظیر یورب علم
 الیقین بلذیله و غیر الیقین ایله تحقیق قلاله
 کبر حار مرمک فتاننده فنانشا فی عیان و عیا
 ایله عنایه معانیر و توانانر جفاچی و فاسدند
 اوفی و او فر و تدر غبتند ز غم رهتی از بد
 و اکثر قهری ایله مهری ممد و نوشی ایله
 نیشی ممد و فرحی ایله نیشی متقابل و
 متبادل حتی ایله زحمتی متشابه و متشابه
 کمال فی زوالی محال و اقبال با تقابل ممتنع
 الاحتمال و لوب و الجملة جهره عرایر و نوب
 و اقبال اندام مشاهد و وفا و جهره شامدا
 سعادت و اجلالند مساعده بقا و المایون
 دوری بقان دور و قصور زین منزل
 قصور مقرر در انا انا مل جادق و تفکیق
 و ایق ایله متفکر اولان نافع بصیر و حاجت
 جمیل التدبیر مکاره تجلابخیر و مقام

استدفاع شروضير ووطن اكنشاب
صالح اعمال وموقف اجتلابار والباله
بومعناي رعنا به دلالتة كلام بلاغت
انتظام سيد البشر عليه من به الصلوة الا
الاخر ليس خير كرمك الدنيا للاخرة ولا الا
للدنيا ولكن خير ما اخذ ههنا ومنه وكمنا
الدنيا ومفضلها ان بهان ندرتك الاخرة
مضمون في امر مقرر ومحقق اولوب اكون طوبى
الابق والسلوب مقبول ابق ووزر ترتيب
خير مستحسن ومعين ونظم تراشمل وافر
لرباب دول واصحاب اباني واولاد كبير
محضان ميسر اولما يوب انجي توفيق تاني
فيا بيد حمداني ايله موفق وهو تدا اولان
عباد خالص الاعتقاد نذر شره من قليله
وخالص مؤمنيند قبيله نبيله اول نعمت
جليله ايله انعام واكرام اولون له سعاده
الهام الهى ومسالك انعام منتهاي
استعداد واستعدادي ايله اول وزير كبير
صائب التدبيرك خاطر خيط حقيقت سير
واصابت مصير وضمير من معارف في غير وعونه

بم

سيرة خطور انيمك خزانة خيالني بوجاهم
وسرور وزر و اسر جوار قلب نيت خالص
وطوبى صافيسي بونك اور زعفر فداي كرم
آيت كريمه و ما تقد مولانا نفسكم بخدوة عند الله
و حديث مندي بوي وكلام مستند مصطفون
اذا ما طائر كرم انقطع علمه الا عن ذلك صدقته
جابه و علمت تقع به و ولد صالح يدعوه له
نحوي سعادت تمامي بوجيجه او قاف قافه
واذ لرات دائرة تعيين وز نيب انيمك بحال
انعامي اشخاص انام شافي وشامل ونوال نعام
خواص وعوامه كافي وكامل وانق ايجون
افاضه خيرات مستقره و اشاعه مبرات تمتع
ببور باعلا ايتد كرمي صدقته جابه و اولاد
واخره الاستقراري انعام ثلاثه تذكر بونك
قسم اولند نخبه و مفر علمه و مستقره فائز بين
وترتيب ايلوب اعانت تعليم و تفهيم ايله اول
افاضه واستفاضه و افاده واستفاده
قسم ثانيا نسي مشعر و ظهور بولان انار صفات
روزگار ده خلف خير مشا بسند باكار اولوب
في الاطراف والاقطار ذكر جيبك عندك
الغفار باعث اجر جزيل و لمه بي قسم ثالثي

شمار اولوب نفس جلیم و ذات کرمی لرند
مجموعه اولان نجاه جزیره طلاء جمیله
خصوصاً مبداء فطرته بوقله صفات علیتیه
قابل بعد استحقاق و استیصال الیله مرتب
سامیه نیا بل یدوب بفضل الله الجواد
منتهای مناصب علیتیه اولان نجاه مرتب
الیله مقضی المراد اولوب مال و منال و دولت
واقبال مهر فذلک استقبال یدوب عاقبتام
لعل یندر امر و انقیاد نام او زره اولان قاری نیک
شکر نرسعت و ذکر نطافت منس و متصور
اولیایوب حالتی جوده و هانتل نزل اولان مغله
بقاء ایام و همی اولیده استقری و در نام
اعوام و در همی اولیده استقری و ملق ایچون
خزینتیه بر کرمی وجود و همی ایچوب و علمه
لطف و احسانه ایچوب فی صاحب و بودی
معلوم نر نطایر اولدی که نعل مال الصالح
للرجل الصالح بوجیبه مال حلال و ایتباع
حیات و پیرایه جمال ذات دله سعادت لرین
و مناط غرت کون اولوب ایچجهان غرت
بجات و وسیله و صواب جات اولان عین
بوجصله داخه و مزعمه فاخره نر ایتخان لران

اولدی

ایدوب سن اصحاب حسنه ایتقان و مردای
ایقناء آثار لیلده نر ایوب و مغله ان آثار نر ایتقان
علینا فانظر و بعدنا الی الآثار مضمون تحقیق
واظهاره نر همی مبتکر صرف و عنان نیت
و غرت نر عطف ایتدکنه صکره منایح علی
عرفانک عند الله تعالی قدر و قیمتی و علن
متربی بابتدیه اولان ایتقان نیتان و ایتقان
نیتان و سلفه الحین نر نزل اولان نر نیتان
و خلفه کامیلیند مسیح اولان اولان نر کلها
مطلع اولوب و نر ایتقان مالیکه ایتقان
لوزره تفضلی نور علم و عرفان اولان اولان نر غرام
ایقنائیه یورب بلکه فضیلت علم و دانش
برنجوای کلام نر شرف فاحیبت اولان عرف سبب
ایجاد عالم و باعث تکوین آدم ایدو کون معلوم
ایدن کل نر نر نر یورب نر ایتقان علم مطلق علی
و مقصد اقصی نور هدی فضل اولان
ناجی جمله هنر هات علم فضا کتای همی در هات علم
لاجره عنان نر نر ایتقان ایتقان اولان اولان
فضاده ذوی الاحترام جابنه مصر و اولان نر
معلمه علی تمیز و مشاعلی نر نر ساحه حرمی
نظهم و در و در نر نر نر نر نر نر نر

بدوب ترفع مقادیر را با افاده و تزیین
حجرات سفاده مراد از این کتب اطیب العوالم
و مکاتب الصالحه و مطبوع و در کتب انواع
خبر از اخراج و انشا نظیر و تزیین بدوب
لکن هر دو را با هم در نظر و در روفاک و المین
تغیر و اختلاف و طرق و الراجح الی ابله احکام
و قبح حکم و تمجیل ابله احکام و اختیار ^{در قری} بدوب
ضوابط و شرایطی که این بقی ضبط و قید ابله
امرو فی زمانه میجو از اول استیلا از اینک
و قفیند از قلم بعد دعوی رجوع ^{صدق} خصوص
کنند الکبری خدمتده اول از اخبار الامجاد
والاکرام مختار اصحاب المعانی و الفعالم
صاحب الغر و الوفا مالک الوقع و الاعتیاد
علی اغا ابن حمزی و کمال شرعی و بر او کلام
مجلس شریعت نقل و محفل طریقت همراه
نهی شرعی و وجه معتبر عی افره علی
وجه الخصمه و در اول ابله اثبات
و کالت ایند که در صکره موکل و مجالیه
افاض الله تعالی نعمه علیه حضرت زاری قبل
عالیله از اجل التبیان منو بی نصب
اولی الامر الامجاد و الاعلی ضوابط

باز

از علی محضرت از اقرار نام و تقریر کلام ابله و
موکل با شای عظم الشان و عمیر الاحسان
لازلت صحیفه الدهر من بیند با نام خیرت المحدث
حضرت زاری خدا فی نصرات و تبرعاتی ^{حکایت}
تمیزات و تصدقاتی جابزه اولاد و عی حاله
نیت خالصه کافی و طوبیت صادقانه
براه محمد استانبول صینت شمس اعن
الافول محلات در عورت از زاری فریند
بر طرف از بعضا محراب غار از راه مکی و بعضا
قاسم خان ^{علی} مکی و ابکی طرف از طریق
عام و بر طرف از زاری ابی کدر و هفت
ابله محدود و سعادت و سخاکوی نظیر
و طرح و طوری دلپذیر اولاد و جویب
دانشمند از ساکن و لاجع حجراتی و
در سخا منی بهانیدی و اوج کیفی و حجرت
السنده بدی تکاملی و در امر نشانده
مثال سبیل رشاد وانی و او کندن
نرفاق و پیوسته متصل به صومخ و خیر شمل
صحبتی مناصح متمر و مهتد و فرشی مانند
فخر شید و شید صحیفه بنیاد آیت
حکمت نظامه و مطاوی اركاننده آثار

2
 2
 استخافت باسمه ان الملائس في الدنيا وكتب
 فليس يروي لها في حتماتان برود ستم
 مرضت اليها احداث وانشا يورب اباها مع
 لاجل التحصيل والاستفادة مدارس فتيون
 نقلته ومباحثه علوم عقلية بيله كوني
 ظهور يولوب ليالي در في تحصيل ماه
 شب اراكي چرا غلرين صباحه جفا و عيله
 مشهور وضوء مصباح علوم ايله خانه
 در و نلير خلت جهالت در دور و مشكاة
 مصالحي فهو ايله كوشه خاطر ليرين بر نور
 ايلدر طاب معالي اكنسابك كافت سنده
 وقف ايلد ايلر ويند مدرسه زبور و خلد
 واقع واقف مشار اليه اذ امر الله تعالى
 مشار اليه و لا ازال قصر عمره عامر و ابرج
 عمر خصمه فاصل حضرت لري جناب حق
 فياض مطلق حضرت في تقدر بر يور در و غي
 كره نما يوري بايانه يورب نداء يا ايها
 النفس المطمئنة ارجعي الي ربك راضية مرضية
 سع شريف ليرينه واصل و امثال امر ملك
 ذي الجلال ايدوب ليناك ايله جوارحمت
 رحمان بيل حاصل اولدوقه جمه شريف

3
 وعصر لطيف لري كنج نهار كي مخرو زور و درون
 فلتق ليحبر ابي طرفه طريق عامر و طرفه
 طريق خاص و طرفه خاصه كي سلطان
 جامع شريف حرمي ايله محدود ليحبر قصوي
 كلزار چنان كي اوج قصري مشغل
 حنت عدنه مشابه هم مقامر با مثال فته
 دارات اهر بزهره عالي نهاد بنياد
 و اباد يور در فلكه سقف مرفوع مستديري
 برود و در ديوار يري بهجت و سرور
 قنده عليا سنده انما اهدين عامر و باب
 مرفوع و اكناسه طرحة چين غما و اوب
 لرباب انظار نماشا سنده جيلز و اوصاف
 عبر نظاره سنده سر كرانه و طاي فده
 در و ايشان كه جبرخ زرشانك لايشندك
 تبع مخرب ايله قطع رشنه اتميد ايدوب
 عنكبوت واره ميري كوشه فناعه
 اختيار ايدوب غوغاي و ايهي في كره ليرين
 تبديل و جانم عز و اقبالي عبا و شاله تبديل
 ايشان دره فابنه مختشي خدمت در و ايشان
 فحول اسجد طائفه مريد در و ايشان و ايشان
 ايشان كه عزيمت يوروب زهره زور بنياد اري

كتاب
 تاريخ
 ايران
 و
 ايشان
 و
 ايشان

ووضع و نهادی مستحکم فقره ² صلوات
در بیان ساکن و واجی و زهرت با حجابی
و مضایف خانی بی در مطنی و در ویشانه
جمع اولوب هر ساو صباغ نجد و محمد
فالق الاصباع ایدر جک و زرد شبنم
مخصوص شهنشالی بر او در بی شتاد عبادت
خانه بنا و حمید آت کوز در نشانی
برشاد در واحدات و در ورس ایدر کل
و زهر یکی چاه داستان حفر ایدر کردن
غیری شیخ راهل و عیالیده ساکن اولوب
ایکی فوقانی و ایکی بخانی او در لری و چاه صفا
لرچی حاوی خانقاه صفوت پناه بنا ایدر
طایفه زبوره در حلیه شریعت شریف ایدر
و زبوره در و تقوی ایدر پیراسته اولاد
وقف ایدر لیر چه خانقاه کتشد عجب
در مقام هر ساکن علیتر سواد خاک درش
به چیز اصل نایز غبار هکدر و قوی ایستادن
و وضع زبوره در بخت و بهادی بی پناه و در
و زبنده یکانه نهانند بنیادی محکم و وضع
نهادی مستحکم و کتشد خاندان معده و معل
خانه بر هر و بنا یورب و ایکی ایدر نشانی

جلد خط خوب و مرغوب ایدر محرم و مشرر مصاحف
شرفیه و نظر کردن و نور ایکی قطعه از شرفیه
و نقاشی شریف در جلد واحد در بر تفسیر کبری و کبری
بر جلد ایکی قطعه کامل ابوالسعود افندی تفسیری
و مروری بر جلد او حج کامل تفسیر فیضاوی بی
و ایکی جلد در تفسیر کتابی و جلد در کامل
تفسیر ابی الیشی و تفسیر او در نه ماخری
مجموع جلد واحد در حاشیه و جلد واحد
کامل تفسیر جلالینی و احادیث شریفه در جلد
واحد در کامل حدیث شریف بخاری بی و جلد
واحد در کامل کربانی بی و بر قطعه در کامل
بسرانغ النعی و ابن ملک مشارف شرحی
و بخاری بی بر قطعه بی و اصول در جلد در
و جلد در زبوری بی و در مشارف شرحی
و شرح منصور فالی بی و جلد در شرح قاضی
عضدی و جلد شرح سناری و در
جلد واحد در بهدای بی و جلد در تنبیه
مشکلات هدای بی و در جلد در شرح
و جلد در کمال اشام چونک اصلاح و ایضا
و جلد در ایکی کامل در زبوری و جلد
الشرعی بی و ایکی جلد در تفسیر التبع علی

و جلد کامل بر تازی و جلد کامل فارسی
 خانقاه و اسبی و یکی جلد بر تازی و یکی فارسی
 و جلد بر خلاصه الفنا و ابی و جلد در
 ظهیر تازی و نیز جلد بر خلاصه الفنا و ابی
 و جلد جامع الفصولی و جلد ابی
 کامل فوس الغری و جلد واحد در صحاح
 جوهری و جلد بر مغرب الغری و جلد
 صحیح و بر ترمذی و حسن خط ایله
 ابراجک کافیه و ملا جامینک کافیه
 شرحی و ملا جامی او نیز جامینک

²⁷
 و انهار سطور ایچره نزلال ذکر می جائز اولان
 حضرت واقف عالیجناب که صاحب کرمی کلشن
 عالی سربا ایشده یکجری یا غاسبی لکن
 مغضوب اقل اولان امر جوهر کوسه محمد افانک
 مقدامالکی اولوب ابواب محبت استانبول
 ادرنه قوس بی خار چند واقع و جردنی ^{الفصل}
 اوزره تملیک سلطان جمال اولوب حوز ^{تولوز}
 مندرج اولوب خراج چفتلکی بیکله
 معروف اولان چفتلک بو سنان اولان
 در اجاقو بیسک صوننی ذکر می بق
 لیدر در سه رفیعه در بنا یور دقلری صو
 مخزنه مستقل الخراب زهان فک
 اوج مصره صونی فنون ایله کور
 اجرایور دقلر ندر غری محمد استانبول
 خار چند خواص علیه فضا سندن تابع فانه

نام فرید حدردی را خلدن⁸ التي فوي خضر
ابدوب مجتمع اولاد كبري ماسور ماه جاري
موجود مغفرت نشان سلطان ايران
حضرت نيك جامع شريف نيك كنور در كنور
صوبك محرم خدمت ابدوب بهاسور ابي
اوليك كلوكي اولاد خي محرمي و بر ملكه
بهاسور فالوب و بنده محييه محييه خلدن
ماده مافريد حدردی داخلند فاما بقار
احد پاشا جاري در يك كلمه معروف جاريه
التي فوي خضر ابدوب بعنايه الله تعالى
ظهور و خروج ابدوب بر حق ماسور ابدوب
كذلك موجود هو على اليد حضرت نيك جامع شريف
صوبك محرم سلطان ايران و الحاق ابدوب
داور پاشا با عجمه در يك كلمه معروف اولاد
حاليه خاصه سلطانيه خلدن
ابوبكر پاشا صوبي محرم بعد الاقران
الحاق ابدوب اندر مقام مسلمين ابدوب
تعبه محرم فريدان به اسراج پاشا چغتاي كند
كنور كلوكي صوبك محرم الحاق ابدوب
جمعا درت بوجوه اسور اصدوا و ما غيب كرم
اولاد ندرست شريفه و حافظان مسلمينه

نوفى و شند ليل شريف ابدوب و زير شريفه
فريدن بنايوس در قلعي چنه بهر وسقايب
و خاصه كقريدن اشجى باشي محي الدبير كقريدن
بنايوس در قلعي چنه بهر و در تخانه لري اولاد
و جاي اولاد و وقف بنو در قلعي بهر عامه اولاد
اولاد چنه و در بهر و نقاهه اولاد كقريدن
توزيع و تقسيم و اجراء و تبديل و عاقبت عباد
خلق العباد و وقف و تبديل بنو در لري
واقف على الشان و ايشاي سمي الكان
صاحب الخيرات الحسان مالك مال الله الخير
والاحسان ابد بالدولة و السلطنة ما دام
في الدنيا بقاء نوع الانسان و جعله في
مقامه روحه الرضوان حجة النبي للموت
فربي عدنان للتر عليه القرآن صلى
تعالى عليه وسلم ما دام القرآن خضر ناري
نظروايب و فكرت اقب ايلناظر و متفكر
اولاد قلندن ابدية خيرات و لنا حسنات
مصالح و مهماتي و بفاسنك لوان و مهماتي
و بلجله منشآت منكونك عامه مصالح
و مصاريفي و بينات مزبور انك كاف اولاد
و وظائف ايجوز اصناف اوقاف و انواع مستغلا

اینت اوصاف ندارند اشدا احتیاج ایله
 محتاج اولدقلری قلب صاف خلوص انصاف
 لایح و بی عینان لزومی واضح لولمانین
 اوقاف بدین اظلالی بانی و برقرار و مت
 والاهمتلاری شهرت دار و ذکری لری
 السنه نامده مذکور و در فتر حسنا در امر
 موفوری علی الذوا و مشیت و مسطور
 اولو باند بفضل الله تعالی و کرمه افواج
 ارباب و غلات حصول مظهر اولان
 مستغان و مسققات بدین الشیون
 و قوی ایله نامم حسنا و کمال خیر ارضه
 بیورب حیطة خلوص تصرف لرون مندرج
 و حیاضه حقوق و تکلیف مندرج
 منازعه و مزاحم در حالی و مدافعت
 و مدافعت خاوی اولان اهلک و اموال
 و بیوت و دور و حیوانات و عقارات
 و مقولات جانی الذکر و فایتمش لرون که
 بواسطه او بزرگ ذکر و بومکتوبین و شرح
 قلمور ذکر اولان مدهر سینه شریفه
 و زبده رفیعته تک مقابله سند و واقع اولان
 اوج طرف قدر طریق عام و بطرف در بعضا

حمزه بیک مالکی و بعضا علی مالکی ایلد محدود
 الهلوب حارجیه بی اوج طبقه اولما غله
 طبقه علی کتار شهنشلی بیوک اوردی
 واکامتصل خزینه او طبعی واکامتصل
 بر او جاقلی اوردی و بر او نه نصفه بی
 واینده بر او بی واکامتصل اوردی
 و بر قوه اوردی و بر کاردی و یکی کبی
 و بونلرک التدری بی اوردی و یکی
 و التدری اخیری و چشمه بی و انجری
 و چای و بر طبعی و اوج بابا شیخ اوردی
 و یکی کاردی و بر اولق خان بی و داخله
 فوقانی بر او بی واکامتصل اوردی
 و نصفه بی واکامتصل اوردی و زردان ^{شند}
 بر او بی و خزینه او بی و بر کاردی
 و بینه فوقانی بر بابا اوردی و التدری اوج
 بابا اوردی و چای و یکی کاردی و یکی
 و حدیقه بی و زردان التدری یکی بابا اوردی
 و او نه قول او سند یکی بابا اوردی و التدری
 یکی بابا اوردی و چای و یکی مطبخ و چشمه
 و جهانه شوی خان بی و محوطه بی و طریق
 عام طرفه بر باب سید رحیم فرنی و بر باب

بر دکانی و بر کجی دکانی و بر عطار کجی
 خیاط دکانی و بر کجی و بر کجی موضع
 مذکور در واقع بر طرف پادشاهی موی الیه
 حضرت نرسنگ بنا و وقف بیور زقاری خانقاه
 و بر طرف در چانچی موی الیه و بر طرف در
 طریق خاص و بر طرف در طریق عام ایله محدود
 بر فوقانی و بر تختانی او در لری و ایضا
 و بر کجی جوی اول و اولی و بر کجی پادشاهی
 او در لری و بر کجی در سینه و بر کجی
 واقع اولوب بر طرف در جوی جوی و بر کجی
 و بر طرف در پادشاهی مشار الیه و قوی و ایکی
 طرف در طریق عام ایله محدود و مجدداً بنا
 بیور زقاری موی الیه ماصول اولوب ایکی باب
 دکان و بر آن دکانی و بر کجی فرخی در
 بر کجی محمد استانبول و بر کجی فرخی
 اولی و بر کجی در واقع الحاق جوی و بر کجی
 و یک کلمه معروف حضرت نرسنگ اولوب
 عرصه سیک بیله موجود در پادشاهی و قفند
 درت یوز فرقی و بر کجی مفاطع بی و اولوب بر طرف
 سر کجی محمد خلیفه ایکی و ایکی طرف در عرصه
 بندر او پادشاهی و قفول و بیله ایله بر کجی

بزر

ابن مصطفی نام بقال ایکی و بر طرف در طریق
 عام ایله محدود و اولوب فوقانی و تختانی او
 ایکی باب او در لری و صوفی و بر کجی و قفند
 او در لری بر کجی اولی و بر کجی در
 ایکی طرف در پادشاهی مشار الیه حضرت نرسنگ
 ملکی و ایکی طرف در طریق عام ایله محدود
 و ایکی محزی و بر بقال دکانی مشتمل اولوب
 عرصه سیک بیله موجود در پادشاهی و قفند
 یوز فرقی و بر کجی مفاطع بی و اولوب بر کجی
 مصطفی نام بقال در لری اولی و بر کجی
 ملک او در لری بر کجی محمد استانبول
 حضرت کجی در واقع اولوب جوی طرفی
 طریق خاص و بر طرف در اجزای احمدیک
 ملکی ایله محدود و اولوب جوی باب تختانی
 و فوقانی او در لری و بر کجی و بر کجی
 ایکی فرقی مشتمل عرصه سیک خرم جوی
 و قفند بیله سکر یوز فرقی مفاطع بی
 اولوب سابقاً و بر کجی اولی و بر کجی
 مصطفی پادشاهی حضرت نرسنگ اولی و بر کجی
 ملک او در لری بر کجی محمد استانبول
 امین سنان کجی در لری و قفول او در لری در کجی

معروف بر طرفه به الله عبد الله ملكي و
 طرفه سابقا و براعظم اول مصطفی پاشا
 حضرت نوري ملكي و طرفه طريق عامر و
 طرفه طريق خاص ايله محدود و مشار اليه مصطفی
 پاشا حضرت نوري در اشتهار اولناز اولناز و مراب
 ملك اورا و نوري بری در نیمی محکم
 قدر غدا لیمانی فریده بو سناخی ایشی علی غا
 محله سده واقع مال ایلسی بو ستانی بیکله
 معروف اولوب بر طرفه و مصطفی پاشا
 عبدالرحیم ملكي ايله و ایکی طرفه مجموع
 اغا و رشیدی ملكري و طرفه طريق عامر ايله
 محدود و بیله کدک احمد پاشا و قوی جاننده
 اوج بیك اچمه مقاطعه سی اولوب اشجاره
 و ابنی بی حاوی عبدالقادر افندی نام
 کسند در اشتهار اولناز اولناز بقدر بری
 بند موضع مذکور و واقع ایکی طرفه نوری
 قورداغا و رشیدی ملكري و طرفه
 بعضا خضر چاققی و طرفه چند ایل بیک
 و طرفه پاشای مشار اليه حضرت نوري
 مذکور عبدالقادر افندی در اشتهار و وقف
 لیدوب آنفا بیان اولناز اولناز بقدر محدود

عرصه سنک کدک احمد پاشا و قفند
 بیله اوج بیك اچمه مقاطعه سی اولوب مصطفی
 از عبدالرحمان در اشتهار اولناز اولناز بقدر
 بری در نیمی محکم و عورت بازاری نوری
 محله جانانیه در واقع بر طرفه نوری
 افندی ملكي و ایکی طرفه عطاء الله افندی
 اولوب مصطفی ملكي و طرفه طريق خاص ایل محمد
 مزبور عطاء الله افندی در اشتهار اولناز اولناز
 طرفه مراب مناقله اولور لیدوب بری در نیمی
 بند محدود و نوری و صوفیلر محله سده
 واقع بر طرفه مصطفی پاشا از عبدالله ملكي
 ايله و طرفه مصطفی چلی و ایکی ایل و طرفه
 مجموع رضوانی از عبدالله ملكي و طرفه
 طريق عامر ايله محدود و ربعی ربعی نیت
 رضوانی و ثلثه از باغی کچری نیت مالکند
 اشتهار اولناز در مراب اولور لیدوب بری
 بند محتمل نوری در طاری دوری محله سده
 واقع بر طرفه الحاج حسبه ملكي ايله و طرفه
 بازاری باغی و قفند اولناز اولناز ایل و ایکی طرفه
 طريق عامر ايله محدود عرصه سنک بیله
 خسر و چلی و قفند طرفه نوری اچمه مقاطعه سی

ولان فوقانی و محتانی او را بر او دلری
در بر زمین و در صوفی سنی مشتمل محمودی
لیکن در ایش او را نش او را در بر بری
محبته غلطه خارج او را نش او را بری
معروف فرزند واقع بر طرف از اسفند اولاد
او را یکی ناقص اب ملکی ایله و بر طرف از او
او را یکی بر یکله معروف لصره نام او را بری
او را یکی طرف از طرف عام ایله محدود او را یکی
فوقانی و او را یکی احتانی او را دلری در صوفی
و بر کینی و بر اولاد او را شجاعتی او را بری
محمود جلایی از محمد زایش او را نش او را بری
بری درخی مدینه اسکا در او را لیا خواجه
مجلسه واقع بر طرف از جاشنیک قری بیکله
معروف آینه نام خانق ملکی ایله و بر طرف
حالا صوفی سنی او را شجاعتی نام کسندک
نصفه او را نش وقف باغچه ایله و بر طرف
در ویش جلوی این فاسد بر یکی ایله و بر طرف
طرف عام ایله محدود او را لوی او را بری
حجرانی و او را صوفی سنی و ذات اشجار
محو طری مشتمل متاهلین او را دلری بری
مدینه او را مضافانند فاضی کو در بیکله

و

معروف فرزند واقع بر طرف از اسفند اولاد
نام از قی ملکی ایله و بر طرف از او را مار اولاد
و او را سواد دینری ملکی ایله و او را یکی
طرف طرف عام ایله محدود او را صوفی سنی
مشتمل او را یکی مخزن او را بری درخی محبت
استانبول او را لیا خواجه او را علی پاشا او را
مجلسه واقع بر طرف از شجاعتی او را
شریف بنا ایله او را حرم سنار پاشا او را قی
طرف از کوش سروی بیکله معروف او را دلری
و بر طرف از خواجه سمرقند او را ایله محدود
عصره سواد حرم سنار پاشا او قفنه بیکله او را
بیک لقمه مفاطحه سی او لوب جانب او را
مصطفی پاشا حاضر نلد زایش او را اولاد
بیش او را یکی باب متاهلین او را دلری بری
محبته قسطنطنیه او حیدر خانه مجلسه
واقع بر طرف از علی جلوی او را ملکی ایله او را
محمد آغا او را ملکی ایله و بر طرف از طرف عام ایله
محدود او را منوفی خاص کو بی در طرف او را محمد پاشا
محو ماک مخلصانند او لوب بلا او را
منوفی او باغچه میری او را فیض او را اولاد
بعد المرایده جانب میرد زایش او را اولاد

منزلها و بری درجی محبت استانبول حصی
 ابو ابدن در حضرت ابی ابوب انصاری قبوی
 داخلند که چون جامع فریده واقع بر
 طرف در و بسا از امر زیمی یکی و طرف در
 جامع مزبور جزوی و طرف در حلا رقلعه
 ایله و طرف در بعضا و بعضا طرف عالم
 ایله محمد و اولوب موجود و محمد صطفی
 پاشا و قنده بیلده ایکی بشیر و مفاطحه
 اولان عرصه موقوفه اولان زیند و اقله ایندی
 معلوم و اشجار شمره مغروسه در بری
 محبت استانبول شینج و فایرینده مفاطحه
 برهون پاشا مروج و قبی اولوب بیلان
 یدی تارخینه محقر اولما غله جانب قنده
 بنام مساعده اولما مغین نقصند ایچی
 لایم کل کل قبل شرعدن قاز و نامتولیبی
 بیج میلین بیلایدوب اشترا و عرصه
 بیلده اوج بیلد قی مفاطحه تفید اولما غله
 ملکته اولان محمد رابنا اولوب فوقانی
 جرای و مخنده طریق عام طرفنده اوج
 باب در کانی حاوی اولوب بر طرف طریق
 خاص و طرف در و طرف در و طرف

طریق

طریق عام ایله محمد و اولان خاندن بری
 خواص علیه فضا استناج استانبول ایله
 جاننده ادرنه قبوی بی خار چند سا بقا
 سکبان باشی اولان قاسم غابو سبانی فرینده
 بر طرف ادرنه قبوی سندن بیوان دین بیک
 طریق عام و طرف در بعضا بری فصیلوق
 و طرف در طوب قبوی سندن طریق عام و
 طرف در جراح جفت لکی نار لاری ایله محمد
 اولوب عرصه سندن محمد مروج سلطان
 بایزید و بل او فافنه مفاطحه
 اولوب ایچنده منع در صوفی اولوب
 در لای و مغروس کر و مر و اشجاری
 حاوی اولان در حدیفه محوطه در
 و بری درجی محبت استانبول خار چند
 ادرنه قبوی فرینده جراح جفت لکی بیک
 معروف سلطان اطیر چهار خان
 خواجه اوان الادی مؤتک سلیمان
 و لیس له تان و ثالث العمرین فی ذل العبد
 والاحسان لانزلت عنده العلیه و لجا
 لاریب الاقبال و ملاذ الاحباب الامانی
 فالاقال ما اامت الکعبه قبله لایله الام

والمدینه مقصدا لامل بما نزل الانا من كرك
تملك بيورب اولك نامر واجب
الابناح لانزال الي يوم الفيتة ممنوع الابناح
موجب سلك ملك صحیح بارد من شرط
و من شرط صحران من شرط ومن شرط
اولوب بطرفه من طرف عام و اطراف
ثلثه من يوم مغفرت نشان سلطانان
خان عليه العز و الرضا من حضرتك
و فند از اوله لاله محد و اولوب
خارجی سنده بهیونك انور و ذكر اولك
انور متصل كوچك تختانی او در بی و اوج
كوچكی بزرگانبارنی و او كنده به كوچك صفت
و به طینی و اوج باب تختانی او در لری و
خزینا او در سنی و كوچك او در بی و چون
قیوسنی و ایکی صفیری و کینی و در اخلیه
شرق طرفه و اقع فوقانی كوچك تعبیر اولوب
كاشیلی بیونك او در بی و بنه كاشیلی فوقانی
ایکی او در بی و به متوضایی و کینی و تختانی
بهیونك او در بی و ایکی كوچك او در بی و به
صفیری و شاد وانی و حوضی و به حاجی
و فرنی و مطینی و کینی و اكا متصل حینه

و در صوفی سنی و جانب فیلسنده و اقع به
باب تختانی او در بی و او زنده ایکی او در لری
و رفیقینی كوچكی و السند به كوچك او در بی
و کینی و کربی و سایر اشجار متنوعه بی و اوج
در اولی قولی حاوی حدیقینی شش منزل
و ذكر اولك انان حدیقینه و چنتاك منزلتك
لوانه بیچون معد اولك شجنت فر صغر
و به جنت صوغری او كو در بی و ذكر اولك
اوج در اولك بار کبرینی و ایکی عرب و انی
صبار و او در بی و سایر حالات لانه بی هر
بهیونك رخبر واقف مشار الیهك وقف بیور و كرك
سرای و طرفه از بار باشی ملكی و به طرفه
طریق عامرا یله محد و اولوب غما جلی نام
كمنه در انرا اولك انان منزلده بهیونك
طرفه غما جلی در انوب وقف اولك
منزل و به طرفه سرای مذکور و به طرفه
طریق عامرا یله محد و اولوب بو اشجار بی
دیكده معروفه اولك منزلده بهیونك طرفه
بالی خاتونی منلی و به طرفه در کربنی و
طرفه بوستان بی و به طرفه طریق عامرا یله
محد و اولوب نقیجی او بی دیكده معروف

اولاً من زلله بری دخی محبت استانبوله
الحاج بری سجده جلاری و بعضاً
ابوبکر باشا وقف ایلدوکی اولدر و بعضاً
محمد افندی لایزاله بری مالکی و طرفین
محبت محکمه حصی جلاری و طرفین
خاص و طرفین عام ایلدوکی و در محبت
حای و داخله بری یکی بیت علوی بی
و برصی و برطینی و برکلی و بریدیت
سفلی بی و برحوی و یکی دولاب قوسنی
و ذات اشجار شمره متنوعه حدیفری و
خارجیه بری یکی بیت علوی و بریدیت
و برطینی و برحوی و مشتک اولدر ملک
منزله و بری دخی محبت محکمه و نایف
بازار بده و واقع ایا صوفیه کبر و قفندن
اولوب تاریخ کابله سیکر یکی مقده
مخرف اولوب و قفله عمارت و مرتبه
اولا مغین قبل شرعدن نقضی بیع و حصه
مقاطعه و بر ملک اوزره ایز و بلدکاه
نقضی متوالیسنده اشتهار و حصه سنی
بیله بش بریک الفجر مقاطعه ایلدوکی
ملکی اولوب اوزره بنا ایتدوکی

نول

و اول اول حلال خنته المالدندر قضی خالص
العیار بش کتوبون بریک تقدیر ایچ الوقت
لجری که تا کیدا الاصل و فرضی الککل
نصفی یکی یوزا لایزاله بری اوزره واقف
علی الشان لایزاله الفار حسانه باقیه الایضه
الترکان و زین اهد حدایق الوزره بانزه
لرایه الضاینه و جعل اولو الجمور منتظمه
ببنا لافکاره النافیه شول و جه اوزره شرط
و تعیین یوز دیلر که انف ایلان اولوب
وقف یوز دقاری دولخان لوزره ذرات
ستور و صفات لری مالامر که لباس جوده ایلد
مناس و قیای بقا ایلد منلقفه مد الله
مذبحانه و ضاعفا لقیام الساعه و عت
القیامه مع المومنانه کند اولر ایلان
سعادت ایلد سا کلر اولوب کند اولر
صکره بوکاب عنبر لیر و کوه نینا لیر و کیتور
نقیه و قطیر خیر و نسطیر اولن ان عقاق
وسایر مستغلات ایلد مع انفع استغلا
ایلد وجه شرعی اوزره استغلال خصوصاً
نقود و جهود استغلال و استیلا ایلد
مجموع اولوب سر و بری کی بر ایزه مقیم

ومعاملة هذه مستقيم لولا ان اغنياء كبر اللال
وسخية خصال ايله معامله وانوب اكابر
واعيانر وسبابه واهل ديوانر واصحاب
تربير واحتيال ايله معامله وانما ايريدون
هر قوي وكيل على انوب بلخونه مقتضا
حاله كونه بري ايله اكنه اولونه بعد حضرت
كبر خلاق وواهب از ترنوخ وغلاد وال
حلال خزينه نافع عام وافضال ايدرسه احسن
ايندو كمال بعد اداء ديور لقطاعات
اولاه غير اسراف و تقير همت و قهر و جبر
اولونه و مشار اليه واقف وافه الحال و فوا
مخسته خصال نظير الله حاله و فزنج
اماله طول الله تعالى فذة جونه و عفا
اجور حنانه حضرت اري شود بل شرط
بيور ديكره قبله اهل اسلام و كعبه اجاره
ذوي الاخره اولاد نبي الله صلى الله عليه و آله
ابراهيم علي نبينا و عليه اكل الصلوة و السلام
حفاظ مجوزين حفظهم الله الي يوم الدين
نزهه سندر لوزن نزهه حفظ و نزيل مفر صالح
صحح القراءة و عفيف حسن النلاق و كسبه
بعد صلوة الفجر جمع اولوب بر جمع مي

و مقبول و نوح موعود و معمول اوزره قرآن
عظيم و فرائد كريدنر و جوه اجزاء شريفه بناظر
و كلامه زنده حاذر اولاد فلي حاله بر جهر شريف
بالتمام على وجه التعظيم و الاكرام تلاوت
ايلوب اوز جهر شريفك الجوه هو نور سني
افضل اليريش شفيع روز محشر حضرت بلوك
روح شريفك سني و اوز جهر شريفك منوات
مير و سني ال عظام واصحاب كرام علمكم
الكرامه العالم حضرتك ارواح شريفك سني
اهل و اوز جهر شريفك حنان عظام سني
واقف موحى اليه ان روحه النحا و ايدر كلك
نريارت كاه خلق عالم و قبله كاه عير و عمر
اولاده رينه منوره على منوره حاجيات كره
مقابله روضه مطهره و اوتون نزهه و نيل
قران مجيد واقف و وقوف و رسوم فراه
و روايات عارف كسندله بعد صلوة الفجر
جمع اولوب بر وجه معروف و نوح مالوف
كلام مجيد بر جهر شريف ثابتي و نزيل تعظيم
و نجيل ايله بالتمام على وجه الاهتمام تلاوت
ايدوب اوز جهر شريفك ثوابي روح باك
نبي كريمه و اوز جهر شريفك ثوابي اهل بيت

رسول كبري واصحاب شفيع المذنبين ^{صلى الله عليه وسلم}
عليهم اجمعين حضرتك ارواح طيبة لربيت
واوزر شريفك حنان عظيمي واقف
موجي اليك روحه اهلا ابدا لرواشر
ديار واظفار اولاد بيت المقدس اخضر
خليل الرحمن اوزر شريف قراءت قرآني
تجويز و تزييل ايله متميز و منتهيات و مثبته التذ
منحه كسندله بعد صلوة الفجر جمع اولوب
اسلوب مزبور و طريف بر و اوزر كلام فليد
واجب التكويد بر و شريف علي وجه الكمال
توقير و اجلال ايله تلا و خايلوب بيان
اولاد و جواد و نوره اوزر شريفك ثواب جليلي
روح باك حضرت سلطان انبيايه و اوجره
شريفك اجز بيلني ال عظام واصحاب فحار
ارواح مظفر لرينه و اوزر شريفك ثوابني
واقف و الاجناب حضرتك و اولادك
وعائتة مؤمنين و مؤمناتك روح لينة اهلا
ايليه و بواج مجلسك مريدك ايجلر قند
اسن و اعلمري و حفظ و تجويد مسلمان
رئيسلري اولوب عادت محمود و فاعل
محمود اوزر اظهار افتتاح قرآنت

دا

واشعار احتقار تلا و شايديب اساليب دعا
و ثنابه واقف و جمع و تفرق اجزايه عارف و صحيح
للشنان فصيح البيان اولادري معرفلري
اولوب بعد تمام التلاوة و اختتام القراءه
جميع انبياء و مرسلين و اولياء مقبولين
ارواحهم سيما سندا لصفيا و سندا تقيا
حضرت خير الامم عليه افضل الصلوة
و السلام روح برقت منه و جليلك
اظهار واصحاب اخباري ارواحه بعد
سلف ملوك آل عثمان ارواحه و البرشا
نزهان و خاقان اولاد خلد الله سلطنته و
شانه تماشانه حضرتك و ارواح ايام سلطنت
و قيام اعداء خلافت لرينه و صاحب الحجر
و الحسنات و جالب انواع المبرك حضرتك
نبات عزت و ابورد و لتلرينه دعا و تضرعه
حسن اهتمام و خاتمة دعا بني فاتح ايله تمام
ايدلر و صالح متذير و ايجلر ذمة استفا
ايله متعين غرض و غدر دن بري و اداء
خدمت جري او لادري فقطه جيلري
اولوب حرمين شريفين نايب الحرملري
اولاد اجز اخوانانه ناظر و اول قرآنت

اعز ولاوتد و اخبر مجلسه بنفسه حاضر اولوب
بلاغه شرعي و اذاع قوي ترك خدمت الله
و محزة الله مؤذني اوقات خمسة و اعقاب
صلوات مكتوبه در اجر اخلاص شريف و بر
فانحه كريمة تلاوت اولوب هر ي قرآني
و لطف مشار اليه حضرت نيك والدني و مكر
اهد اليبوب مکه مكفه نك و دينه
منوره نك اخراخواندونه و ناظر و نقطه
بيلا جمله نك و چوز بيكي سكه فلوري
و ظيفه لري اولوب و قدس شريف اولوب
اخراخوانده و ناظر و نقطه جستنك بيكي
اوج نيك انچه و محزة الله مؤذني نيك
ايكي بيك انچه و ظيفه نظيفه لري اولوب
بشر فلوري حميد شريفينه اولان بر خور
و سكر فلوري ناظر ان مشار اليه مايه و اكيه
فلوري رنجي ايجلر نك نقطه جلق خولتيني
اولايدن كسنده و اولوب و قدس شريفه
اولان اخراخوانده مهربنه بوي اكيه لقي
و ظيفه و بيله و قدس شريفه اولان
اصحاب و ظايفك اده ساكن اولوب صالح
و تقوي ايله معروف و مشهور اولان شيخ علي

افندي بوي اوج لقي ايله خورده اولان خناظر
اولوب انك و فاندنضك مكر مهربنه مكر
اولان نظر اوله و قدس شريفه اولان اخراخوانده
بوي لقي ايله ايجلر نك مكر كسنده نقطه لري اوله
و بونلوك و ظيفه لري رنجي استنا سر سعادت
آشناقه مريال رسال و لنانر حرة اميني ايله
متولي اوقاي يندن رسال اولانوب بون
التشريكه فلوري بركيسه و ويكر اوج
لقي بركيسه و وضع اولوب امير خراولان
كسنده رنجي مدينه منوره و روضه مطهره
و ارب تراب مرقده سول رب العالمينه بون
نعتنه نايل اولدق نايب الحرم اولان مري
صاحب الكرم معرفتي ايله بون التمش فلوري
اولان كيسه نك ختم فتح ايلوب بيان اولان
و جهاوز مستحقينه و ظيفه جكلر انواع
تكريم ايله تسليم ايندك نضك كذاك مكر
مكره معظم نك خاك باكد رنجي بون سول
ميسر اولدق ايله نايب الحرم اولان غر مخر
معرفتي ايله بركيسه نك رنجي مري فتح ايلوب
مهربينه تعينر لوانانر و ظيفه جكلري
توزيع و تقسيم و يلد مدينه تا تسليم اولان

در شریف اولاد از راه باب و طایفه ایچین تعیین
اولاد از مبلغ فریور بیکری او حج بیک انچه در
بیان اولاد از راه و جاد از روی بیکری او حج
اولاد از راه اولاد و بقطعه حج و طایفه و طایفه
توزیع اولاد در صکره صحرا الله مؤذنان
و حج تعیین اولاد از راه بیکری او حج بیکری او حج
واقف احوال و تعیین اولاد و ذکر اولاد از راه
شریفه و وضع اولاد از راه سیده مرهفته در
بوم الاربعاد علم و عمل ایله معروف
و مدد و شرح ایله موصوف علوم الهیه
مجد و لیالی شریفه منجد اولاد بیکری او حج
شیخ زار دیکله شهر اولاد از راه علمای
زیر فضلاء واصلین شیخ عبدالقادر
افندی لیر المرحوم شیخ نور الله افندی اسماء
طالب اولاد از راه مؤمنین و مؤمنین و عظم
نصیحت و بعد الاتمام روح بان سلطان
فاطمه انبیا و سپه سالار قافله انصاف
ابوالقاسم محمد مصطفی صلی الله علیه و آله
بعد در صحبت و کلمه و سایر انبیاء عظام
و اولیاء کرام حضرت تنک امر و حج شریفه لیری
و سلطان شرفی و غرب و خاقان اهل علم

و حرب اولاد از راه شاه مروی زمین خلعت
خالدی فی الارضین الی یوم الدین حضرت
در امر و دولت و سعادت و قیام حیات
عز و سلطنتی و واقف کرمه انبیا و انبیا
سبی المکان احوال الله تعالی بقاء و جعل
عقبه خیر امر اولاد حضرت لیر سید طالب
دنیوی و آریب آخر و نه لیری حصولی و اولاد
واجب دینی و حلالی ایچین جناب و هاب
کماله دعا و ثنا ایله ختم ایلیوب غله وقف
فریور در روی بیکری او حج و طایفه منصرف
خلال استور کتاب و وقفه حدود و ثغیر
و حقوق و مرافقی ایله مذکور اولاد
تفسیر مجاری دیکله معروف اولاد منقول
موقوفه لیری دار که عزیز مشار الیه در مشال
الیه لابس لباس حیات و جالس سیر
بقا و ثبات اولاد بیان اولاد از راه وجه
اولاد از راه مسلمان و مستمعین مرهفته در
بر کون موضع مذکور در تفسیر و حدیث
و عظم و نصیحت اولاد در بالذات ساکن

زلوب . انك جوار رحمت رحمانه تجالدين
 صكره راي ناظم مشار اليها اذ الله تعالى
 مشار اليه حضرت نوري و حاكم الشرح عمري
 ايله ينزلون سيرت في هر هر كامل و اعظ
 و فاضل اولوب و طيفه غوره به منتصرف
 و منزل فدا كورد ساكن اولوب بيا اولونك
 و جلاوزره و عظم و نصيحت خدمتي اولايه
 فضلهمي مدرسه و خافاه و بهر صفوت
 پناه و خدمه او فاق بديعه لاوصاف
 مهمتانه صرف اولونه و مدرسه رفيعه للينا
 و منبعه السنه الزده عمر في جوامع علوم و
 فضائله خرج و اياهم و لما الى دره لاكي
 قواعد و ضوابطي درج قلبه درج انك
 نقل علوم و ثقيله و عقليه به قادر و انواع
 علم و عرفان چين ميسنده ظاهر قواعد
 عربيه در محقق و فخر اذ يتبه مدقق
 تقرير و تحرير قادر اصول فروع ماهر
 بين العلماء مقبول و مسلم و اعيان
 مغز و مكره هفتاد درت كون خرج سخا
 حاضر و امال و مساحله در حازر كسنه
 يوي اللى افي ايله موصول اولونك و زره

مدرس داخل نصب اولونك امثالده مدار
 اولونك فخر و عزه الما لدر حسب اجرت العاده
 اياهم معناده و انواع علوم و معارف و
 اصناف فنون و لطايف افا در قلوب حجات
 بهر كنده ساكن اولونك و الله الما لدر
 خرم فضايلند بهر مند و توشه و اولونك
 احمد ايلوب بلا عذر شريعتي در مدرس
 اتميه و ناظر و قف طرفند بهر التبيه
 منتبه اولونك و اولونك بيا اولونك
 اوصاف جميله ايله موصوف بهر كس نصب
 اولونه اكر مدرس افندي اكر دانشمند
 در بخانه به طهارت كامله ايله حاضر اولونك
 قبل شروع الدرس و بعد از او چركه
 استغفار و او چركه صلوات شريفه كنوب
 و او چرخ اخلاص شريف تلا و نبايدوب بعد
 مدرس افندي رسول اكرم صلى الله عليه
 عليه سلم حضرت نوري و ساير ائمه عظم
 عليهم الصلوة و التاه و اولياي كرام
 و ائمه و مجتهدين رضوان الله عليهم اجمعين
 اذ شريف ليري و واقف حليل الشان
 و جميل الشان حضرت نوري اذ بهر ياد

زرد و نلری و بعد قضاء النجب در چاه
 عالی رسید و صلواتی باینچیز در عاید اهتمام
 بعد از فاتحه فاجعه مسکلی الحنا را بیل زخم
 ایلیوب مدرس موصوف وجه معال
 و مالوف از زرهه بز فاج حدیث شریف نقل
 ابتدا کزن صکره بین العلماء القوم اولی
 و مقبول اولی از کتب فروع و اصول مغلوب
 و منقول نیز افاد و استفاد به شروع
 ایله لر و ملازوجه وجه و جید و کلا
 استخفاف از این اولوب مادام که عالم و این
 مدرسه یی احق و لایق و لریکن زبان بخت
 و حسب و نسب و با خود قوی سند و یا
 اگر سبب ایله طالب اولان جمله طریقه در ^{ایلیوب}
 خطوط نفسانیه و شفاعت سینه ایله جمله
 توجیه ایله لر کاینما کز یوم هزار رحمت
 چاندن محروم و معایب و ملوم اولان
 و مدرس افندی طلبه نیک جمله سندن
 فایق اولان طالب ^{اولاد و خاندان} علمی معیار بجز لیدن
 لوز هر عادی علی ماملو العاد نادیه
 و مولج افاد و استفاد بی کاینستغنی ^{فونه}
 ابتدا کزن صکره و طیفه یومینه ایلی ^{اولاد}

و مدرس سه فریور نیک اولان و چو حجر اولان
 سمانک بری معیده مسکن و مقام و برین
 طرح طعام ایلیوب بری بولیه مخصوص
 و معیز و باقیسی بسیار دانستند از پیشندان
 مسکن اولوب معیار از زرهه سر بری در سه
 مداومت و تحصیل علم و کمال مشارت
 ایلیوب صلاح و دیانت ایله مشغول
 ایلیوبک و طیفه یومینه ایلیوب چو ^{معد}
 النیله فجه اولان و بهر حال صارق
 و بولایق خدمت لایق اداء خدمت اولان
 و قامت و طیفه در قصور در محراب
 وقت فجر زرهه مقدمه باب مدرسه یی
 اجر و وقت عشاء صکره یا بر روز
 و شب خدمتده فایم و خلفه در کبی
 قیو بد نظری دایم بر کسند بولوب و بری
 فراش اولوب بوابک و طیفه یومینه یی
 لوج و فراشک ایکی فجه اولان و ذکر
 اولان از خاتمه بر نور و معبد موفور
 السور در علم و تقویله معروف ^{هد}
 و برع ایله موصوف علوم الاهیه
 مجد و لیالی شریفه در منجد مشایخ

سلام و شیخ کرام طریقه لری ای
 وطالبینی زیدت و لرشاد ساجی اولان
 اخلاقی شیخ مصطفی افندی شیخ
 اولوب انقبایان اولنا شیخ مشروط
 و معتبر اولان مشران اهل و عیالی الله
 ساکن و کبری و بوی بکرمی ایچمه منتظر
 اولوب بعد از آنک طریقه و سیرتند
 بر غزیه مقامنده شیخ اولوب بیاز اولان
 رسومی مراعاة و وظیفه مذکور منتظر
 اوله و ذکر اولنا لری زیبا و دلرک
 هر ری بر در ویشه مسکن و بری بخجی
 بواب ایچوز مخصوص و معتبر اولوب
 لیلی معتاد و ایام مبارکه در درویشک
 در ایضاً شیخک بر وانه وار شمعند جمع
 صفای الله کلمه توحید و تجمید شیخ
 بعد از فراغ جمع انبیا و مرسلین اولنا
 و صالحین خصوصاً سلطان فاطمه
 انبیا و سه ساله فاطمه اصفیا فاتحه
 سوره نبوت و خاتمه رساله رسالت
 صدر نشین سر بر عز و تمکین سر آمد پای تخت
 ایجاد و تکوین رسول کبری مقبول

مرب

ربنا العالمین حضرت تارینک واجلنا ربنا
 سیادت و جلال و اعزة اصحاب سعادت
 و اجلال اولان کمال و اصحابک و تابعین
 و تبع تابعین و انبیا مجتهدینک و آل عثمانک
 کجی ساطین عظام و اساطین فخرامک
 ابرواح طیبه لری و سلطانیان و خاقان
 عصر و اولان دامری فاضل الملک الملتان
 و نصره النصیر الدایر حضرت تارینک در و امر
 عمر و درویشی و قیام خیا مخر و سلطقی
 و واقف علی الشان انعم علیه المنعم
 الخان حضرت تارینک سعاد لری عزت
 نشانی و حصول مطالبی و وصول
 ماری ایچوز دعوات صالحه الله دعا
 و خاتمه سنده سوره فاتحه و اخلاق
 ربنا العالمینه کسب قرب و اختصاص
 لیدوب اشیک و طیفه بی کرمی
 بکرمی ایچمه در بوابک و طیفه بی کرمی
 بوی ایچمه و در ویشاندن تارینک
 و طیفه لری بوی بکرمی ایچمه اولوب
 معا و بر ابله و ذکر اولنا خانقاه
 صفوت بنا هده ساکن اولان در ویشاندن

زینا ندر به صالح و دین و عالم و متدین
 تراهد باک باز و طایفه مزبور و بچند
 صورت در اوز ایله ممتاز شروت
 صلواته واقف بر امام عابد و عارف
 و شرایط نازینه واقف اوقات موجوده
 عارف خوش اولی نغمات دلفری ایله
 اقرار نهدن ممتاز ایکی کسندله مؤثرن
 اولوب صلوات خمس را اولوب
 امامان و وظیفه بی بوجی اوج ایجه
 و مؤثرینک و وظیفه لری بوجی ایکن
 ایجه اوله و درویشاندن نورانی
 و کناد پیشانی کسندله خانقاه مذکور
 شمع و فندیل و قیرک خدتنی کوب
 وقتله ایقاد و دمنده اطفا ایدوب
 بوجی بر ایجه بی منتصرف اوله و درویش
 بر کسندله بوجی خانقاه ک میداند خراب
 اولوب ذاب معروف اوزره اولدایم
 لیدوب بوجی ایکی ایجه و وظیفه بی منتصرف
 اوله و ذکر اولنا از خانقاه ک حجر اتند
 ساکن اولدایم فخر اولدایم ایچون طعنا
 بوجی سکن از ایجه و بیلوب شیخ ایلی
 کفا

کفایت ایدوب یکی مزبیه طعنا طبع اولوب
 فقر ایله اطعام اولندن و خانقاه ایساکن
 اولان فقر از روح فقر کسندله ایکن
 بوجی ایکن ایجه ایله مستح اولوب هر زی
 صباح نمازیدن صکر خانقاه ک بکر کجه
 نوجیدی ذکر و بعد صلوة العصر
 نوبه شریفه ک بکر کجه روح بر فرج ریشا
 پناه حضرت لری ایچون صلوات شریفه کجه
 ثوابی روح پاک شریفه نین اهدا و ایچون
 ایلیله و انفا یا نزل اولنان نوبه شریفه
 دایما یار صفا مانی داعین محصلین
 و نازیرین مؤمنین و فراه اخزاء شریفه و
 حفاظن به منیفه به مفتوح و مکشوف
 اولوب ایچون مؤمنین صالحین و مؤثرین
 و مجددین ایکی کسندله بوجی اولوب هر
 صبح و شام اول نوبه صفا الخاچی علی
 للمناویبه حفظ و حرست و ایام و لبالی
 اداء خدمت ایدوب هر زی ایچون طیفه
 منتصرف اوله و ذکر اولنان از اخزاء شریفه
 و مجلات منیفه حفظ ایچون معدود و مصنوع
 اولان صندوق ایچنده موضوع اولوب

من احف شريفه رنجي باب فالوف اوزره
 بر اوج اوزره وضع اوتوب بکچيلک
 ايجند سراسر اصلح جمله سي حافظ اوتوب
 مکرور تعظيم و تبجيل ايله غبار زيارک و
 محلي و بايناک ابدوب قرا حاضر اولان
 اخرا شريفه هر يک تفریق و قرانی نام اولان
 صکر جمع و بندر و قند وضع و کلید
 کاینچی حفظ و حرمت و بوجی بر افضله
 متصرف اوله و پاي اولان کتد مخرج کتد
 اولان تری شريفه ايجده بنا و وضع کتد
 ايجز معدوم و موضع اولان در اولان
 محفوظ اولوب مدرس و دانشمندان
 مرتبه نازل اولوب مطالعه و مقابله اولان
 ایدر لسه بو کوز تری دکله دیونمغ ایتوب
 اعطا اولنه ککن استنساخ ايجز خارج
 شريفه اخراج مخصت و کوبوب بوج اوج
 ايجز و طيفه به متصرف اوله و اوزر بفر
 قاری جاری و عیب و فساد خزار
 اهل صلوة و صلاح و صاحب شان و فلا
 دیانت ايله موصوف و امانت ايله معرفت
 کسندله تری بخت مثال در نوبت ايله قراة

فلا

قراة قرآن عظیم و نالان قرآن کرم باشد
 ایدوب بر و جمله نام و لیا لید تری بخت
 نالان تری اوتوب مری بوجی ایشرا
 و طیفه متصرف اولان و ذکر اولان تری بخت
 شبیه مفاصیر جان بنا اولان اوج مقصود
 برنده فضل و کمال ايله موصوف و زهد و روح
 ايله معروف عالم تری نوبت مذهب نهانی
 تفسیر و حدیث نقلنه قادر مواضع معضله
 کشفند ماهر کسند هفتد بر کوز بعضی
 اظهر کلوب طالب اولان کسندله تفسیر
 و حدیث و اصول و فروع و الجمله علوم
 درس عالم ایدوب بوجی اوج شرا ایشرا
 متصرف اوله و جمله ایشرا شادت
 اولوب علم تجردک اسانده سندر اولان
 عشره اوزره علم قرانی نشره قادر و نظیری قادر
 بر عالم کثیر الماتر کسندله شرح القران اول
 مروضه بهشت آسایچه بنا بسور در قاری مفاسر
 نلند مذکور تک بر نده و جو مذکور اوزره
 طالبینه تعلیم کتاب مبین و تلقین و حج
 رب العالمین ایدوب قواعد تجردی
 کاینچی رعایت و ضوابطی جای ایدوب

TI-0759

۱. اندک لفظ و طیفیه منصرف اوله
و مشهوره معطر و مفرد منور در فراء مجوزیه
و سنجای موجدین زمره سندانج صحیح القریه
و حسن التلاوه او نور ایکی نفر کسند لیر
وقت ضحیه صخره مانند پرویزین
مجمع اولوب اجزاء مکتوبه بنیاطر
و لحن خنجر و جلی در خازر لولافای
قواعد نجومیه و زینبیله رعایت و هر یک
بر جر شریف تلاوت ایلدوب توانی
روح پاک حضرت سید کونین
و رسول ثقلین و سایر انبیا و مرسلین
و اصحاب کبیر رضوان الله علیه جمعین
و در او مردولت و لطف علی الشان
و مرغ روح بر فتوح جری حدائق
جانان طیرانز ایلد کدر صکره کنده
روح جری و ولادینی روح جری ایچون
دعا و ثنا ایلوب هر ری بوجی ایشنه
لغزه و طیفیه منصرف اولوب اول
ایکی مدرسه ساکن اولان دانشمندان
و سکره خانقاه اولان درویشاند
امام مؤذن و زبید دار لر و غیره

محص

مخصوص و مشروط اولوب باقی
خانقاه شیخی معرفتی ایلد سنخ اولان
توجیه اولنه و بیاز اولان مقاصیر
مذکور ذک بر ذلک درخی هفتند در درت
بر عالم و نایح و شیخ صالح علم و شیخ
ایله معروف و زهد و روح ایلد
تفسیر و حدیث نقلنده قادر بر واضح مسکله
کشفند نامر کسند محدث اولوب چویشا
و دانشمند انز و جبرنده ساکن اولوب
استماع طایب اولان مسکینه احادیث
شریفه در نقل ایلوب بوجی اولان لغزه
و طیفیه منصرف اوله و تقو فراحی
و تقدیر ایقول اولان کسند اجزاء اولان
رئیس اولوب عادت نالوفه قواعد
معروفه اولان شعاع افتتاح قران و
اظهار اختصاص تلاوت و علی ماهر المعرف
اداو خدمت ایلوب بوجی بر اچره طیفیه
منصرف اوله و حقانیت و اشقیات
ایله موصوف و بی عرضلق ایله معرف
مجمع صداقت و استقامت و نقطه
دار امانت بر کسند نقطه جی اولوب

حکمتند قائم و ایفاء مرسمه درایم
 اوله اوله بوجی بر آنچه و طیفه به منصرف
 اوله و نیزه تر بود در جامه و عارف
 و احوال ایفا در بخیره واقف بر آنچه ^{مستند} حجابا
 دور کسینه نو فد بخیر اولوب مجلس
 تلاوت قرآن عظم الشان و سایر
 مناسبه و لایق اوقات و آواند علی
 الوجه المعتاد احضار و ایفاد
 ایلیوب بوجی بر آنچه و طیفه ^{منصرف}
 اوله و وضع ایلیوب کی سفایه لایم
 الوقایه در اوج نظر طامره باطنی طامره
 و صلاح و صیانتی ظاهر بساعت ^{شبی} نشانی
 نرام و حسن معامله و معاشرت در ایام
 و سابقه لایق ماسر و تلویح و تالیق
 حاضر و در ایما خد متذکر حاضر و منظره
 سابقه در و لرزیز و صادره بنده ناظر
 و حفظ و حراست کثیره فاد کسینه
 سابق اولوب منعطشینه کربتی غایه
 لسان ایلیوب رفیع و جراته با بر خایله
 دفع ایلیوب مربری در در آنچه و طیفه
 منصرف اوله و بر کسینه در آنچه ^{شبی}

فا

فراش و سراج اولوب کما یبغی لایم
 ایند لکن صکره بوجی اوج آنچه و طیفه
 منصرف اوله و بر هر سیر و صادقی
 و مستقیم اغراض نفسانیه دزیری و مصداق
 جری کسینه نقطه جری اولوب هر کس خط
 و فراش و ساقیلری بوقایوب و عمدت
 لایم و لایق خدمانی بلا عنده ترک ایلیوب
 کثیر ایلیوب اظهار حقه اقدام و منوی ایلیوب
 اعلام ایلیوب بوجی بر آنچه و طیفه به
 منصرف اوله و ایفاء سبیل از عبور ایلیوب
 مؤمنین و مخلصین و سایر عباد در عز العالی
 لایم حاضر در ماه باره و محتاجین اوله لایق
 حاله ذکر اوله و لایق ساقیه در هر یوک و ایام
 نموز و اغتسوسه بر یوک و رمضان
 شریف اوقات حاره به مصادق اوله و لایق
 هر کس بر یوک تلح صافی ما به خالصه خلط
 و منعطشینه اسفال اولوب شایسته
 واقف کربم الشان حضرت لایق بجز حیوانده
 ننا ایثار و بعد فضا النعب روح بر آنچه
 و والدینی و حلای بجز در علون شایسته
 و بر هر یوک و هر ساقیه لایق و اهل ظاهر

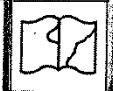
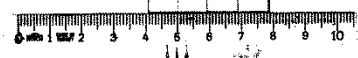

في الامرين احواله واجل مدي مدد
 الامر احواله وصير الى خير الما احواله جمله هو غوا
 في كونه وعامة متبائن مسطوره ويمتعلقه
 شرطيه ووضوابطه وضع وكما في فقاير
 فلا يند ورت نص شارع كفي عمل الوفاق
 لوزره تصرح فانصيص بيوم مشل ورت
 بري بوجره كما مادامك ذات سعاري كاتك
 ليس عزت مساس جوة ايله ملتبس قوس
 نفسه اري بوجانده متنفس لوله اطا الله
 تعالى يقاه وجعل اخره خير لوله
 نظارت عاقه عاقه مستبائن واخراج
 وارحال املاجات وتغير وتبدل
 وكثير وتغليل والحاق وتفضل ثم بعد
 اخري وكرة انراولي والجله جمله تصرفان عترة
 وعامة تبرعات مرتبه يدك كيه عتمة الخيرات
 وقبضه تصرفان مفيضة المبر تله نزه لولي
 حبايشنا وبتجار جمع الماشية والاختيار
 تصرف بيورب صولجان لراد تلي ايلكوي
 مثال من حال اوزر جيل له سه درونده
 لما كند ولر زركه باب بتديل وتغير فيسد
 اوله وحال المستند نشين صداره فتوي

اطلاق

اول الامر سلطان علماء عظام برهان
 كرام صاحب الكليات القلدي مال الله
 الاتيه رافع لوال الفضل الطالقاني
 الفصوي مظهر كليات الله العليا شيخ
 الاسلام والمسلمين مفتي الامم اجمعين
 شمس فلك الاقبال بدر بدر الفضل
 والافضل الزاير انوار فضل في جميع
 الافطار كالشمس في رابعة النهار يحيي
 لفتدي لانرا لتظلال وجوده مدونة
 على مفارق الاكوان واطناب خباير عترة
 مروي طمة على رقاب الارمان حضرت لري
 جمله لوفاق مشروحة الاوصاف غير عنانية
 ايله ناظر اويوب اصول وفروعك نش
 ونمائي وشرائط وضوابطك ايقا واخبا
 باينده سعي بلوغ واهتمامي بي در رفع بيورب
 امر زباني وتقدير سبحاني برله عز جانب
 جنان بيورب فلونده طول الله تعالى عمره
 ورفيع فده اول مقامه باختر ابي شريف
 ايدز صاحب الفضل التام حضرت لري
 ليامر حجت فرجاملرند نظر عنايه وبتكار
 در رفع بيورب اويوب شرايط مذكرة مبرورته

11_0759

رزده تنوی به فرید لظلمت ندرت
 بیور که اگر از آفرین در فرود فاست
 سلبه خلاف مشروط و مشروع بر امر جتار
 اینکه فادر اولیه و محصول و ففدن
 جانب بر بفریند بوجی فخر و بریده و حالا
 تنوی نصب بیورب نقایض تنوی
 و صلاح حال ایله متعلی اولتر عن اعیان
 رضوانز غایه حیانتد اولد نجوری
 لظلمت تولیت مخصوصه و مشروط اولوب
 مارام که خلاف شرع شریف امر و ففدن خیا
 و اهالی و وضع نامر ایله و ففی اخلاقی
 صدور ایسه تولیتد از خارج اولنایوب
 لند صکره ای حاکم الشریع ایله اولنایوب
 تولیت اولد فاف حال احوال و فافی مضمونه
 عارف و ففتی رعایت شرط و ففدن صاف
 کمسنه تنوی نصب اولوب عقارن
 فامر اللات و منقولان مقبولان حفظ و
 حراست امر ندن اهتمام و بصیرت و زور اولوب
 خدمت و ففدن مرتزقنک خیر عاسر المعنه
 سعی ایلیه و امانت و دیانتی معلوم و صلاح
 و صیانتی مجزوم حساب و کابنده مام و ففدن

کابنده حذافی ظاهر کمسنه کاتب ار
 اولوب کمال استقامت ایله جمیع محصولات
 و ففی فلیان کبیر و نهایت و نهایت اولره
 جمله ایدر و مصرفی ففدن و قطعی فخر اولوب
 بر وجه استغنا و استغنا ایله کابنده ففدن
 بر اقد و بر شی فالیله و بوجی ففدن ففدن
 منصرف اولد و حیانت و جنایتد رای
 ایله کمسنه جانی نصب اولوب هر بری استغنا
 ایله اداء خدمت بند کد صکره بوجی اولوب
 و ففدن منصرف اولوب و ففدن شریفه
 ایفاد ایچوز روغن بهاب بوجی اولوب ففدن
 ایچوز بوجی بشر ایچوز و بر ایوب صوت ایچوز
 دخی بوجی اولوب ایچوز و ففدن منصرف
 اولد و بوجی بهاسی ایچوز بوجی در ففدن
 و بری دخی بوجی که و ففدن فایض الکا و بکا
 صایب الازخاره الله تعالی خیر الخیر
 بوجی ففدن صحیح المعانی و ففدن ایفقت
 البانی ایچند تفصیل اولنات خدوات
 و جهانتد من ففدن عقاسند و اولد
 عقاسند لایق خدمت کمسنه بولوب
 طالب و رغبت اولوب سه ایاعد و اجاب

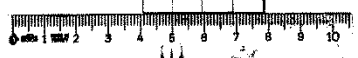

نیز تقدیر اولی و الله بری دخی بود که
 سبیل رمضان شریف غم سوره و قفک
 منویسی و کتابی و جایی و سایر مسائل
 حضور بری لایحه اولی جمع اولی
 ناظم مشارالیه حضور در حساب الوری که
 لایحه اولی و اجازات و اصول و امتهات و فرج
 و محصولات نه و اریسه فراداد فری
 ایله بوفلایوب مداخل و مخارج تطبیق
 و بولدر و مصارف نوبت اولی و لایحه اولی
 استقامت لایحه ظاهر اولی و لایحه
 و ایچورد عزل ایچا ایدر ایچا ایله وقفه
 اولی و لایحه اولی و لایحه اولی
 اولی و لایحه اولی و لایحه اولی
 عزل و فرج و برینه مستاهل و لایحه
 و وضع اولی و بری دخی بود که
 بکره و ایچورد ایچا منوی و کتاب و سایر
 مباشرت حضور ممکن و میندر اولی
 حضور حاکم لایحه اولی جمع اولی کتاب
 وقفه فراداد ساخی خوافیه فرات اولی
 جمله استماع اینکله مضمونند هر بری
 اطلاع حاصل اولی بود و شرف طران

دقیق

دقیق فوت اولی و لایحه اولی
 عانه اولی و لایحه اولی
 اولی و لایحه اولی
 بری مهمل قالیوب صور معاملات
 سبیل و لایحه اولی و لایحه اولی
 شرط و وقف و جیجه رعایت و اجراء اولی
 بری دخی بود در جهات مذکور در جهت
 متصرف اولی و لایحه اولی
 فادری و قایم اولی و لایحه اولی
 و صلاح ایله پیراسته اولی و لایحه اولی
 برینک سقامت و خیانتی و غلای ایجاب
 ایله تقصیر و عدم صیانتی ظاهر اولی
 قطعاً مساحبه اولی و لایحه اولی
 نصب اولی و بری دخی بود که
 موقوفه اولی و لایحه اولی
 لغز و متولیلرینه تسلیم اولی و لایحه اولی
 صکره امر تغییر و زمر علی موجب الشرع القوی
 سایر مصارف و قفک اولی و لایحه اولی
 بابت اقدار تمام و استقامتها الکلا و لایحه اولی
 بعد و قفک تمسیدت و نغینند لایحه اولی
 لایحه اولی و لایحه اولی و لایحه اولی

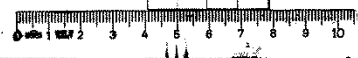
11_0759

بعد مائة بعد سائر ارجانه صرف
 ولتوب غلات او فاقدر فضلته فالوسيه
 زلفا بيان اولنا ووجهه ويزه ناظر حقه
 معرفتي ايله لينا معرفتي لياست تراوان
 عيل فظرو الباس اولنه واهمير قريه
 خرتد ريب وياخر بهانه ايله نوالعمال
 اولنه ايوب بلکه تمامه غايب است جمال الله
 که نه او زوالعمال عظيم اختلا ترين باعث
 ومفضي وسبب ومقضي تر شو بلکه يوب
 خصوصه ليعمل سنه اولانه زير تعلق
 ونکاسل وناخبر و نصير وياخود مسالحوه
 ايله شروط و فني تغير ايله سه خدمتد
 وغضب وخط ايله مخذول اولنه و جوف
 حد ثاب سبي ايله بواعيانده زينه لخلال
 عارض اولوب نزول محصولات وقت اولني
 والعباد بالله زعل بقدر همت لقتضايه
 الالهيه فالهمه مقتضاي اولنه اتمى تقدري
 اولنه بري دخي بوجده که متولي وفت اولان
 کمسنه بالذات مباشرت خدمت ايلو عريفا
 وشهرا لانه اولان بري آخره تفويض ايميه
 بري دخي بوجده که تقدري باني وفضلا اسماني

مقا

مقتضا سجنه عفاريت موقوفات و
 موقوف عليها مروزيان وطوارف ايدان و
 لوانس ونايب ملوان ايله للعباد بالله الرحمن
 ومنعده اولون ثانيا و ثالثا و رابعا و
 بقدر الامكان عاد اولنه اكر اعادة به مجال
 اولنا يوب بلکه متنوع و محال اولور سه تاق
 موقوفات و عوليد مستلانات متولي و ناظر
 سعادت معناد را ي و اجتهاد ايتد و كذا
 حاكم الوقت معرفتي ايله و جوه خيرات و جهان
 ميرانه صرف اولوب ممكن و مبستر اولان
 متوليات تحصيل اولنه و بيلگه لاندك و بکل
 مزبور در امري حفظ الغني الغفور متولي
 مسفق و حنون زند نقرير كلام ايدون واقف
 مشار اليه على الشان و بايشاي موحى اليه
 سخي المکان نزيه الله حدائق الوتره ايتد
 ارايه الضايته و جعل امور الجمهور منظره
 بينان افكاره الثاقبه حضرت لري ذكر اولنا
 لوفاني برهما و كتب اولنا ان جناس اجنابي
 زهرها جمله افلاك و اموالند ز افرانز و فرقه
 اسباب و منالند ز مناز ايلو يوب جميعي جمعا
 و هر بر خيرا فرد ايدند اوتخت تصريف اولوب

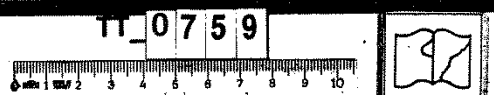
بفتح و الجمل من المنصرف و لا من اتباع
اشيا عندك نصره و قد راجع و لا التمام
ايدي و متولي بزور رضوانا عارم حجة
قليل و كثير اسلم ايدي و اول حجة و حجة
واجب من قول و اوليت بحكيم بن عباس
شرح نبوي و رضاي و مصطفي و اول حجة
تصرفه و هو بنه بفضله كورب بكلمة و جلها
تلم و متولي او فاقه تصرف ايتا كاري
كبي تصرف ايدي ديوب متولي بزور
اناجي و كيل و اولي او فاقه بزور و
تفصيل او زور مشروط و بوشروط اليه
مضبوط مدري و تصديق و تحقيق اليه
صكره و كيل و شار اليه لاجل ان ينال اليه
سمت و فاقه زواج شفا و عطف عنان
ايدي و واقف و اولي و بنه بخطه مشرف اليه
لاجل صايب في التدبير و غالب في التسخير
حضرتي هو حجة حديث شريف نبوي
و كلاً منيف مصطفي صلى الله عليه
بعد من صمت و تكلم ان اعظم الصدقة
اجرا ان تصدق و انت صحيح مضمون
نظر ايدي و بنه تفكر و بنه تفكر و بنه تفكر

و كور يا مروه و بنه اولي او فاقه
عقارات و منقولات و فتور و غلابة
كل احتياقي قريب الوقوع و واضح السطح
اولوب و امام اعظم و امام اقدم سلطان
سهر اجتهاد حجة الحق على كافة العباد
بشواي كل رهناي سبل استا السالك
مستند اصحاب السعادات الذي هو
بين الامنة الكرام كالتراب من الثواب
ابو خيفة نماز ثابت صاعف الله تعالى
اجرة اضعاف عدد الثواب و رضى الله
تعالى عنه و ارضاه و اعلاه و اعلى
مقام الجنة و اولاه حضرتي قائم
ذكر اولنا عزقار هاترا و صافز عمر
و بناسي ملك خالص و لانك و تبعاً
العقار و وقف اولنا منقول انار كرج
قول اصح او زور و فينتلي صححه در
اكن منزلة عاريتة او لما غلده صفت لور
ايلا اتصافي معدوم و سكناسني
حياندة او لدقمة زاسعادت سمانه يني
شرطيور و قلري منزل و في حجر تاني
و تاملد تاني امام ثالث محمد بن الحسين

ري قانده باطله و منقولات
 سمندر راسا وقف اولنازمصاحف
 واجزاء شريفه و كتب منيفه نك خود بعض
 علماء كرام عليهم اجتهاد الرجم العاقر قانده
 حوا على سن القياس بين حجم التنا
 قطعا و فقيمتلري جايزه اولما يوب و هت
 راجوز يوفوقه عرصه اوزر زدن اولان بنا
 و خراسك جهت اخرايه و فقيمتلري خي فضلاء
 خفيه دن بعض علماء عظام عليهم ^{ضمان}
 الملك التاجر نجوز يوب و يوب و تقوى
 قمنك و فقيمتلري ائمه ثلاثه بخار عليهم
 رجه الغني الفدير حضرتلري قطعا
 نجوز يوب و ماشلرهم پس بونلر مبنيه ^{اولا}
 شروط و قيود كه نعين مصارف و نديين
 و نظايف بوجله درنده حخته فايزه كلده
 اكا بنا و جمله سنك و فقيمتلري دن رجوع
 و هوكل مشالرا ليه حضرتلرينك ملك
 صحبحلر يند استر دار شروع ايندر
 منو لي مزبور قصرد اولدوب اوفاف
 مذكور يبي بكاتيليم و بونلري استعلا
 مقابله سنه اجمه نلر ز ايد اولدو غي

اوج بوز اجمه دن غي حلال اولد
 اولما دو غي جهت دن ز ابي رجي طبله
 ديور عوي ايندلكه منو لي مذكور اعا
 الله الملك الشكور جواب صواب خطا
 مستطابه منوجده اولوب اوفاف
 سالفه الاوصاف دن عرصه و بنا سي
 ملك خالص و لا ر عفا رانك و تبعها
 للعقار وقف بيور دقلري منقولانك
 و فقيمتلري اكرجه امام اعظم حضرتلري
 قانده لروم دن عاريت در اكر تليد
 اول و امام زناي ابو يوسف يعقوب
 ابراهيم النعاي حضرتلري اصلي اوزره
 مجرر وقف ايندر دريمكله و امام نوزك
 امام محمد بن الحسن الشيباني قانده لغني
 نفسنه شرط ايلدو كي عقار و اعلاوه
 بعده للتسليم الى المتولي و تفغني نفسنه
 شرط بيور دقلري منول و فقيمتلري دن
 يند امام ابو يوسف حضرتلري مذهب
 خطري اوزره وقف لاهر اولوب اولان
 وقف اولنازم منقولان دن اجزاء شريفه
 و مصاحف منيفه و كتبك و فقيمتلري

به در بعض اجله عظام خصوصاً
 میرزا محی و ابوجعفر و ابوالدین حضرتاری
 استخوانان بخورید و بی حقی نصیر محی
 حضرتاری کتبی و ففاید و فتاوی
 فاضلی خاندان و سایر معتبران کتب فقهیه
 جواهر و علیہ الفتوی و توضیح الموعود
 و عرصه و ففاید و زنده اولاد و اولاد
 جهت اجزایه و فقیهتی اگر چه بعضی
 خفیه بخورید اما مشایخه لکن بنده
 خفیه در بعض فحول مطلقاً خیر
 بخورید نظراً جایز که مشایخه و فقود
 معهوده و فقیهتی اگر چه لکن بنده
 عظام علیهم رضوان الغنی العالم
 بخورید و با مشایخه لکن معتبر حضرت
 امام زفر علی شاه المسک الزفر مر الاله
 الملك الاکبر حضرت امام انصاری
 علیه رحمة النصیر الباری روایتی
 صحیحی مما لا ینکر فسمندند بر جمله
 اوقاف مشروحه و لا ی صافک تریب
 مزبور و فقط مسفور او زنده عند مولد الکرام
 و فقیه صحیح او یقین شرابط محرز و ضابط

مغز

مغز و تک خور علی مذاهب
 بو تقدیر ان زده و ففاید و فتاوی
 به موجب شرط صحیح جهت خوبین و اولاد
 مال بلا فیل و قال شهبان یکی جلاله
 دیو صد کتاب صحیح ضایحی توفیق مستطاب
 ایله توشیح لیدر عالم ربانی و فاضل
 صمدانی ابوالفضایل و السعود و بی
 الخصال کاسمه محمود افضل المشایخ
 و اهل الخایره لکن ایات جلاله فی
 صحیفه الایام و الشهور مسطور و جابر
 رایات معالیه و اقباله فی صحیفه الاعراض
 و الامور منشور حضرت لریک حضور
 بهجور میسور السور و لریک مراجعان
 و خصوص قضیه فصلان جسم طالبان
 اولاد لریک حاکم نافذ الاحکام و جابر
 حانزه و اخی النفس و الامرار حضرتاری
 بو باین نظر فایق اینق و نامل اینق حقیق
 ابتداء کجانب متولیه و حجان قوی
 و بدند برهان جلی مشاهد یلیدجک ذکر
 اولاد ان عفا لریک و تبعاً للعفا لریک
 اولاد ان منقول لریک علی لریک مزایه لریک

طخیزه و نه رابط محکمین

مختنه و لرزونه عرض و نشان از زنده اولاد

ابنیه نك و منقولان قسمند از اسواقف

اولادان مصاحف و اجزاء شریفه و کتابك

و قیستك علی رای خیراه مختنه و نفوسك

و قیستك علی رایبته الاتضاری امامزاده

شریفی و زره کذلک مختنه حکم کمری فی فضاء

میر و رایبده حکم و فضا بند که نصکه و کل

مشار الیه بوابه مطلبه غریز و فالج و بی

جهندان مر امند نظرف و خراج بولما یحق میدان

مخاوزه و خصامه عنان قیل و قالی است

اخره مصروف و نه نامیحت و جلالی نهج

غیره معطوف ایدوب اگر چه ذکر ی

مرو را بدیز عفار و تبعه العفار و فف

اولادان منقولات و ففی صور زنده امامان

مما ینز فیهین ففما ین حضرتای نذب

شرفیاری و نفسله نیند نفع شرطیور و فف

عفار صور زنده امام ابو یوسف حضرتای

رای شریفی و زره حکم بالذکر ایله و فف

اولوب مجال هیچ حال اولمشده کن

عرضه موفوفه و زنده اولاد ابنیه نك

منق

و منقولات فمندر مرفوعه

و قیستك بیان اولاد حکم ایله

لر و رایبده منصف اولابوب بلکه

و جواز زره فالمشده بس جبل احتیاج بصورت

منصهر اولادان زره صحت و فف آنفا بیان

اولادان زره جواز زره امام اعظم حضرتای

خطیر زنده لر و رایبده و او روی استدعا

و استیجاب ایله بناء علی هذان امر اختیار

واقف عالمقدار اطال الله عمرالی و اولاد

حضرتای دست شرفیاری و کالت

حکیم حسی ایله لر و منصف حکم اولادان

اشیاء مزبور نك و قیستك لر و رایبده

منوی مزبور متوکلا علی العسی الشکور

جواب صواب ایله مقابله ایدوب اگر چه

وقف سطور رای امام مذکور زره لر و رایبده

عاری و حکم اگر چه اسم اولاد لر و رایبده

لر و رایبده بیان اولادان زره ایله مذکور

و منقولات لر و رایبده و صلح و کتبك

و نفوس مرفوعه نك و قیستك لر و رایبده

اما کتبات ایله ما قولی لر و رایبده خود صحت

ایله لر و رایبده خصوصاً بعد التسلیم الی

بوقدره وفيها تافهة
 رولاة انام حكما ولنا من الامين
 امين شمس بن قيس قول شريفه وند
 منقلا في اوزره عليه طرف سلطنت عليين
 فالاول منهن بناء عليه ذكر اولنا في اجزاء وفيه
 ومصاحف صيفه وكتب الطيفه وعصمه
 موقوفه اوزر نك اولنا زابنده ونقود
 ووقفته نيك لرو منده حتى حكمه ليطيق
 ديدك حاكمه مشار اليه الاخران باسج الآ
 جاريه بين يديه حضرتي بنه دليل
 جانبينه نظريون في قلندك نميدوا عد
 خيراتي اولي ونشيد مباني مبرات
 وحسناتي احري كور مكين ذكر اولنا
 اجزاء شريفه ومصاحف وكتبك وابنيه
 مزبور نك ونقود موقوفه نك ووقفته نيك
 علي مراري مراره مر علماء الامم وفضلاء
 لرو منده ومنوي مزبورك خاتمه زابنده
 براه ذمته حكمه صحيح شرعي وفضلاء
 صرح مرعي فلا قدره عفات مذكرة
 ومنقولات مسفوره نك جمله بي وقف
 صحح ولازمه وجمع شروط مذكرة بي

صححه وعينه اوله
 واقف مشار اليه حضرتي
 ليحوز نبدل وغيره مجال
 وايضا لي تمنع الاختال اولدي
 بعد اسمعه فانما الله على الذين
 ان الله سمع عليهم واجرا لواقف
 علي الله الغني بجاوا الكرم جري نك
 وحرم

عن العلماء العظام	قدوة للموالي
ابن ابي عمير	المنفصل عن
قضاء مصر	النهي بحجبا
القاهرة	
عن ابي اسحاق	الغزي
ابن حري	الكاتب
بالدولة	الاولي
مخبر ابي اسحاق	والقلم الكرم
تذكر في نالي	حضرت
باشاي مشاهير	ابنيه
مخبر الامام	علي بن محمد
ابن عمير	عنه
مخبر الامام	علي بن محمد
ابن عمير	عنه
مخبر الامام	علي بن محمد
ابن عمير	عنه
مخبر الامام	علي بن محمد
ابن عمير	عنه

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

محمد بن الحسين
السائي
السائي

محمد بن الحسين
السائي

محمد بن الحسين
السائي

محمد بن الحسين
السائي

محمد بن الحسين
السائي

محمد بن الحسين
السائي

محمد بن الحسين
السائي

محمد بن الحسين
السائي

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

عليه السلام
عليه السلام
عليه السلام

Bayram Paşa'nın İstanbul surlarını onarıp, beyaza boyattığını ifade eden kitabesidir.

Restorasyon Öncesi Bayram Paşa Külliyesi

Restorasyon Sonrası Külliyeden Görünüm

Kulliye Şadırvanı

Bayram Paşa Türbesi'nin Kapısı

Bayram Paşa'nın Sandukası